

Pécsi Tudományegyetem
Természettudományi Kar
Földtudományok Doktori Iskola

Doktori (Ph.D.) értekezés

Csapó János

Pécs, 2008

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR

FÖLDRAJZI INTÉZET

FÖLDTUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA

DOKTORI (PH.D.) ÉRTEKEZÉS

**A TURIZMUS ÉS TERÜLETFEJLESZTÉS STRATÉGIAI
KAPCSOLATRENDSZERE AZ EURÓPAI UNIÓBAN AZ ÍR
KÖZTÁRSASÁG PÉLDÁJÁN**

PROGRAMVEZETŐ: PROF. DR. TÓTH JÓZSEF

TÉMAVEZETŐ: DR. AUBERT ANTAL

KÉSZÍTETTE: CSAPÓ JÁNOS

PÉCS, 2006.

Tartalomjegyzék

1. Bevezető, témaválasztás	4
2. Elméleti/Irodalmi összefoglaló	6
3. Módszertani összefoglaló	12
4. Problémafelvetés, kutatási cél, hipotézisek	14
5. Eredmények	18
5.1. Az Európai Unió területfejlesztési politikájának idegenforgalmi vonzatai	18
5.1.1. A turizmus gazdasági szerepe, általános trendjei az Európai Unióban	18
5.1.1.1. Az Európai Unió turizmusa a számok tükrében	18
5.1.1.2. Foglalkoztatás	20
5.1.1.3. A versenyképesség megerősítése	21
5.1.1.4. További intézkedések	22
5.1.1.5. Az európai turizmus demográfiai mutatói	22
5.1.1.6. Főbb kihívások, jövőbeli trendek	23
5.1.1.7. Az EU statisztikai tevékenysége az idegenforgalomban	23
5.1.2. Az Európai Unió regionális politikája, különös tekintettel a turizmusra	24
5.1.2.1. A regionális támogatás négy alapelve, célkitűzések	25
5.1.2.2. A Strukturális Alapok az idegenforgalom viszonylatában	28
5.1.3. Az Európai Unió turizmust érintő intézkedései	46
5.2. Az Ír Köztársaság csatlakozása az Európai Közösséghez, történelmi determináció?	50
5.2.1. A regionális politika kezdetei	50
5.2.2. Az Ír Köztársaság csatlakozása, a regionalizmus térnyerése	51
5.2.3. Az Európai Unió szerepe Írország gazdasági fejlődésében	52
5.2.4. Az uniós kapcsolattartás és koordináció intézményi kerete	60
5.2.5. Az érdekvérvényesítés ír formája	61
5.2.6. A turizmus szerepe az uniós és a hazai területfejlesztésben, 1973–2006	62
5.3. A turizmus szerepe a területfejlesztésben Írországban	69
5.3.1. A területfejlesztés és a regionális politika kialakulása Írországban	70
5.3.1.1. A regionalizáció megjelenése, kezdeti lépések (1952–1972)	70
5.3.1.2. EGK csatlakozás – az európai típusú regionális gondolkodás megjelenése	72

5.3.1.3. Újragondolt regionalizáció	74
5.3.2. A turizmus integrált tervezése Írorszáiban	76
5.3.2.1. A turizmus modern szempontú integrált tervezésének első tíz éve (1989–1999)	76
5.3.2.2. A 2000–2006-os tervezési periódus vizsgálata az idegenforgalom tekintetében	81
5.4. A turisztikai kereslet és kínálat elemzése	86
5.4.1. Az írországi turizmus általános megközelítésben	86
5.4.1.1. Makrogazdasági mutatók	86
5.4.1.2. A turizmus gazdaságban betöltött szerepe	87
5.4.1.3. Turizmus-finanszírozás és befektetések	91
5.4.1.4. Beutazó és kiutazó turizmus trendek	92
5.4.1.5. Belföldi turizmus	100
5.4.2. Az ír turizmus élmény, mint komplex turisztikai termék	101
5.4.3. Az ír turizmus jövőképe	105
5.4.3.1. A siker jövőbeni tényezői	106
5.4.3.2. Jövőbeni turizmustrendek	106
5.4.3.3. Stratégiai célok a 2003–2012-es időszakra	107
5.5. A turizmus irányítási és menedzsment rendszere	110
5.5.1. Az ír turizmus szervezeti és területi felépítése	110
5.5.1.1. Országos szintű szervezetek	110
5.5.1.2. Fontosabb regionális szerveződések	114
5.5.1.3. Szub-regionális és helyi szerveződések	115
Esettanulmány 1.: Az Ír Köztársaság turizmusának legújabb szervezeti-működési trendjei: válasz 2001 kihívásaira	116
5.5.1.4. A Fáilte Ireland, az új Turizmusfejlesztési Hatóság felállítása	121
5.6. Hazai tanulságok	124
5.6.1. Magyarország kapcsolatrendszere az Ír Köztársasággal	124
5.6.1.1. Politikai, diplomáciai kapcsolatok	124
5.6.1.2. Gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok	125
5.6.1.3. Kulturális és turisztikai kapcsolatok	127
5.6.2. Politikai-gazdasági-társadalmi párhuzamok	128
5.6.3. Esetleges párhuzamok Magyarország turizmusának fejlesztésére az ír példa alapján	130

5.7. A területfejlesztéssel összefüggő sikeres hazai turisztikai projektek elemzése	135
5.7.1. A turisztikai témájú területfejlesztési programozás és projektgenerálás a rendszerváltástól napjainkig	136
5.7.1.1. A Széchenyi Terv turizmusfejlesztési stratégiája	136
Esettanulmány 2.: A Széchenyi Terv egészségturisztikai támogatásai	137
5.7.1.2. Az Előcsatlakozási Alapok turisztikai vonzatai	139
5.7.1.3. Az NFT I. turizmusfejlesztési stratégiája (2004–2006)	145
5.7.1.4. Az NFT II. (Európa Terv) turizmusfejlesztési stratégiája	145
5.7.2. A Dél-Dunántúli Régió gyakorlatának bemutatása	148
5.7.2.1. A Dél-Dunántúli ROP turizmusfejlesztési stratégiája	148
5.7.2.2. Sikeres turisztikai célú pályázatok a Dél-Dunántúli Régióban	150
6. Összefoglalás	154
7. A kutatás további irányai	165
Köszönetnyilvánítás	167
Irodalomjegyzék, források	168

1. Bevezető, témaválasztás

A dolgozat íróját kutatásai kezdete óta foglalkoztatták a turizmus földrajzának regionális vonzatai, a regionális idegenforgalmi földrajz beható vizsgálata. Szakmai és oktatói hozzáállását és beállítottságát erősen befolyásolta továbbá az európai kontinens tereinek kutatása, ezen belül is a Brit-szigetek turizmusának regionális földrajza. A regionális szemlélet mellett azonban nem elhanyagolandó, hogy munkája során mindig fontos hangsúlyt fektetett az Európai Unió kontextus vizsgálatára is, melyet a PhD értekezés témája is hűen tükröz.

Érdeklődési területének megfelelően a disszertáció tárgyaként szolgáló Ír Köztársaság kiválasztása több szempontból élvezett prioritást. Alapvetően az első, 1998-as út tíznapos terepbejárása során tapasztaltak adták a legfontosabb motivációt a kutatás megkezdésére. A motivációk közül nem mellékesen meg kell említeni, hogy a második diplomából adódó érdeklődési kör, illetve elkötelezettség is a Brit-szigetek felé irányította a disszertáns szakmai orientációját.

Az 1990-es években tett látogatás után behatóbb országbejárásra 2002 tavaszán (2002. május) került sor, melyet később a 2005 nyarán (augusztus) tett terepbejárás és kutatómunka egészített ki. A tanulmányutaknak és a 2002-es öt hónapos angliai ösztöndíjon végzett kutatómunkának (University of Wolverhampton, 2002. február-június) köszönhetően immáron az egész szigetország idegenforgalmát és gazdaságát nem csak a másodlagos források, hanem a praktikum oldaláról is megismerte az író, így beható tapasztalati információkra szert téve készült el a PhD dolgozat.

Az Ír Köztársaság azonban nem csak kultúrája, lakói és életvitele miatt lett egy PhD értekezés tárgya, hanem annak unikális gazdasági háttere is alátámasztotta a kutatás alapvető irányát. A dolgozat első számú célja feltárni az „ír modell”, vagy ha úgy tetszik, a „Kelta Tigris” turizmusra és területfejlesztésre vonatkozó vonzatait, melynek segítségével úgy érezzük, hazánk csatlakozás utáni felzárkózásának elősegítése érhető el egy 32 éves csatlakozási előnnyel rendelkező egykoron periféria, mára már egyértelműen gazdasági centrumországgá gazdasága egyik fontos szegmensének beható elemzésével.

A disszertáció hasonló volumenű célja továbbá megjelölni Magyarország és az Európai Unió csatlakozási pontjait a turisztikai tartalmú területfejlesztési projektek keretében. Ezek elemzése nem makroszinten, hanem esettanulmányi jelleggel megy végbe, külön hangsúlyt fektetve szűkebb régiókra, a Dél-Dunántúlra. Az írországi sikertörténet feldolgozása után

tehát azon pontokra mutatunk rá, melyek hazánk sikeres csatlakozási történetét vetítik-vetíthetik elő.

A disszertáció témájának szakirodalmi az alapvetően a címben is megfogalmazott két dimenzióra, a turizmus és a területfejlesztés területére osztható fel. Ezen két alapegységen belüli tematikán belül fő differenciálási szempontokat jelöl továbbá a hazai és a nemzetközi szakrész és publikisztika, illetve szakirodalom, csoportvizsgálatunk alapja azonban a regionális politika, a területfejlesztés képviselőire és az alkalmazotti gyakorlati irodalmak bemutatására törekvő. Mennyiségi szempontból vizsgálva mind a nemzetközi, mind pedig a hazai szakirodalom jóval bővegebben áll rendelkezésre az Európai Unió (és Írország) területfejlesztési politikáinak, történetének taglalása terén, a jövőre specifikusabb irodalmi szűkítés ellenére egyelőre kis mennyiségben fordulnak csak elő.

A témák elérhetősége szempontjából meg kell jegyezni, hogy azok jelentős számban már az interneten is megtalálhatók, mely nem csak olcsóságot, hanem igen egyszerű „beszerzési” lehetőséget is biztosít a kutató számára. A geográfiában még mindig órnak a régió jelenség következtében a hivatkozásoknál a honlap megadása mellett természetesen a tanulmány, illetve cikk címe, írói felhívása mellett, annak megjelenési időpontját is igényességgel feltüntetni.

A regionális politikai és azon belül az Európai Unióval foglalkozó szakirodalom hazai szerzői közül felül kell emelnünk Horváth Gy. (1997, 1998, 2001/a, b, 2003) jelentős munkáit, melyek feldolgozási időszaka ez 1990-es évek elejétől egészen a kutatás lezárásig tartanak. A dolgozatban felhasznált legfontosabbnak ítélt irodalom a Dél-Dunántúli Regionális Kutatások Központja kutatója tollából a 2003-as megjelenésű „Regionális támogatások az Európai Unióban”, illetve az 1998-as „Európai regionális politika” című kötet.

Az európai uniós területfejlesztési és turizmus források fontos külföldi forrásai elsősorban az Európai Unió hivatalos honlapja (www.europa.eu.int), illetve a különböző uniós adatbázisok, többek közt az *Eurostat*, az Unió hivatalos statisztikai hivatala tanulmányai és a disszertációban jelzett jelentések, illetve tervek, koncepciók szolgálnak.

A hazai „Írország kutatás” egyik kiemelkedő publikálója Arner Á. (1996, 2000, 2002, 2003), a Magyar Tudományos Akadémia Kutatóintézetének főmunkatársa. Eddigi munkásságának köszönhetően a disszertációban is feldolgozásra került cikkek alapvetően a területfejlesztés uniós kapcsolatrendszerét vizsgálják Írországban, illetve a téma azon területeihez tartozó cikkek a kohéziós országok csoportjában is. Az ebben a témában szívesen tanulmányok összehasonlító elemzéseket és országértékeléseket tartalmaznak, makro-, mikro-

2. Elméleti/Irodalmi összefoglaló

A disszertáció témájának szakirodalma az alapvetően a címben is megfogalmazott két diszciplínára, a turizmus és a területfejlesztés területeire osztható fel. Ezen két alapegységen belül természetesen fő differenciálási szempontokat jelöl továbbá a hazai és a nemzetközi szakajtó és publicisztika, illetve szakirodalom, csoportosításunk alapja azonban a regionális politikára, a turizmuskutatás képviselőire és az alkalmazott gyakorlati irodalmak bemutatására fókuszál. Mennyiségi szempontból vizsgálva mind a nemzetközi, mind pedig a hazai szakirodalom jóval bőségebben áll rendelkezésre az Európai Unió (és Írország) területfejlesztési politikáinak, történetének taglalása terén, a jóval specifikusabb Írországról szóló elemzések egyenlőre kis mennyiségben fordulnak csak elő.

A források elérhetősége szempontjából meg kell jegyezzük, hogy azok jelentős számban már az interneten is megtalálhatóak, mely nem csak olcsóságot, hanem igen egyszerű „beszerzési” lehetőséget is biztosít a kutató számára. A geográfiában még mindig újnak számító jelenség következtében a hivatkozásoknál a honlap megadása mellett természetesen a tanulmány, illetve cikk írója, írói feltüntetése mellett, annak megjelenési időpontját is igyekeztünk feltüntetni.

A regionális politikai és azon belül az Európai Unióval foglalkozó szakirodalmak hazai szerzői közül feltétlenül ki kell emelnünk Horváth Gy. (1997, 1998, 2001/a, b, 2003) jelentős munkáit, melyek feldolgozási időszaka az 1990-es évek elejétől egészen a kutatás lezártaig tartanak. A dolgozatban felhasznált legfontosabbnak ítélt irodalmak a Dél-Dunántúli Regionális Kutatások Központja kutatója tollából a 2003-as megjelenésű „Regionális támogatások az Európai Unióban”, illetve az 1998-as „Európai regionális politika” című kötetek.

Az európai uniós területfejlesztési és turizmus források fontos külföldi bázisául elsősorban az Európai Unió hivatalos honlapja (www.europa.eu.int), illetve a különböző uniós adatbázisok, többek közt az Eurostat, az Unió hivatalos statisztikai hivatala tanulmányai és a disszertációban jelzett jelentések, illetve tervek, koncepciók szolgáltak.

A hazai „Írország kutatás” egyik kiemelkedő publikálója, Artner A. (1996, 2000, 2002, 2005), a Magyar Tudományos Akadémia Kutatóintézetének főmunkatársa. Eddigi munkásságának köszönhetően a disszertációban is feldolgozásra került cikkek alapvetően a területfejlesztés uniós kapcsolatrendszerét vizsgálták Írországból, illetve a téma ezen területeihez tartozó cikkek a kohéziós országok csoportjában is. Az ebben a témában született tanulmányok összehasonlító elemzéseket és országértékeléseket tartalmaznak, makro-, mezo-

és mikroszinten vizsgálva a végbement folyamatokat. A mind időben, mind pedig térben véghezvitt vizsgálatok legfontosabb cikkei Írország periferiából a centrumba kerülését, illetve az ír gazdasági modell kritikáit ölelik fel.

Artner A. mellett a dolgozatban felhasznált speciálisan Írországot feldolgozó cikkek születtek *Farkas P.* (2001), *Forman B.* (2001, 2002, 2004), *Horváth Á.* (2001), *Szalai Z.* (2001), *Lukovich T.* (2003), *Hársfalvi M.* (2003), *Pauker Cs.* (2003), *Skrabski L.* (2004) és *Somlyódyne P. E.* (2004) tollából.

A turisztikai elméleti megalapozó irodalmak megjelölésekor ki kell emelnünk mind a hazai, mind a nemzetközi tudósok munkáit, mely szakirodalmak további csoportosítását végezhetjük el a turizmus kutatás különböző képviselőinek vizsgálata terén. Eszerint földrajzi, közgazdasági és egyéb kategóriába tartozó szakemberek munkái kerültek feldolgozásra. A magyar turizmus szakirodalom úttörője a közgazdász, *Lengyel M.* (1999/a, b, 2002) foglalkozott például először az Európai Unió és a turizmus kapcsolatrendszerével. A kutató, az „A turizmus általános elmélete” című kötete szolgált egyik legfontosabb elméleti alapjául a disszertáció turisztikai fejezeteinek. Az Európai Unió turizmusával hazánkban behatóbban *Jancsik A.* (1997, 1998, 2001, 2002) foglalkozott, aki többek közt PhD disszertációját és jegyzeteket is megjelentetett már a témakörben („Integrációs folyamatok az Európai Unió turizmusában”, 2001, PhD disszertáció BKÁE, „Az Európai Unió turizmusa”, 2002).

A geográfus szakirodalomból itt kívánjuk kiemelni *Aubert A.* (2000, 2001, 2002, 2003, 2005) és *Szabó G.* (2000, 2002, 2005) publikációit is, melyek a területfejlesztés és a turizmus stratégiai kapcsolatrendszerét, és a hazai turisztikai programozás régiós és kistérségi példáit elemzik többnyire hazai viszonylatban. A nagyobb terjedelmű elméleti kötetek közül kiemelendő *Michalkó G.* (2004) „A turizmuselmélet alapjai” és *Tasnádi J.* (2002) „A turizmus rendszere” c. kötetei és előbbi termékeny publikálása is.

A nemzetközi szakirodalom turizmus elméleti anyagait *Hall, C. M.* és *Page, S. J.* (A Geography of Tourism and Recreation, 2002), *Grahan, B.* et al. (A Geography of Heritage, 2002), *Burton, R.* (Travel Geography, 2000) és *Lockwood, A.* és *Medlik, S.* (Tourism and Hospitality in the 21st Century, 2001) kötetei adták. A szerzők ezen művekben a turizmus tudomány-rendszertani helye mellett annak földrajzi vonzataival, tér- és időbeli jelenségeivel foglalkoznak. További alapművek a nemzetközi turizmus kutatásban, *Robinson, M.*, *Evans, N.*, *Callaghan, P.* (1996), *Peadar, K.* (2002), *Walsh, J. A.* (1997) és *Stocks, J.* (1996) citált írásai. A turizmus kutatómódszertana nemzetközi szakirodalmából *Finn, M.* et al. (Tourism and Leisure Research Methods, 2000) kötetét emelnénk ki.

A turizmussal és területfejlesztéssel foglalkozó hazai szakirodalomnál szeretnénk kiemelni a már említett *Jancsik A.* és *Kovács B.* (2004) citált munkáit, illetve a *Turizmus Bulletinben* (1999, 2003, 2004), a legfontosabb hazai turisztikai szakfolyóiratban megjelent tanulmányokat és cikkeket.

A területfejlesztés terén (is) elért hatalmas szakmai elismertsége és gazdag publikációs bázisának köszönhetően *Tóth J.* (2001, 2002, 2003/a, b, c, d) munkái évtizedes kutatásokat rendszereznek mind a hazai, mind pedig az európai gyakorlat oldaláról. Tanulmányai természetesen kihagyhatatlanok és elengedhetetlenül szükségesek a disszertáció elkészítése során, annál is inkább, mivel az említett irodalmak a problémakört a geográfia szemszögéből vizsgálják.

A kifejezetten Írországgal foglalkozó nemzetközi szakirodalom a dolgozatban is felhasznált egyik legkomolyabb forrásai az *Annals of Tourism Research*, illetve a *Tourism Management* szaklapok hasábjairól származnak.

Az alkalmazott gyakorlati források taglalása kapcsán meg kívánjuk említeni, hogy a turizmus és területfejlesztés írországi kapcsolatrendszerének vizsgálata alapját a különböző kormányzati portálok és az ír turizmus állami hivatalának tanulmányai, éves kiadványai, statisztikái szolgáltatták. A dolgozat jelentős számban szerepeltet tehát kormányzati stratégiákat, programokat, konkrétan végrehajtott intézkedéseket és azok értékelő munkáit is, melyek időben döntően az 1990-es évek elejétől a 2004-es évig húzódnak. Az itt megjelölt irodalmak legfontosabb forrásai a *Department for Arts, Sport and Tourism* (Művészetek, Sport és Rekreációs Minisztérium) és elődjei, a *Department of Tourism and Trade* (Turizmus és Kereskedelmi Minisztérium) és a *Department of Tourism Sport and Recreation* (Turizmus, Sport és Rekreációs Minisztérium) adatbázisai voltak. A minisztériumi forrásokon kívül a *Board Fáilte* (1997–2005), az ír nemzeti turisztikai hivatal és a *Central Statistical Office*, az Ír Központi Statisztikai Hivatal (2002–2005) elemzései, statisztikái és programjai nyújtottak szekunder irodalmat és forrásokat a dolgozat elkészítéséhez.

A hazai területfejlesztési gyakorlat taglalásakor többnyire minisztériumi (Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, Miniszterelnöki Hivatal, Nemzeti Fejlesztési Hivatal) és regionális portálok (Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség, Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács, stb.) adatbázisaira, megjelentett tanulmányaira, koncepcióira és programjaira hivatkozunk.

A forrásfeldolgozás mellett azonban a kutatást megalapozó *elméleti megközelítésünket* is fel kell tárnunk, melynek legfontosabb területe a turizmus szerepének a kutatása a területfejlesztésben, illetve tágabb értelemben a térbeli folyamatokban. Ha a regionális

gazdaságföldrajz oldaláról kívánjuk megközelíteni a problémát, azt a felismerést kell kihangsúlyoznunk, hogy a részdiszciplína klasszikus irányzatát az utóbbi évtizedekben végbement folyamatoknak köszönhetően – melyekben igen komoly szerepet töltött be a turizmus is – az ún. új gazdaságföldrajz váltotta fel. „A globalizálódó gazdaságban a klasszikus gazdasági súlypontok mellett egyre több új tényezőcsoport jelenik meg. Ezeknek a tényezőknek a jellemzője, hogy magas, sőt meghatározó a lokális kötődése, egy adott településből, vagy régióból táplálkoznak, annak, vagy csakis annak a meglévő erőforrásaira épülnek. A térbeli specializáció új formái, olyan adottságok, amelyek rendelkezésre álltak korábban is, de csak az életmód, a fogyasztás, vagy éppen a termelés (posztfordista elemek megjelenése) aktivizálja, fedezi fel, s ezzel kezdődik meg az adott település, térség fellendülése” (RECHNITZER J. 1993, 2005). Ezen új gazdaságföldrajz legnevesebb külföldi képviselői és iskolái KRUGMAN, P. (1995, 2000) és PORTER, M. (1996, 2000), illetve FUJITA, M. (1995, 1999) vagy VENABLES, A. (1999) nevéhez fűződik.

Az új gazdasági súlypontok egyike az utóbbi évtizedekben a *szolgáltatás* szektor nemzetgazdaságon belüli látványos növekedése, azon belül is pedig a *turizmus* szerepének megerősödése. Az idegenforgalom térbeli folyamatait vizsgálva leszögezhetjük, hogy az egyre szélesedő rendszereket alakít ki, gondolhatunk itt a szálloda hálózatokra, a gyógyturizmus attrakcióinak hálózatára, a szervezeti rendszerek kiépítésére, általában pedig a turisztikai infrastruktúra hálózatának kiépítésére. „Mivel a turizmus időbeli és térbeli természetű folyamatokból áll, hozzájárult egy küldő és fogadó terekből álló turizmus kialakulásához, amely sajátos jegyein keresztül az adott terek társadalmi–gazdasági és környezeti jellemzőit is magában hordozza” (AUBERT A. 2001).

Nagyon fontos továbbá megjegyeznünk, hogy a turizmus regionális kötődése, a lokalitás jelenléte igen lényeges, hisz a mindenkori attrakciók túlnyomó többsége egy adott hely, térség, természeti táj vonzerőire alapozva jön létre. Azzal pedig, hogy egy térség, lokáció turisztikai kínálatára megfelelő infrastruktúra kiépítésére is sor kerül, az idegenforgalom a területi folyamatok alakítójává is válik, hisz ezen folyamatok többek közt hatnak a településszerkezetre, a foglalkoztatásra, a térségi kapcsolatok alakítására, a környezet formálására, illetve befolyásolják az életmódot, az életminőséget is. A lokális adottságok felértékelődésével a globalizációs folyamatoknak és a folyamatosan erősödő versenyhelyzetnek köszönhetően gyakran hálózatok, különböző gazdasági és közösségi együttműködési formák jönnek-jöhetnek létre. „A regionális elemzéseknek tehát egyre nagyobb aktivitással kell az idegenforgalom felé fordulnia, mert ennek az ágazatnak a

helyzete, lehetősége, jövőbeli kilátásai döntően befolyásolnak egyre nagyobb számú térségeket” (RECHNITZER J. 2005).

A disszertációban ezen folyamatok figyelembe vételével igyekeztünk a turizmus területfejlesztésben betöltött szerepét alátámasztani a regionális földrajz dimenziói segítségével, hisz vizsgálódásunk tárgyául az Ír Köztársaságot választottuk. Felismerésünk alapján kijelenthetjük, hogy az utóbbi évtizedekben végbement társadalmi–gazdasági változásokban jelentős szerepet töltött be a turizmus is, mely folyamatot egyrészt az Ír Köztársaság belső fejlődésén, másrészt pedig az európai uniós kontextusban kívánjuk feltárni. Ki szeretnénk emelni, hogy az új gazdaságföldrajz „segítségre hívása” egyáltalán nem alaptalan, hisz a klasszikus regionális gazdaságtannal ellentétben a térkapcsolatokat sokoldalú megközelítésben, a természeti és társadalmi alapok beható vizsgálatával kívánjuk elérni. Annál is inkább tesszük ezt, mivel a turizmus erőforrásainak területi–regionális elhelyezkedésének vizsgálata során a földrajzi szempontú megközelítés nélkülözhetetlen (AUBERT A. 2005). Igen komplexen kell tehát értelmeznünk a turizmus és a területfejlesztés térbeli folyamatait, nem pusztán egy vonzerőleltárra alapozva, hanem igen összetett gazdasági–társadalmi rendszeren keresztül vizsgálva azt. Ezért elemzésünket egy ún. kapacitásháló segítségével modellezhetjük, mely rendszer „gondolatmenetén” keresztül mutatjuk tehát be a turizmus és a területfejlesztés folyamatait az Európai Unió és azon belül az Ír Köztársaság turizmusának és területfejlesztésének elemzésével (1. ábra).

A kapacitásháló összetett elemei közül azonban a dolgozat keretében döntő mélységben a turizmuspolitikával és aspektusaival foglalkozunk, hisz a területfejlesztés és a turizmus kapcsolatrendszere leginkább ezen területen csapódik le. Emellett természetesen beható vizsgálatokat végzünk a többi megjelölt szegmensnél is, mellyel a turizmuspolitika – és ezáltal a turizmus és területfejlesztés – szerteágazó kapcsolatrendszerét kívánjuk igazolni. Így dolgozatunkban elemezzük a gazdasági és ökológiai háttér infrastruktúrát, a látogatói elégedettséget, a fizikai struktúrát és a társadalom viszonyait is.

Forrás: AUBERT A. 2005 után saját szerkesztés

1. ábra: Egy turisztikai desztináció fogadóképességének összetevői (kapacitás-háló)

Forrás: AUBERT A. 2005 után saját szerkesztés

3. Módszertani összefoglaló

A dolgozat kutatási módszerei alapvetően két irányból közelíthetők meg. Időben és térben elhelyezve a 2000-től 2005-ig tartó kutatás nagymértékben szekunder szakirodalmi források feldolgozásán alapszik, melyet szervesen egészítenek ki az 1998–2005 közti időszakban tett terepbejárások, terepi felmérések.

A dolgozat bázisanyagát a geográfia tudományának társadalomföldrajzi aspektusait vizsgálva, illetve a regionális turizmusföldrajzot és a területfejlesztést érintő témakörnek köszönhetően a hazai és nemzetközi szakirodalom minél mélyrehatóbb tanulmányozása építette fel. A tanulmányozást követő feldolgozási fázisban a felhasznált információkat, anyagokat más fogalmi–tartalmi rendszerbe helyezve készült el tehát a munka ezen része.

A primer, illetve a tapasztalati kutatások a fent említett hatéves periódust felölelő három terepbejárás és az esettanulmányokra épülő interjúkon alapulnak. Az első írországi tanulmányútra 1998-ban került sor, amikor az Ír Köztársaság déli, délkeleti részét érintették a térbeli kutatások. Ezen időszak tíz napot ölelt föl melynek során főleg Cork, Waterford, Dublin és a délnyugati Ring of Kerry területére, illetve az ezeket övező rurális térségbe látogatott el a dolgozat írója. A terepi bejárást és tapasztalatszerzést a Cork Universityn tett látogatás és könyvtári kutatómunka is kiegészítette, mely később alapját adta a 2000-ben megírt és megvédett egyetemi diplomáknak is, melyek „Írország turizmusa” és „Cultural Tourism of Ireland” címeket viselték. A diplomák a Pécsi Tudományegyetem Természettudományi és Bölcsészettudományi Karain (földrajz-angol) kerültek megvédésre.

Természetesen az első írországi látogatás adta meg azt a kezdő indíttatást, mely révén a dolgozat írója a regionális turizmusföldrajz és a területfejlesztés stratégiai kapcsolatait vizsgálva PhD témaként az Ír Köztársaság turizmusának és gazdaságának tanulmányozásába kezdett, különös tekintettel annak európai uniós viszonylataira.

A második útra 2002 májusában került sor, mikor ERASMUS ösztöndíjasként az angliai University of Wolverhampton egyetemén öt hónapos képzésen és kutatómunkán vett részt az egyetem turizmus tanszékén. Ekkor a terepi bejárás Dublinra és tágabb körzetére (Newgrange, Tara Hill, Brú na Bóinne), illetve a nyugati part turisztikai adottságainak felmérésén alapult. A terepi bejárás mellett ekkor tapasztalati úton szerzett vendégkör-felmérés és turisztikai vállalkozásokat üzemeltető, elsősorban szállásadókkal folytatott spontán interjúk egészítették ki a kutatást.

A szigetország gazdaságának és társadalmi viszonyainak mélyebb megismerése érdekében a legutolsó, 2005-ös út végül Észak-Írország és az északi, északnyugati tartományok bejárását

célozta meg. Emellett a Dublinban töltött időszakot szervesen egészítették ki a még meg nem látogatott urbánus terek (Killarney, Kilkenny, Limerick, Sligo, Donegal, Derry, Belfast) vizsgálatai is. A tíz napos időtartam alatt így a szigetország eladdig ismeretlen területeinek bejárásával, ha nem is egészen, de a lehetőségekhez mérten a szerző tapasztalati kutatásait a dolgozat megírásáig befejezte.

Itt kívánjuk megjegyezni, hogy a szorosabb értelemben vett terepi bejárás mellett a tágabb témának számító Európai Unió országait (jelen esetben az EU15-ökről van szó) Spanyolország és Portugália kivételével a dolgozat írója meglátogatta már, hosszabb, rövidebb időt töltve el területükön. Ugyanez a kitétel az EU25-ökre vonatkoztatva Litvániára, Lettországra, Lengyelországra, Ciprusra és Máltára vonatkozik.

A tapasztalati és terepi bejárásokon alapuló munkát a disszertáció egyik legfontosabb fejezetében szervesen egészíti ki a hazánkban felmért turisztikai–területfejlesztési projektek esettanulmányokba ültetett bemutatása, azok várható hatásainak értékelése is különös tekintettel a Dél-Dunántúlra. A fejezet lényeges eleme tehát hatástanulmányok formájában felmérni az uniós programozás sikerességét, vagy esetleges sikertelenségét, egyáltalán gyakorlati megjelenését a Dél-Dunántúli Régióban.

A dolgozatban található forrásfeldolgozás statisztikai módszerek alkalmazásával, illetve azok grafikai megjelenítésével ment végbe. A statisztikák felhasználása folyamán igyekeztünk a lehető legfrissebb adatokat megjeleníteni, a kutatás jelen szakaszának lezárása 2005. novembere. A grafikai megjelenítés (ábrák, térképek) során alapvetően a szekunder források anyagának saját szerkesztése történt. Az összehasonlító tanulmányok módszerének alkalmazásával lehetőség nyílt két ország regionális összehasonlítására egyrészt az európai térben, másrészt pedig a belső folyamatok vizsgálata tekintetében.

4. Problémafelvetés, kutatási cél, hipotézisek

A disszertáció témaválasztása számos kutatási irányt és hipotézist vet fel. Első és legfontosabb kontextusa a turizmus, mint sikeres ágazat szemszögéből az Európai Unió támogatási politikájának terület- és vidékfejlesztő szerepe elemzése, általános és regionális tanulmányozása. A kutatás célja felismerni és megjelölni azt a gyakorlatot, melyet egy mára minden kétséget kizáróan uniós sikerország – az Ír Köztársaság – fejlesztett ki nemcsak a turizmusfejlesztés, hanem az általános terület- és vidékfejlesztés terén és annak tanulságait immáron a több mint 30 éves csatlakozási tapasztalatok leszűrése után hazánk felzárkózási folyamataira is rávetíteni.

1. hipotézis: Az Európai Unióhoz történő csatlakozás kedvező folyamatokat generál a turizmus szektorban

Első számú hipotézisünk értelmében az Európai Unióhoz való csatlakozás bármely ország számára alapvetően egy pozitív társadalmi–gazdasági folyamat összességének tekinthető, melynek komplex területfejlesztési hatásain belül az idegenforgalom is komparatív előnyökkel és a támogatásoknak és politikáknak köszönhetően kedvezőbb helyzettel rendelkezik. Különösen érvényes ez egy egykor perifériának számító, kis területű, kis népességű ország tekintetében, jelen esetben az Ír Köztársaság és ezzel párhuzamosan hazánk (Európai Unión belül közepes nagyságrendű népességgel rendelkezik Magyarország) példáján.

Tisztában vagyunk továbbá azzal, hogy a turizmus, mint szakterület és a gazdaság fontos szektora egyenlőre nincs közösségi szintre emelve, átfogó intézkedések, illetve direkt és indirekt folyamatok összessége azonban évtizedek óta befolyásolja a szektort. A dolgozat elkövetkező fejezetének célja tehát összegyűjteni és rendszerbe foglalni azon támogatási formákat, intézkedéseket és kezdeményezéseket, melyeket az Európai Unió nyújt tagországai és az integrációba belépett első körös országok felé a területfejlesztésen belül elsősorban az idegenforgalom terén, ezzel is alátámasztva az alapvetően pozitív gazdasági–társadalmi folyamatok megindulását a csatlakozott országoknál a turizmus területén is.

2. hipotézis: Írország gyors gazdasági fellendülésének egyik alapja a csatlakozás az európai integrációhoz, és az abból adódó erőforrások sikeres és hatékony felhasználása

Második hipotézisünk értelmében, immár csak az Ír Köztársaságra koncentrálva, feltételezzük, hogy az 1973-ban végbement felvétel következtében a társadalmi–gazdasági fellendülés döntő mértékben az európai integráció felzárkóztatási folyamatainak köszönhető. Az Ír Köztársaság olyan történelmi pillanatban vált részesévé az integrálódó Európának, mikor a regionális politikák megváltozásával beindult folyamatok igen komoly lökést adtak a gazdaság és a társadalom fejlődése megindulásának.

A fejezet természetesen az integrálódó Írország egyéb gazdaságfejlesztő folyamatait is górcső alá veszi, így elemzi a hazai, belső folyamatok megváltozását, illetve az észak-amerikai piac és a külföldi befektetők szerepét is. Vizsgálataink 1973–2004 között, egy több mint 30 éves időszakon keresztül elemzik a gazdasági–társadalmi változásokat.

3. hipotézis: A turizmus kiemelt szerepet kapott Írország általános és regionális fejlődésében

A harmadik hipotézisünk értelmében az Ír Köztársaságban végbement gazdasági fellendülés egyik igen komoly pillére az ország idegenforgalmi szektora. Az 1973–2004 közötti periódusban vizsgált folyamatok tudatában az ágazat komplex területfejlesztésben betöltött szerepének elemzése kerül górcső alá.

Mindennek tudatában feltételezzük, hogy a turizmus kiemelt ágazata az ír gazdaságnak, annak széleskörű és sugarú multiplikátor hatásaival egyetemben. A terület- és vidékfejlesztésen túl, a regionális különbségek csökkentése, munkahelyteremtő szerepe, vállalkozásfejlesztő hatásai révén az 1990-es évek közepére az ágazat jelentős szerepet töltött be a „Kelta Tigris” fejlődési modelljének kialakulásában. Kiemeljük továbbá, hogy az egyik első számú fejlesztendő terület és kiemelt érték a vidéki táj, illetve a kultúra, a komplex ír turizmus termék fejlesztése során tehát nagy hangsúlyt kapott a vidéki és a kulturális turizmus fejlesztése.

4. hipotézis: Írország turisztikai kínálata, irányítási- és menedzsment rendszere alkalmas jelentős turisztikai kereslet generálására

A negyedik hipotézis értelmében az Ír Köztársaság idegenforgalma olyan kínálati elemeket kell tartalmazzon, melyek a desztinációt unikálissá teszik mind a nemzetközi turistaforgalom,

mind pedig a belföldi turizmus tekintetében. Ennek alapos megismerése érdekében elengedhetetlen a terület kínálat és kereslet elemzésének elvégzése. Fenti fejezetek alapvető hipotézise tehát, hogy egy jól működő, a világtenderekre, változásokra mindenkor adaptív rendszer került kiépítésre Írországra.

Az ország turizmusa keresleti bázisának elemzésével továbbá megérthetjük kik, miért és hogyan érkeznek Írországra, motivációik és céljaik mennyiben befolyásolják igényeiket, s azokat milyen mértékben volt képes kiszolgálni az ott talált turisztikai infrastruktúra.

Feltételezésünk szerint egy ország sikeres turizmus szektora nem képes sehol sem kialakulni megfelelő szakmai irányítási és menedzsment rendszer nélkül. Az elkövetkező fejezet feladata elemezni az Ír Köztársaság turizmusának szervezeti felépítését, marketing és menedzsment rendszerének működését.

Ahhoz tehát, hogy a korábban feltételezett és bizonyított versenyképes turizmus ágazat kialakulhasson, szintén versenyképes és a mindenkori változásokra naprakész szervezeti rendszer kell jelen legyen Írországra. A fejezet ezen feltételezéseket kívánja bizonyítani, továbbá rendszerezi azon összefüggéseket, melyek az uniós gyakorlatnak köszönhetően kialakult szervezeti rendszert is létrehozták Írországra.

5. hipotézis: Párhuzamok Írországra és hazánk turisztikai intézeti és menedzsment rendszerében, az EU programozás és projektgenerálás folyamatában; a turisztikai projektek jelentős terület- és vidékfejlesztő hatást generálnak

A dolgozat egyik sarkalatos pontja párhuzamok keresése egy európai sikertörténet és annak esetleges hazai alkalmazási lehetőségei között. Feltételezésünk szerint az ír modell teljes hazai adaptációja megalapozatlan, lehetetlen és felesleges, azonban a fejezetben elemzett párhuzamok révén mindenképp tanulságos és követendő példák sora nyílik hazánk gazdaságának és azon belül idegenforgalmának fejlesztése tekintetében.

Fenti elképzeléseket elsősorban a földrajzi, társadalmi–gazdasági párhuzamok és hazánk 2004-es csatlakozása alapozza meg. Ezen gondolat támasztja alá azt a törekvést, hogy esettanulmányok segítségével bemutatásra kerüljenek olyan sikeres hazai projektek, melyek már az európai uniós programozás részeként vettek részt hazánk turisztikai alapú területfejlesztési projektjeiben.

A kutatás jelen fázisa azon a hipotézisen alapszik, miszerint a turizmus a közepesen fejlett országok gazdaságában (Magyarország, illetve az egykori Ír Köztársaság) megfelelő vonzerőkkel felszerelkezve mindenképpen sikertényezőnek számít. Egy bizonyos gazdasági

szint elérése után azonban az idegenforgalom generáltényezővé válik, multiplikátor hatása természetesen továbbra is kimutatható, gazdaságban betöltött húzószerepe azonban mérséklődik. Ekkor az idegenforgalom mintegy belesimul a gazdaságba, az ország esetlegesen a későbbiekben küldőterületté válik, a turizmus pozitív egyenlege így elkezd csökkenni.

A pozitív változások következtében tehát az országban a turizmus alapvetően terület- és vidékfejlesztési tényezővé válik. Ez a folyamat feltételezéseink szerint kimutatható Írországban, magyarországi folyamatait, jelenlegi állapotát pedig a sikeres turisztikai projektek bemutatásával kívánjuk igazolni.

Alapvető kérdésünk, hogy sikeresek voltak-e a nemzeti alapok, az előcsatlakozási programok és a frissen érkező strukturális támogatások, s ha igen, milyen mértékben. A hipotézist esettanulmányokon keresztül kívánjuk alátámasztani.

(EUROPEAN COMMISSION: Structure, Performance and Impact of the Structural Instruments and its Enterprises, 2003).

A táblázat a nemzeti hozzájárulást a gazdaságok GDP-jéhez (2002)

Magyarország	6,1
Franciaország	4
Belgium	3,67
Portugália	2,39
Észtország	2
Grécia	2
Írország	6
Itália	4,9
Csehország	1,8
Észtország	2,5
Horvátország	8
Észtország	3,4
Skócia	12,1
Írország	2,35

Forrás: Eurostat, 2003

A táblázat a nemzeti hozzájárulást a gazdaságok GDP-jéhez (2002)

5. Eredmények

5.1. Az Európai Unió területfejlesztési politikájának idegenforgalmi vonzatai

5.1.1. A turizmus gazdasági szerepe, általános trendjei az Európai Unióban

5.1.1.1. Az Európai Unió turizmusa a számok tükrében

Az Európai Unió turizmus szektora összesen 2 millió vállalkozásnak és 8 millió munkavállalónak biztosít megélhetést, melyeknek túlnyomó többsége kis- és középvállalkozás. Az összes GDP-hez és foglalkoztatottsághoz való direkt hozzájárulása 5%. Ez az arány természetesen tagállamoktól függően különbözik, szélsőséges értékek lehetnek 3, illetve 12% között (1. táblázat) (EUROPEAN COMMISSION: Structure, Performance and Competitiveness of European Tourism and Its Enterprises, 2003).

1. táblázat: A turizmus hozzájárulása a tagországok GDP-jéhez (2002)

Tagországok	Turizmus hozzájárulása a GDP-hez (%)
Ausztria	9,5
Belgium	4
Dánia	3,67
Finnország	2,39
Franciaország	7
Németország	8
Görögország	8
Írország	4,9
Olaszország	n.a.
Hollandia	2,5
Portugália	8
Nagy-Britannia	3,9
Spanyolország	12,1
Svédország	2,55

Forrás: Eurostat, 2003

A kis- és középvállalkozások számbeli dominanciájának ellenére egyre nagyobb mértékű koncentráció megy végbe a szektorban, ami a szolgáltatások vertikális integrációját erősítő

folyamatként értékelhető. Ez a jelenség leginkább a hotel szektorban, az utazásszervezés és közlekedés terén valósul meg (Utazás és az Európai Unió, 2000).

A forgalom tekintetében meg kell jegyeznünk, hogy az európaiak által tett utazások 80%-a egyéni illetve családi utazás. A fennmaradó 20%-ot a tágabb értelemben vett üzleti turizmus öleli fel, ami szintén tagországonként különböző piaccal bír 15%-tól egészen az északi tagállamok 30%-os mutatóiig. Az Európai Unió háztartásai költségének 1/8-át adják az idegenforgalomra vetített költségek (EUROPEAN TOURISM INSIGHTS 2004 – OUTLOOK FOR 2005. 2005).

A Közösség idegenforgalmának többségét a tagországokon belüli belföldi turizmus teszi ki. Az idegenforgalmi aktivitás átlagosan 87%-át a hazai polgárok utazásai adják, az Unión kívüli polgárok aránya pedig csak 13%. Az Európai Unióból induló turisták 75%-a az Unión belül utazik, a maradék 25% Európa más országaiba, vagy a világ egyéb tájaira látogat. Fenti adatok igazolják, hogy Európa még mindig a legfontosabb fogadópiaca Földünk idegenforgalmának (LENGYEL M. 1999/a).

2. táblázat: A 20 legnépszerűbb idegenforgalmi körzet a vendégéjszakák száma alapján, 2003-ban

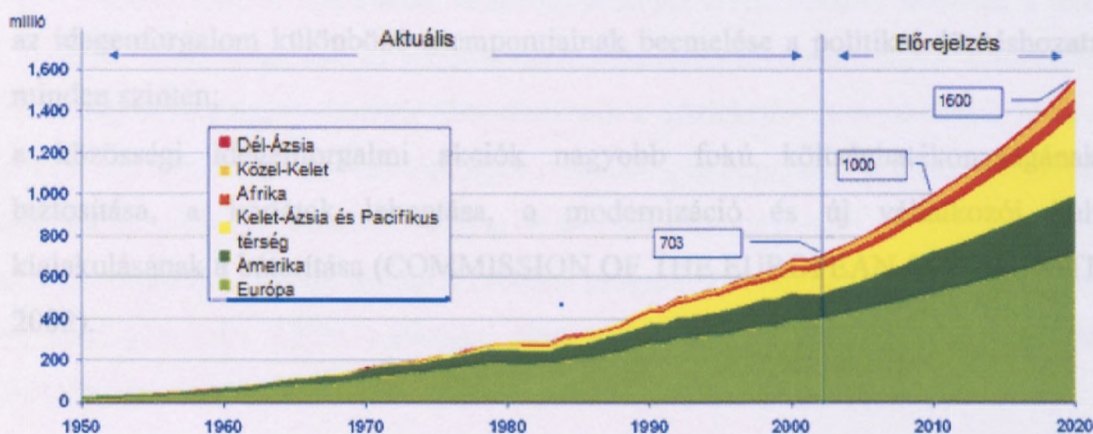
Rangsor	Régió (NUTS I. szint)	Vendégéjszakák száma	%-os arány
1	Este (Spanyolország)	152 422	7,3
2	Nord Est (Olaszország)	139 784	6,7
3	Canarias (Spanyolország)	83 764	4
4	Centro (Olaszország)	79 702	3,8
5	Bayern (Németország)	66 236	3,2
6	Méditerranée (Franciaország)	64 203	3,1
7	Westösterreich (Ausztria)	61 120	2,9
8	Île de France (Franciaország)	58 085	2,8
9	Nord Ovest (Olaszország)	52 728	2,5
10	Sur (Spanyolország)	51 856	2,5
11	Sud (Olaszország)	47 524	2,3
12	South West (Egyesült Királyság)	46 101	2,2
13	Ouest (Franciaország)	42 637	2
14	London (Egyesült Királyság)	41 200	2
15	West-Nederland (Hollandia)	35 553	1,7
16	Sud-Ouest (Franciaország)	35 086	1,7
17	Continente (Portugália)	35 053	1,7
18	Scotland (Egyesült Királyság)	32 367	1,6
19	Baden-Württemberg (Németország)	32 208	1,5
20	South East (Egyesült Királyság)	31 787	1,5

Forrás: HANS-WERNER, S. 2005

Az európai gazdaság egyik legsikeresebb és legversenyképesebb ága az idegenforgalom. A statisztikák tanúsága szerint a 2001. szeptemberi események után 2004-re sikerült ismét növekedési tendenciára állítani az ágazatot, ami a későbbiekben továbbra is az Unió egyéb ágazatainak növekedési mutatóinál nagyobb arányban mutat majd fejlődést. Ez a jelenség többek közt annak is köszönhető, hogy megnőtt a szabadidő, a rekreációs jövedelem és az idegenforgalom szociális presztízse az Unióban (EUROPEAN COMMISSION, 2003).

Európa továbbra is a világ leglátogatottabb turizmus piaca a turisztikai kínálat legváltozatosabb és legsűrűbb potenciáljával (2. táblázat, 2. ábra) (LENGYEL M. 1999/b, MESTER T. 2005). Az előrejelzések szerint az elkövetkező 20–25 évben mind a bevételek, mind pedig a költségek megduplázódnak évi átlagban 3%-os növekedést produkálva. A foglalkoztatás az elkövetkező tíz évben 15%-kal fog megnőni. Ha a jelenlegi trendek tovább folytatódnak az előrejelzések szerint a turizmusban indirekt módon foglalkoztatottak növekedési mutatói magasabbak lesznek, mint a direkt turizmus ágazatokénál tapasztalható fejlődés (RÜDIGER L. 2004).

2. ábra: A világ turizmusának trendjei fogadópiacok tekintetében

Forrás: WTO www.world-tourism.org alapján saját szerkesztés

5.1.1.2. Foglalkoztatás

A turizmus az európai gazdaságon belül is jelentős munkahelyteremtő erő, így az EU 1997 óta a foglalkoztatáspolitikával is foglalkozik. 1997 második felében az összes érdekelt bevonásával külön konferenciát szervezett az Unió soros luxemburgi elnöksége „Foglalkoztatás és idegenforgalom: cselekvési irányelvek” (Employment and Tourism: Guidelines for Action) címmel. Ennek köszönhetően a Tanács 1997. november 26-án

felszólította a Bizottságot, végezzen átfogó elemzést a témával kapcsolatban. A Bizottság végül az alábbi témakörökben tett ajánlásokat:

- az idegenforgalmi vállalkozások aktiválása a vendégek jobb kiszolgálása érdekében;
- az idegenforgalmi piac hatékonyabb működtetése az üzleti környezet javítása által;
- a turizmushoz kapcsolódó infrastruktúra korszerűsítése és fejlesztése;
- az emberi-erőforrások fejlesztése;
- a fenntartható fejlődés bátorítása;
- az európai turisztikai ágazat megfelelő politikai elismerésének elérése.

Az Európai Bizottság 1999. április 28-án válaszolt a felvetésekre „*Az idegenforgalom munkahelyteremtő képességének fokozása*” (Enhancing Tourism's Potential for Employment) című tájékoztatójában. Ebben a következőket jelöli meg célként:

- a politikai prioritások jobb meghatározása;
- „tudásvezérelté válás”, azaz kihasználni a rendelkezésre álló információkat, *know-how-t* szerezni és fejleszteni, on-line megfigyelő-hálózatot kialakítani;
- a konzultáció és az együttműködés kereteinek (pl. az Európai Turisztikai Tanácsadó Testület) kihasználása;
- az idegenforgalom különböző szempontjainak beemelése a politikai döntéshozatalba minden szinten;
- a közösségi idegenforgalmi akciók nagyobb fokú költséghatékonyságának a biztosítása, a korlátok lebontása, a modernizáció és új vállalkozói kultúra kialakulásának a bátorítása (COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, 2002).

5.1.1.3. A versenyképesség megerősítése

A) Vállalkozáspolitikai

A kis- és középvállalkozások harmadik többéves programja (1997–2000) az alábbi területeken –mindegyik terület turisztikai vonzattal is bírt – biztosította az akciók kereteit:

- az üzleti tevékenységek szabályozó, költségvetési és pénzügyi környezete;
- hozzáférés a kutatáshoz, az innovációhoz és a képzéshez;
- a nemzetközi kapcsolatok fejlesztése.

Emellett az Európai Bizottság több olyan hálózatot is működtet, amelyek kifejezetten a kis- és középvállalkozások – köztük az idegenforgalommal foglalkozók – tevékenységét támogatják: *Euro Info Centre, Bureau de Rapprochement des Entreprises, Business Co-operation Network, Europarteneriat, Interprise* (Euro Info Service, 2003).

B) A közös pénznem, az euró bevezetése

Az Európai Unió versenyképességének tárgyalásakor feltétlenül ki kell emelnünk a közös egységes valuta az euró bevezetését és annak idegenforgalomra gyakorolt hatásait. Az eurozónába tartozó 12 EU tag (kivételt képez Nagy-Britannia, Svédország és Dánia) területén bonyolódik a világ idegenforgalmának 40%-a. A közös fizetőeszköz bevezetésével a turisták – mind az EU-n belüli polgároknál, mind pedig a külső országoknál – mobilitási készsége egyértelműen megnőtt. Az Európai Unió turistáinál az intézkedés valószínűleg a rövidebb idejű utazások számát fogja serkenteni (HORVÁTH Z. 2002).

5.1.1.4. További intézkedések

Az Európai Unió turisztikai ágazatának versenyképességét érintő további területek a fiskális politika (adózás) összehangolása, az idegenforgalmi szolgáltatások nemzetközi kereskedelme (a WTO országok idegenforgalmának liberalizálása), a közlekedés (transzeurópai hálózatok kialakítása, a légi közlekedés liberalizációja), a műemlék-, és természetvédelem (LIFE-Nature program), és a szociális párbeszéd kialakítása terén valósultak meg.

Meg kell említsük továbbá az ún. Euromed programot, mely az EU és a mediterrán országok közt jött létre külön turisztikai fejezettel, melyben az EU vállalta a térség idegenforgalmának fejlesztését.

5.1.1.5. Az európai turizmus demográfiai mutatói

Európa demográfiai változásai nagy hatással lesznek a kontinens idegenforgalmára is. Az előrejelzések szerint 2020-ra a 65 év feletti lakosság 17 millió fővel növekszik meg. Ez a tendencia továbbra is növekedni fog egy olyan társadalomban, amely egyre jobb egészségügyi, életszínvonalbeli, és jóléti mutatókkal bír. Ezzel párhuzamosan az 50–65 év közötti korosztály a turizmus számára egyre fontosabb szerepet fog betölteni, mivel mobilisak és általánosan jó anyagi körülmények közt élnek.

Szintén változások fognak bekövetkezni a turizmus keresleti oldalán a turizmus szegmensek tekintetében. A legnagyobb növekedést előre láthatólag a kulturális és természeti örökséggel foglalkozó szegmens fogja adni.

Európa szabadidő turizmusának egyik legfontosabb problémájává a koncentráció és a szezonális vált, ami gyenge színvonalú és kiszámíthatatlan munkavállalói és munkaadói körülményeket teremt, mellyel párhuzamosan csökken a szolgáltatás színvonala, a szolgáltatásban résztvevők képzettsége, az üzleti versenyképesség, illetve a kommunikációs és az idegenforgalmi infrastruktúra telítettsége lesz tapasztalható. A már korábban említett 50-es évein túli társadalmi réteg szerepének erősödésével csökkenhet a főszezon telítettsége, illetve a szezonális.

Ezzel párhuzamosan a közlekedési szolgáltatások és hálózatok fejlődésének deregulációja, a közös piac és az információs társadalom mind hatékonyabb jelenléte a turizmus iránti igények növekedése mellett továbbra is a mobilitást és a nemzetközi turistamozgásokat fogja erősíteni. Az Európai Unió kívüli országokból érkező beutazók számára a közös valuta egyszerűbbé teszi az árkalkulációt, ezáltal még vonzóbb célponttá válhat a térség (MESTER T. 2003, 2005).

5.1.1.6. Főbb kihívások, jövőbeli trendek

Az európai turizmus mind üzleti, mind desztinációs oldalról nézve nagy kihívások elé néz, úgy a lehetőségek, mint a veszélyek terén. Elsőként meg kell említsük a kereslet egyre növekvő volumenét és Európa, mint turista desztináció első számú pozícióját, illetve a turizmusfajták fejlődésének tendenciáit. A tapasztalt változásokra csak új turizmus fajták fejlesztésével lehet reagálni.

Néhány kihívás alapvető fontossággal bír: a szakképzett munkaerő hiánya; a közlekedés fejlődése és hatásai; a szolgáltatások színvonala; a fenntartható fejlődés és környezetvédelem; az új információs és kommunikációs technológiák esetleges adaptációja.

5.1.1.7. Az EU statisztikai tevékenysége az idegenforgalomban

1995-től az Európai Unió fontos prioritásnak jelöli az idegenforgalmi statisztikák harmonizációját, az egységes jogi- és technikai keretek kiépítését (95/57/EK), melynek következtében az Eurostat, az EU statisztikai hivatala önálló éves és havi kiadványokat jelentet meg az idegenforgalom terén is. Az adatgyűjtés három fő területen történik:

- szálláshelyek (NUTS I.-III. szintig);
- foglalkoztatottak száma;
- a kereslet nagysága.

Az 1997-től meginduló adatgyűjtés mellett az Eurostat létrehozott egy ún. TOUR-adatbázist is az európai idegenforgalomról. Emellett az EK 58/97-es döntése alapján az EU turisztikai vállalkozásairól bárki lehívhat üzleti statisztikákat, illetve 1999 szeptemberétől előkészítésre került egy műholdas adatbázis kiépítése is egy Eurostat, OECD és WTO által felállított munkacsoport keretében (Euro Info Service, 2003, Eurostat European Regional Statistics: Reference Guide, 2003).

5.1.2. Az Európai Unió regionális politikája, különös tekintettel a turizmusra

Az Európai Unió hosszú évtizedekre visszanyúló regionális támogatási politikájának első számú célja a Közösség legelmaradottabb régióinak felzárkóztatása, a gazdasági különbségek kiküszöbölése, vagyis a felzárkózás-felzárkóztatás igénye volt. A regionális támogatási politika olyan területekre terjed ki, mint az alpinfrastruktúra kiépítése, a humán-erőforrások fejlesztése, a vállalkozói szféra támogatása, ösztönzése (KENGYEL Á. 1999). Az EU alapvető célja tehát a támogatásokon keresztül a fejletlenebb területek gazdasági és szociális kohéziójának elérése, mellyel megnő az adott terület, régió vagy ország versenyképessége, gazdasági súlya, az EU-n belüli szerepe, megítélése.

Az Unió támogatásainak fontos célja, hogy azok hosszú távú előnyöket nyújtsanak az adott régió, vagy térség fejlődése szempontjából. A Strukturális Alapok és egyéb EU támogatási formák, vagy kezdeményezések nyújtotta támogatásoknak komplex módon kell befolyásolniuk a gazdasági és társadalmi tényezőket, azokra együttes és tartós hatást kell kifejteniük. KENGYEL Á. (1999) szerint a támogatások fő célja immáron nem a specializáció, hanem a diverzifikáció elérése, alapvető céllá vált tehát az adott térség gazdasági potenciálja sokszínűségének elérése, több lábon állásának megvalósítása. A Strukturális Alapok nyújtotta támogatások következtében így nő az adott térség versenyképessége, GDP termelése, csökken a munkanélküliség, megindul a társadalmi és szociális kohézió, a térség komplex felzárkózási folyamata.

Az Európai Unió regionális támogatási politikáját vizsgálva azonban le kell szögeznünk, hogy miután a turizmus kimaradt az alapszerződésből, a Közösség még mindig nem rendelkezik megfelelő jogalappal e terén, így csak esetlegesen, a folyamatosság teljes

hiányában, kiegészítő szerepkörben tud részt venni a regionális folyamatokban (LENGYEL M 1999/a, SIKLÓSI N. 2004). A turizmust mindazonáltal – ha csak közvetetten is – nagyon sok EU támogatás és regionális politikai eszköz érinti, szerteágazó viszonyrendszerének köszönhetően így sok helyütt kapcsolódik a Közösség egyes kezdeményezési, támogatási hatáskörébe (JANCSIK A. 1997). 1989–1993 között például 3 milliárd ECU támogatást kapott az idegenforgalom, mely összeg 1994–1999 között már 9 milliárd ECU-re nőtt.

Ne higgyük azonban azt, hogy az idegenforgalom nem próbált-próbál meg lobbizni saját érdekei érvényesítése mellett az Európai Unióban. 1992-ben született meg az első Közösségi akcióterv a turizmus támogatására, mely a Philoxénia nevet viselte, azonban a kezdeményezést akkor megvétőzták, két tagállam – Németország és az Egyesült Királyság – egyet nem értése miatt. LENGYEL M. (1999/a) prognózisa szerint azonban a turizmus hosszútávon mindenképpen esélyes az alapszerződésbe való bekerülésre, hiszen az újonnan integrálódó országok felvétele kapcsán előreláthatólag komoly változások fognak bekövetkezni a Közösséget érintő intézményi reformok tekintetében is. Az eredetileg hat országra „tervezett”, 1995-re pedig 15 országra duzzadt Európai Unió már az 1990-es évek közepétől nagyon nagy kihívásoknak nézett elébe működése terén, az ún. „első körös” országok csatlakozásával, 2004. májusa után pedig a változtatás elengedhetetlennek tűnik, ami jó esélyt ad a turizmus Közösségen belüli jogi intézményesítésére is.

A dolgozat következő fejezetének célja összegyűjteni és rendszerbe foglalni azon támogatási formákat, intézkedéseket és kezdeményezéseket, melyeket az Európai Unió nyújt tagországai és az integrációba belépni szándékozó első körös országok felé a területfejlesztésen belül elsősorban az idegenforgalom terén.

5.1.2.1. A regionális támogatás négy alapelve, célkitűzések

A Strukturális Alapok támogatási rendszere négy alapelv szerint kerül a gyakorlatba (HORVÁTH GY. 1998):

a) Átfogó célrendszer szerinti felhasználás elve:

A Strukturális Alapokból a fejlesztendő területek egy meghatározott célrendszer alapján kapnak támogatást. 1999-ig – az Agenda 2000-ig – hat célkitűzést állapított meg a Közösség:

1. célkitűzés: A fejlődésben elmaradt térségek támogatása, olyan régiókban, ahol a GDP/fő értéke nem éri el az Unió átlagának 75%-át (az alapok 70–73%-a).

2. *célkitűzés*: A hagyományos iparágak következtében szerkezetátalakításra szoruló régiók támogatása (az alapok 7–9%-a).
3. *célkitűzés*: A hosszú távú munkanélküliség és a fiatalok munkanélküliségének megelőzése, elkerülésének támogatása (az alapok 5–6 %-a).
4. *célkitűzés*: A munkavállalók átképzése, a munkaerőpiac változásokhoz történő alkalmazkodásának támogatása (az alapok mintegy 5–6%-a).
5. *célkitűzés*: (a) A mezőgazdasági termelés és a halászati tevékenységek strukturális korszerűsítésének támogatása (az alapok mintegy 4%-a).
(b) A jellemzően mezőgazdasági körzetek fejlesztésének támogatása (az alapok mintegy 4–5%-a).
6. *célkitűzés*: Az északi ritkán lakott területek támogatása (az alapok mintegy 0,5–1%-a).

Ez a hat célkitűzés 1999-től háromra módosult (EUROPEAN COMMUNITIES, 1999) (Részletesebb elemzésükre később kerül sor a dolgozatban):

1. *célkitűzés*: A fejlődésben leginkább elmaradott régiók támogatása a jövedelem, a foglalkoztatottság, a termelési rendszer és az infrastruktúra tekintetében.
2. *célkitűzés*: Olyan strukturális problémákkal küzdő régiók támogatása, melyek gazdasági, társadalmi szerkezetátalakítási gondokkal küszködnek.
3. *célkitűzés*: Az oktatási, képzési és foglalkoztatási rendszerek modernizálása, alkalmazkodásának támogatása.

b) *Partnerség elve*:

A döntéshozatalban és a végrehajtásban az uniós, a nemzeti és a regionális, illetve helyi szinteknek közösen kell megoldani a problémákat, így a programok elkészítése, kivitelezése kapcsán a felelősség megoszlik az egyes partnerek között.

A partnerség azt jelenti, hogy a Bizottságnak, az érintett tagállamnak és a tagállam által országos, regionális, vagy helyi szinten kijelölt illetékes hatóságnak a lehető legszorosabban kell együttműködni. Minden felet úgy kell tekinteni, mint közös cél irányában munkálkodó partnereket. A partnerség kiterjed a műveletek előkészítésére, finanszírozására, figyelemmel kísérésére és kiértékelésére. A Bizottságnak itt az a szerepe, hogy biztosítsa, a közösségi forrásokat az EU által megállapított prioritásoknak megfelelően költik el. A tulajdon fejlődésükért vállalandó felelősség azonban elsősorban a tagállamok és maguk a régiók vállán nyugszik. A szubszidiaritás elvének értelmében az EU csak a nemzeti és regionális programok kiegészítésébe avatkozik be. Az 1993-as reformok megerősítették a Bizottság és a

tagállamok által kijelölt minden illetékes országos, regionális, vagy helyi hatóság közötti koordinációt (Euro Info Service, 2003).

c) *Addicionalitás elve:*

A Strukturális Alapok csak nemzeti társfinanszírozás mellett működnek, a nemzeti programok kiegészítéseként, nem pedig azok helyettesítéseként. A nemzeti kormányoknak tehát aktívan részt kell venniük a programok anyagi támogatásában is, így a Strukturális Alapok által juttatott erőforrások csupán kiegészítik a tagállamoknak az adott célkitűzés elérésére fordított pénzeszközeit (3. táblázat). A tagországoknak meghatározott nagyságú önrésszel kell rendelkezniük az adott projektekben.

d) *Programozás, tervezés elve:*

Az egyes tagállamok átfogó középtávú regionális fejlesztési terveket készítenek, melyeket az Európai Bizottságnak terjesztenek be, ahol ún. közösségi támogatási kereteket (Community Support Frameworks) és egyes program-dokumentumokat (Single Programming Documents) fogadnak el, melyek alapján 3–6 éves periódusra meghatározzák a gyakorlati teendőket, a pénzügyi forrásokat, és a kivitelezés módjait.

3. táblázat: A Strukturális Alapok támogatásai 2000–2006 (EU-15, millió euró)

Tagállamok	1. célkitűzés	Az 1. célkitűzés kifutó programjai	2. célkitűzés	A 2. célkitűzés kifutó programjai	3. célkitűzés	Halászat	Összesen
Ausztria	261	0	578	102	528	4	1473
Belgium	0	625	368	65	737	34	1829
Dánia	0	0	156	27	365	197	745
Egyesült Királyság	5085	1166	3989	706	4568	121	15635
Finnország	913	0	459	30	403	31	1836
Franciaország	3254	3254	551	5437	613	225	14620
Görögország	20961	0	0	0	0	0	20961
Hollandia	0	123	676	119	1686	31	2635
Írország	1315	1773	0	0	0	0	3088
Luxemburg	0	0	34	6	38	0	78
Németország	16229	729	2984	526	4581	107	28156
Olaszország	21935	187	2145	377	3744	96	28484
Portugália	16124	2905	0	0	0	0	19029
Spanyolország	37744	352	2553	98	2140	200	43087
Svédország	722	0	354	52	720	60	1908
Összesen	127543	8411	19733	2721	24050	1106	183564

Forrás: Európai Bizottság – Euro Info Service, 2003

5.1.2.2. A Strukturális Alapok az idegenforgalom viszonylatában

Mint azt már korábban említettük a Strukturális Alapok alapvető célja az Európai Unión belüli gazdasági és szociális kohézió elérése, a fejletlenebb területek, régiók csatlakozása-felzárkóztatása a gazdasági magterületekhez. 1994–1999 között a Strukturális Alapok 4,2 milliárd euróval támogatták az idegenforgalom fejlődését az Európai Területfejlesztési Alapon (ERDF) keresztül, míg az Interreg II A, a LEADER II és az SME programok 1994–1999 között 200 millió euróval járultak hozzá az európai turizmus fejlesztéséhez.

Meg kell jegyezzük továbbá, hogy a Strukturális Alapok beavatkozási területeit kategóriákra és alkategóriákra osztották fel, amely lista az 1260/1999 Általános Szabályzat 36. paragrafusa alapján készült el, elsősorban amiatt, hogy ezzel is segítse a Bizottságnak a Strukturális Alapok tevékenységeiről való beszámolási kötelezettségéhez kapcsolódó munkáját, illetve, hogy megkönnyítse a későbbiekben az információnyújtást az intézmények és a tagállamok felé (Kézikönyv a Strukturális Alapokról, www.gkm.hu).

A 4. táblázat a turizmust is érintő kategóriákat sorolja fel:

4. táblázat: A Strukturális Alapok turizmust érintő beavatkozási területei

1. TERMELŐI KÖRNYEZET
13 A vidéki területek szerkezeti átalakulásának és fejlesztésének elősegítése
...
1306 Falvak felújítása és fejlesztése, valamint a vidék szellemi és tárgyi örökségének védelme és megőrzése
1310 Turistákat célzó tevékenységek előmozdítása
1311 Kézművesiparhoz kapcsolódó tevékenységek előmozdítása
1312 A környezet megóvása, különös tekintettel a föld, az erdők és a táj védelmére és az állatok helyzetének javítására
...
17 Idegenforgalom
171 Fizikai infrastruktúrát célzó befektetések (információs központok, turisták elszállásolása, vendéglátás, létesítmények)
172 A nem fizikai infrastruktúrát célzó befektetések (turisztikai szolgáltatások biztosítása és fejlesztése, sport-, kulturális- és szabadidős tevékenységek, örökség)
173 Megosztott szolgáltatások a turisztikai szektoron belül (beleértve promóciós tevékenységet, hálózatiépítést, konferenciákat és vásárokat)
174 Szakképzés

Forrás: Kézikönyv a Strukturális Alapokról, www.gkm.hu

A) Az 1.–2.– és 3. célkitűzés által lehatárolt turisztikai fejlesztési lehetőségek

Az AGENDA 2000 után a Strukturális Alapok megreformálásával még inkább preferált célá vált a támogatások koncentrálása, azok hatékonyságának növelése, a prioritást adó célkitűzések lecsökkentése. A teljes alapok mintegy 70%-át kívánják az elmaradott térségek támogatására fordítani (EUROPEAN COMMUNITIES 1999, FORMAN B. 2004). A 2000–2006 közti költségvetési periódusban összesen 213 milliárd eurót különítettek el a programok finanszírozására, mely összegből a Strukturális Alapok 195 milliárd euróval, a Kohéziós Alapok pedig 18 milliárd euróval rendelkeznek (5. táblázat) (A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG KÜLÜGYMINISZTERIUMA, 2000). A támogatott területek az alábbi három célkitűzés értelmében kaphatnak támogatást az EU-tól (HORVÁTH GY. 2001/a):

1. célkitűzés: Azokat a NUTS II. régiókat támogatja, ahol az egy főre jutó GDP nem éri el a közösségi átlag 75%-át, továbbá a legtávolabbi régiókat, a perifériális területeken fekvő régiókat (francia külterületek, a Kanári-szigetek, az Azori-szigetek, Madeira), Észak-Írországot és az Ír Köztársasággal határos területeket, illetve a korábbi 6. célkitűzés alá tartozó, rendkívül ritkán lakott területeket (Svédország, Finnország).

Az 1. célkitűzés alá összesen 50 régió tartozik, az Európai Unió népességének mintegy 22%-ával (83 millió fő) és a támogatások 70%-ának (136 milliárd euró) elnyerésével (3. ábra). A régiók támogatásának fő célja a társadalmi, gazdasági és szociális kohézió elérése az Európai Unión belül. Ennek megvalósítása érdekében első számú feladattá az alapinfrastruktúra fejlesztése válik (közlekedés, vízellátás, energiagazdálkodás, hulladékkezelés, telekommunikáció, egészségügy és oktatás).

A turizmussal kapcsolatban az 1. célkitűzés alá tartozó prioritások a következők:

- A turizmus infrastruktúra fejlesztése, hatékonyságának növelése;
- Szakképzettség növelése a turizmusban foglalkoztatottak szakmai képzése;
- Üzleti vállalkozások ösztönzése; a magán és a közsféra együttműködésének és hálózatépítésének elősegítése.

Az 1. célkitűzés minden olyan turisztikai projektet támogat, ami kiegészítő jövedelem és munkahelyek teremtésére irányul, és szervesen illeszkedik az adott ország területfejlesztési stratégiájába a következő területeken:

- Turizmus infrastruktúra fejlesztése, különös tekintettel a szálláshely-, és szolgáltatás fejlesztésre;
- Termékfejlesztés;

- Közös marketing és promóciós kampány támogatása;
- Képzés és szakképzés fejlesztése;
- Üzleti szaktanácsadás marketing, menedzsment és szervezés terén;
- Üzleti tervek felállításának szakmai támogatása;
- Hálózatépítés és kooperáció támogatása.

Az 1. célkitűzés indirekt turizmusfejlesztési aspektusai a turizmus infrastruktúra és attrakciók fejlesztése, illetve az együttműködések kiépítésének támogatása terén nyújtanak fejlesztési forrásokat. A célkitűzés támogatási célcsoportjai a kis- és középvállalkozások, illetve a közhivatalok és a középszintű szervezetek. (Objective 1 in Support of Commerce and Tourism, European Commission, http://europa.eu.int/comm/regional_policy/objective1.index_en.htm).

2. célkitűzés: Feladata a strukturális nehézségekkel (ipari-, rurális-, városi- és alapvetően halászati tevékenységet folytató területek), a társadalmi-gazdasági átalakulás problémáival küzdő területek támogatása. Az EU népességének legfeljebb 18%-a tartozhat a célkitűzés alá, így a Strukturális Alapok 11,5%-ával, 22,5 milliárd euróval gazdálkodik, ezzel mintegy 68 milliós népességet fedve le.

A 2. célkitűzés alá tartozó területek alapvetően nem infrastrukturális, hanem a szerkezetváltással küzdő gazdaság átalakulásának problémáival szembesülnek. Ez az alternatív gazdasági ágak fejlesztését (idegenforgalom, kereskedelem) vonja maga után. A 2. célkitűzés direkt és indirekt támogatási formái teljes mértékben megegyeznek az 1. célkitűzés prioritásaival (Objective 2 in Support of Commerce and Tourism, European Commission, http://europa.eu.int/comm/regional_policy/objective2.index_en.htm).

3. célkitűzés: Ez a célkitűzés az 1. célkitűzésen kívül eső területeken az oktatási, képzési, foglalkoztatási rendszerek és politikák fejlesztésére irányul. A Strukturális Alapok 12,3%-ával, 24,05 milliárd euróval gazdálkodik. A célkitűzés az alábbi szociális csoportokat támogatja:

- Fiatalok és hosszú ideje munkanélküliek támogatása;
- Szociális kirekesztés áldozatainak támogatása;
- Szakképzetlen munkaerő képzése.

A támogatott területek a következők: 2000-2006 évekre szóló költségvetése

- Alapoktatás, élethosszig tartó tanulás;
- Munkahelyteremtés;
- Szociális gazdaság fejlesztése;
- Az oktatás, képzés és munkahelyteremtés szerkezeti váltásának támogatása;
- A képzőintézmények és a vállalatok közti partnerkapcsolatok kialakítása;
- A munkavállalók rugalmasságának és adaptációs képességének növelése;
- Egyenlő esélyek kialakítása.

A 3. célkitűzés programjai nem szektorspecifikusak, így az idegenforgalom ugyanolyan hangsúllyal szerepel(het) a programok közt, mint egyéb más gazdasági ágak. A lehetőségek kiaknázása alapvetően a vállalkozás-fejlesztés és a szakképzés terén alkalmazhatóak.

A 3. célkitűzés által támogatott idegenforgalmi területek a következők:

- Olyan kezdő üzleti vállalkozások képzési támogatása (üzleti tervek készítésének oktatása, piackutatás-képzés), ahol nem áll rendelkezésre elegendő tőke szakképzésre.
- A kisvállalkozások támogatása olyan területeken, mint fogyasztóvédelem, marketing, e-kereskedelem, illetve finanszírozás.
- Szakképzettség növelése (nyelvi képzés, kommunikációs képzés stb.).

A 3. célkitűzés támogatási célcsoportjai az egyéni és magánvállalkozók, illetve az oktatási szervezetek és a középszintű szervek (A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG KÜLÜGYMINISZTERIUMA, 2000, Objective 3 in Support of Commerce and Tourism, European Commission,

http://europa.eu.int/comm/employment_social/esf2000/member_states-en.htm).

5. táblázat: Az EU 2000–2006 évekre szóló költségvetése

(millió euró)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Mezőgazdaság (EMOGA)	40920	42800	43900	43770	42760	41930	41660
Ebből vidékfejlesztés	4300	4320	4330	4340	4350	4360	4370
Strukturális és Kohéziós alapok	32045	31450	30865	30285	29595	29595	29170
Külső akciók	4550	4560	4570	4580	4590	4600	4610
Adminisztrációs költségek	4560	4600	4700	4800	4900	5000	5100
Tartalékok	900	900	650	400	400	400	400
Előcsatlakozási támogatás	3120	3120	3120	3120	3120	3120	3120
Ebből: PHARE	1560	1560	1560	1560	1560	1560	1560
SAPARD	520	520	520	520	520	520	520
ISPA	1040	1040	1040	1040	1040	1040	1040
Újonnan felvettek kerete	-	-	4140	6710	8890	11440	14220
Ebből:			1600	2030	2450	2930	3400
Mezőgazdaság, Egyéb			2540	4680	6640	8510	10820
Közösségi kifizetések felső határa	89600	91110	98360	101590	100800	101600	103840

Forrás: PETE N. 2000, p. 36.

B) Az Európai Regionális Fejlesztési Alap (European Regional Development Fund – ERDF)

Az alapot 1975-ben hozták létre, alapvető feladatuként a regionális különbségek kiegyenlítését, a különböző fejlettségű régiók kohéziójának elősegítését adták meg. A turizmus által – ha közvetett módon is – hasznosítható formái a következők:

- Infrastruktúra fejlesztése;
- Oktatás, és egészségügy fejlesztése;
- Környezetvédelem;
- Az ipari területek és a depressziós urbánus terek regenerációja;
- A rurális területek és a halászáttól nagyban függő területek fejlesztése, revitalizációja, területfejlesztése.

Gyakorlati oldalról:

- A turizmusban is fontos szerepet betöltő kis- és középvállalkozások (SMEs/KKV) és helyi fejlesztések támogatása;
- A régiók kutatási és fejlesztési kapacitásainak növelése;

- Az ipari területek és a depressziós urbánus terek regenerációja az Urban kezdeményezés segítségével;
- A határmenti, nemzetközi és interregionális kapcsolatok támogatása az Interreg III, illetve az Észak-Írország és Írország közt létrehozott PEACE elnevezésű kezdeményezéssel (<http://www.inforegio.cec.eu.int>).

C) Az Európai Szociális Alap (European Social Fund – ESF)

Az Európai Szociális Alapot 1960-ban hozták létre, elsődleges céljai a munkanélküliség elleni küzdelem, a humán-erőforrások fejlesztése és a munkaerőpiac integrációjának támogatása. A turizmust legnagyobb részben támogató alap idegenforgalomban hasznosítható formái a következők (JANCSIK A., 2002):

- Fiatal munkanélküliek támogatása, képzése;
- A nők esélyeinek, munkavállalási lehetőségeinek javítása;
- Oktatási és képzési rendszerek javítása;
- Szakképzett munkaerő képzésének támogatása;
- Kutatás és fejlesztés területén a humán-erőforrások fejlesztése (<http://www.inforegio.cec.eu.int>).

D) Az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund – EAGGF)

Az EU regionális politikáján belül az 1962-ben létrejött Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap feladata a rurális terek fejlesztése és a mezőgazdasági struktúrák javítása. A turizmusban is hasznosítható vonatkozásai a következők:

- Befektetések a modernizáció, termékminőség, környezeti értékek megóvása terén;
- A kevésbé hasznosítható területek támogatása;
- Az erdők optimális használatának kifejlesztése;
- A rurális területek fejlesztése a turizmus, a helyi gazdaság, a kézműves termékek támogatása terén (<http://www.inforegio.cec.eu.int>).

E) Halászati Útmutató Pénzügyi Eszközök (Financial Instrument for Fisheries Guidance – FIG)

Az 1993-ban létrehozott Halászati Útmutató Pénzügyi Eszközök elsődleges feladata a halászati tevékenység és azok kihasználhatóságának fenntarthatóvá tétele. A turizmus terén

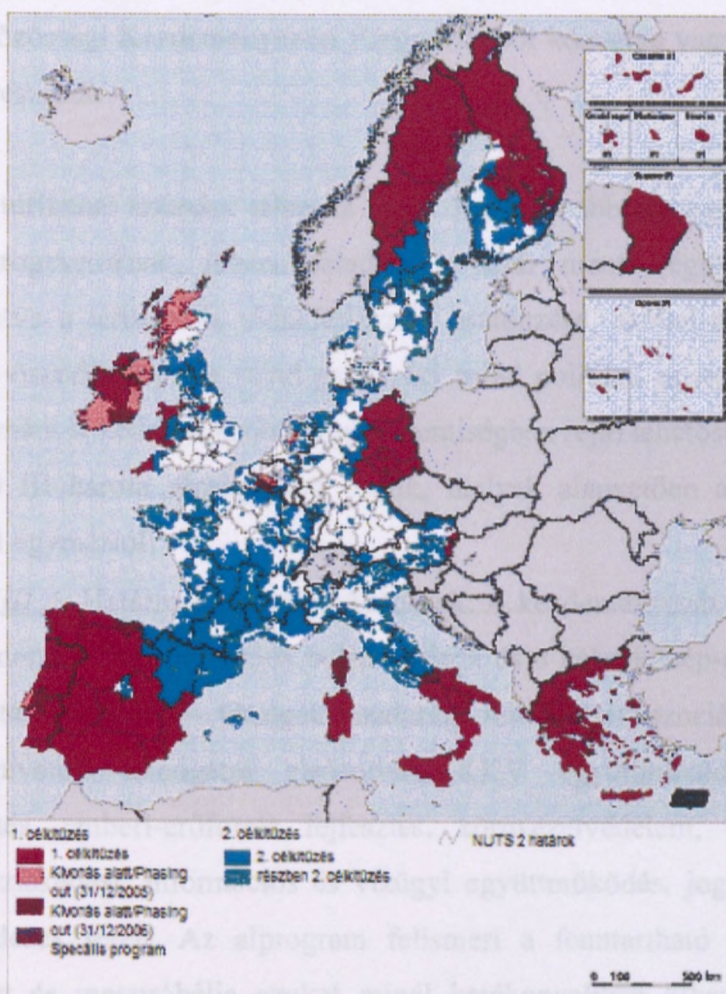
legfontosabb feladat a tengerparti területek védelme, a kikötők fejlesztése, illetve a halászati termékek promóciója.

F) Kohéziós Alap (Cohesion Fund – CF)

Az 1994-ben létrehozott, tágabb értelemben szintén a Strukturális Alapokhoz tartozó Kohéziós Alap támogatási forrásai elsősorban azokra az országokra irányulnak, ahol a vásárlóerő-paritáson mért GDP nem éri el a közösségi érték 90%-át. Az alap további céljai a gazdasági és monetáris unióra való átállás nehézségeinek a finanszírozása, illetve a szállítási és környezetvédelmi infrastruktúra fejlesztése (HORVÁTH Z. 2002). A Kohéziós Alapból négy ország részesült támogatásban: Írország, Portugália, Spanyolország és Görögország. Megfigyelhető, hogy a mediterrán országok mellett Írországnak is nagy fontossággal bír a turizmus, így az alap egyik közvetett jelensége – a környezetvédelem és az infrastruktúra kiépítésével, fejlesztésével – az országok idegenforgalmának hathatós támogatása is.

A Kohéziós Alapra elkülönített mintegy 18 milliárd euró jelentős hányadát (61–63,5%) Spanyolország kapja. Portugália és Görögország közel azonos mértékben részesül (16–18%) az alapból, Írországnak az alap mintegy 2–6%-a áll rendelkezésre (<http://europa.eu.int/comm/regional>). A Kohéziós Alap reformja kapcsán a támogatott országokról 2003-ban felmérés készült, a további támogatási jogosultság mértékével kapcsolatban. Ha bármely tagállam eléri a Közösség átlag GDP/fő 90%-át – mint ahogy azt Írország meg is tette –, a támogatás mértékét ennek megfelelően csökkentik.

3. ábra: Regionális támogatás alatt álló területek az EU-ban

Forrás: <http://www.inforegio.cec.eu.int> alapján saját szerkesztés

G) Az Európai Beruházási Alap (European Investment Fund – EIF)

Az EU független nemzetközi pénzintézete létrehozásának a célja elsősorban az infrastruktúra-fejlesztésbe történő magántőke beáramlása volt. Az EIF hosszú távú garanciát nyújt továbbá a kis- és középvállalkozói szektor pénzügyi forrásainak mozgásában is. A közép- és hosszúlejáratú hitelek a turizmusban létrejött vállalkozások számára is garanciát nyújtanak.

H) Közösségi Kezdeményezési Programok (Community Initiative Programmes – CIP)

Az 1988-ban létrehozott alap célja a hasonló problémákkal küszködő régiók azonos eszközökkel való támogatása (HORVÁTH GY. 2003, SÜLI-ZAKAR I. 2003). A támogatás mennyisége a Strukturális Alapok összesen mintegy 5,35%-át emészt fel. Az Agenda 2000 értelmében a korábbi 13 közösségi kezdeményezési programot (INTERREG, EHRR, ENVIREG, LEADER, ADAPT, RECITE, URBAN, REGIS II, RESIDER és RENAVAL,

RECHAR, KONVER, PESCA, SMEs) négyre csökkentették a hatékonyabb támogatás elérése végett.

A turizmus a Közösségi Kezdeményezési Programokból közvetve vagy közvetett módon az alábbiak szerint részesül:

INTERREG III: A turizmus számára talán az egyik legfontosabb alprogramja a Közösségi Kezdeményezési Programoknak, hiszen feladata a határ menti régiók támogatása, az együttműködés, illetve a terület- és vidékfejlesztés ösztönzése, ezáltal a korábban esetleg elszigetelt területek összekapcsolása mind gazdasági mind politikai értelemben. A program idegenforgalom számára is kedvező hatása a határmentiségben rejlő lehetőségek kiaknázása.

Az INTERREG III három alprogramra oszlik, melyek alapvetően az együttműködési területeken térnek el egymástól:

- INTERREG III A: Határmenti együttműködések: A kezdeményezés az egymás mellett fekvő határmenti – Európai Unió belső határok és a kelet-közép-európai első körös országok határszakaszain – térségek gazdasági fejlesztését, szociális kapcsolatainak erősítését hivatott támogatni elsősorban KKV együttműködések, város- és vidékfejlesztés, emberi-erőforrás fejlesztés, környezetvédelem, megújuló energia források, közlekedési, információs és vízügyi együttműködés, jogi és közigazgatási együttműködések terén. Az alprogram felismeri a fenntartható turizmusban rejlő potenciálokat és megpróbálja azokat minél hatékonyabban kihasználni. Ezt az is alátámasztja, hogy az INTERREG irányelvei (Guidelines) meghatározásánál az idegenforgalmat külön kiemelték a fejlesztendő területek tárgyalásakor.

Az alprogram által a turizmus a következő támogatási formákban részesül:

1. Minőségi és környezetbarát turizmus fejlesztése olyan projektekkel, ahol új idegenforgalmi terméket vezetnek be, fenntartható állásokat hozva létre. Kiemelt helyen szerepel a farmturizmus (falusi turizmus, vidéki turizmus), a kulturális turizmus és a környezettudatos turizmus.
2. Marketingtanulmányok és promóciós fejlesztések támogatása, illetve közös, határon átnyúló helyfoglalási rendszer létrehozása. Az információs technológiák adaptálása.
3. A vállalkozási környezet javítása és a határmenti kis- és középvállalkozások támogatása, különösen a fejletlenebb határmenti rurális tereken.
4. A történelmi városok központjainak fejlesztése, renovációja.
5. A falusias és rurális térségek életszínvonalának növelése, településképeinek javítása.

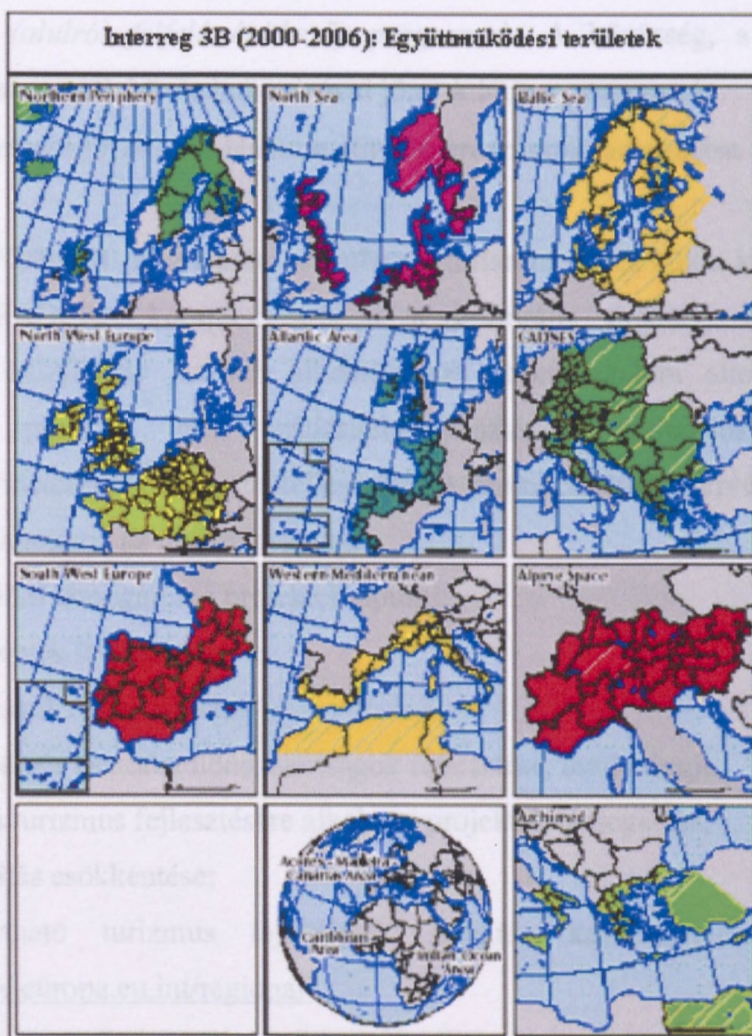
6. A tengerparti területek természetvédelme, és környezeti károknak kitett területek rehabilitációja. Hulladékkezelés és infrastruktúrafejlesztés.

- INTERREG III B: Transznacionális együttműködések: Az alprogram célja, hogy az EU-n belül nagyobb fokú integrációt hozzon létre nemzeti, regionális és helyi szinteken létrehozott csoportok alkotásával. Jelenleg 13 ilyen csoport működik, főleg térségfejlesztési feladatokat látva el (4. ábra).
- INTERREG III C: Interregionális együttműködések: Az alprogram célja a területfejlesztés hatékonyságának erősítése információ- és tapasztalatcserével. Az INTERREG III B alprogrammal együtt főleg közhivatalok kooperációs munkáját hivatottak elősegíteni.

Az INTERREG III B és C alprogramok nem támogatnak direkt módon turisztikai vállalkozásokat. Az INTERREG III B alprogram mindazonáltal rendelkezik kulturális és természeti örökség védelmét támogató forrásokkal, főleg a vízparti területeken.

Az INTERREG III keretein belül az Európai Unió felismerte, hogy a turizmus munkahelyteremtő és gazdaságfejlesztő szerepe elengedhetetlen a határmenti térségek fejlesztése tekintetében. A gazdag kulturális és természeti örökséggel rendelkező területeken a fenntartható fejlődést figyelembe véve három területen folyik az idegenforgalom fejlesztése: gazdaságfejlesztés, környezetvédelem, a helyi identitás megőrzése.

4. ábra: Az Interreg 3B által lefedett együttműködési területek

Forrás: <http://www.europa.eu.int/regional>

LEADER+: A LEADER egy olyan nagyszabású Községi Kezdeményezési Program, mely elsősorban a vidékfejlesztésre koncentrálna alternatív fejlődési módokat biztosít a mezőgazdasági bevételek kiegészítése céljából, melynek köszönhetően a vidéki társadalom több lábon állása is elérhető céllá válhat (VÁTI Kht. Országos Vidékfejlesztési Iroda, LEADER Hírlevél, 2004/1.).

A LEADER+ által támogatott programok fajtái:

- *Partnerségi alapon működők:* Helyi akciócsoporthoz hoznak létre önkormányzati szerepkörrel és önálló költségvetéssel.
- *Terület-specifikusan működők:* Az egyes projektek homogén, egybetartozó rurális területek belső kohéziójának fejlesztésére irányulnak.

- *Pilot programok:* A pilot program megközelítése alapján rendelkezésre áll egy potenciális projektvezető, aki koordinálja az egész programot.
- *Bottom-up (alulról felfelé építkező) programok:* A közösség, a gazdasági és a társadalmi szereplők közös bevonásával jönnek létre a programok.
- *Transznacionális projektek:* Határon átnyúló programok támogatása.

A korábbi LEADER II programmal szemben a turizmus nincs külön kiemelve, azonban fejlesztését a LEADER+ komplex módon a kulturális örökség védelme kapcsán hangsúlyozza. A LEADER+ szintén alkalmas az idegenforgalom alternatív formáinak támogatására. A program tehát szálláshely-fejlesztéssel, rekreációs és szabadidős fejlesztésekkel, a vidéki/falusi turizmus fejlesztésének promóciójával, szervezeti rendszerének megteremtésével támogatja az idegenforgalmat.

A LEADER+ által támogatható projektek típusai:

1. Új szálláshelyek létrehozása;
2. Régi farmházak restaurálása;
3. Helyi rekreációs és szabadidős adottságok fejlesztése, marketingje;
4. A minőségi turizmus fejlesztésére alkalmas projektek támogatása;
5. A szezonális csökkenése;
6. A fenntartható turizmus fejlesztését szolgáló kezdeményezések támogatása (<http://www.europa.eu.int/regional>).

A turizmus szemszögéből nézve rendkívül jó példát ad Írország esete ahol a LEADER I által támogatott területek országos lefedettsége például 61%-os volt, további 44%-a a Köztársaságnak a rurális turizmus elősegítését biztosító projektek által támogatott területek közé tartozott. A LEADER I 70 millió ír fontos gazdálkodási tőkéjének 50%-át ezen területek turizmus projektjeire szánták, melyek 35%-át a szálláshelyek felújítására, korszerű kiépítésére költötték. A program által generált későbbi bevételek a minőségi fejlesztéseken alapulnak. A program ideológiai alapját, a vidéki turizmus¹ lehetőségeinek felismerését az a tény támasztja alá, hogy azt a kutatók a lokális fejlődés egyik potenciális előmozdítójának, a gazdasági és szociális felzárkózás egy esetleges formájának tekintik, illetve a rurális örökség lehetséges konzerválási módjaként definiálták (HALL, C. M. – PAGE, S. J. 2002). Nem véletlen tehát, hogy Írországból a dolgozat folyamán később elemzésre kerülő vonzerő fejlesztések kapcsán elsősorban a vidéki táj értékeire koncentráltak.

¹ Az angolszász „rural tourism” terminus nem felel meg teljes egészében a magyar „falusi turizmus” kifejezésnek, sokkal inkább a vidéki turizmus kifejezést kell alkalmaznunk.

URBAN II: A kezdeményezés létrehozásának a célja a szerkezetváltással, gazdasági krízissel sújtott városi területek gazdasági és szociális kohéziójának az elérése volt. Az alap összesen 70 ilyen térséget támogat az Európai Unióban. Az 1. és 2. célkitűzés alá tartozó területeken szintén rendelkezésre áll városmegújításra, szerkezetváltási problémákra fordítható támogatás, az URBAN II azonban két területen tartalmaz speciális fejlesztési lehetőségeket: egyrészt az innovatív megközelítéseket támogatja, másrészt pedig az EU tagállamain belüli tapasztalatcserét erősíti integrált urbanisztikai fejlesztések elfogadásával.

Az URBAN II által támogatott területek a következők:

1. A kulturális és épített örökség illetve a városi szabad területek védelme, renoválása, környezetbarát városi fejlesztés létrehozása.
2. A helyi közösségek, etnikumok és a társadalomból kizárt csoportok integrálása, a biztonság növelése, a bűnözés csökkentése.
3. Vállalkozói környezet javítása, munkahelyteremtés különös tekintettel a nőkre, bevándorlókra és menekültekre.
4. A városi térségek elérhetőségének javítása hatékonyabb tömegközlekedés kiépítésével, kerékpár és gyalogos utak fejlesztésével.
5. Hulladékkezelés, a hulladék mennyiségének csökkentése; hatékony vízgazdálkodás és hangszennyezés-csökkentés.
6. A polgárok és a kisvállalkozások számára az információs technológia és az elektromos kommunikáció bevezetése.

A városi depressziós térségek sok esetben hordoznak magukban kiaknázatlan turisztikai potenciált, az idegenforgalom fejlesztése tehát a városkép és az infrastruktúra javítása mellett munkahelyteremtő szereppel is bírhat. Az URBAN II program az alábbiakban támogat idegenforgalmi fejlesztéseket:

1. Direkt módon támogat vállalkozásokat és munkahelyteremtésre irányuló projekteket.
2. Városregenerációs befektetéseket hajt végre:
 - a. Történelmi és kulturális örökség védelmére fordított kiadások: A történelmi épületek renovációjával a környezet egyre több turistát fog vonzani a területre, ami a helyi társadalom számára bevétel növekedéssel és munkahelyteremtéssel fog párosulni.
 - b. A kultúra megőrzése és elterjesztése: A kulturális értékek terén nem feltétlenül a történelmi kultúráról kell beszélnünk, hanem a kortárs városi kultúra értékei is előtérbe kerülhetnek (etnikumok kultúrája, multikulturális fesztiválok).

A turizmus természetesen a fent említett direkt befektetések és támogatási formák mellett indirekt módon is támogatásban részesülhet például a biztonság növelése, a tömegközlekedés javítása, vagy a kereskedelem fejlesztése terén.

EQUAL: Ezt a nemzetközi kooperáción alapuló, a férfiak és nők munkavállalási jogait magába foglaló programot a diszkrimináció, a hátrányos helyzet és az egyenlőtlenségek kiküszöbölése végett hozták létre. A program fő prioritásai:

- Munkavállalási képesség, foglalkoztathatóság javítása (employability);
- Vállalkozások és a vállalkozói készségek fejlesztése (entrepreneurship);
- Alkalmazkodóképesség növelése (adaptability);
- Egyenlő esélyek férfiak és nők számára (equal opportunities) (Az EU támogatások áttekintése, www.mfor.hu 2004).

1.2.2. Strukturális Alapok, Községi Kezdeményezések és Struktúra

A Strukturális Alapokból 1999-ig a turizmus összesen mintegy 6%-al részesedett (LENGYEL M. 1999/b), ez az arány a 2000-2006-os tervezési periódusra azonban még nem ismert (KOVÁCS B. 2004). A Strukturális Alapok és a Községi Kezdeményezések által nyújtott támogatásokat a turizmus terén országonkénti bontásban (EU-15-ök) a 6. táblázat foglalja össze.

- Fiatalok Európában (Youth for Europe, 2000-2006-ig) (Az EU támogatások áttekintése, www.mfor.hu 2004).

A Strukturális Alapok és a Községi Kezdeményezések által nyújtott támogatásokat a turizmus terén országonkénti bontásban (EU-15-ök) a 6. táblázat foglalja össze.

Mindenkinek programjának sikeres az EU-n belül és a nemzetközi szinten egyaránt. A programokat eredetileg 1990-1999 között nyújtották kiadásra, majd 2000-2006-ig terjedő időre is kiterjesztették. Mindegyik program

6. táblázat: Az EU (15) tagállamokban a turizmus területén igénybe vehető támogatások

	1. célkitűzés	2. célkitűzés	3. célkitűzés	Interreg III	Urban II	Equal	Leader+
Ausztria	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺
Belgium	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺
Dánia	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺
Egyesült Királyság	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺
Finnország	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺
Franciaország	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺
Görögország	☺			☺	☺	☺	☺
Hollandia	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺
Írország	☺			☺	☺	☺	☺
Luxemburg		☺	☺	☺		☺	☺
Németország	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺
Olaszország	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺
Portugália	☺			☺	☺	☺	☺
Spanyolország	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺
Svédország	☺	☺	☺	☺	☺	☺	☺

Forrás: Pénzügyi támogatások a turizmus területén az Európai Unió egyes tagállamaiban,

www.europa.eu.int

I) Oktatási, képzési alapok, közösségi programok az EU-ban

Az Európai Unión belül alapvetően három közösségi program foglalkozik az oktatással, szakképzéssel, illetve ifjúságpolitikai kérdésekkel (ORGOVÁN E. 2000):

- *Socrates* (oktatási) (<http://europa.eu.int/comm/education/socrates.html>);
- *Leonardo da Vinci* (szakképzési)
(http://europa.eu.int/comm/education/leonardo_en.html);
- *Fiatalok Európáért* (Youth for Europe) 2000-től *Ifjúság* (Youth) program (ifjúsági csereprogram) (<http://europa.eu.int/comm/education/youth.html>).

A felsoroltakon kívül a közösségi programok közül érdemes még kiemelni a *Life* programot is, mely alapvetően környezet- és természetvédelemmel foglalkozik. A turizmus területén lecsapódó előnyei közül a program harmadik tevékenységi körét említjük meg, amely a harmadik országok számára nyújtott technikai segítségnyújtást jelenti a környezetvédelem terén. Ennek köszönhetően természetvédelmi tevékenységeket, bemutatókat szerveztek többek közt a Mediterrán- és a Balti-tenger térségében (Az EU támogatások áttekintése, www.mfor.hu 2004).

Mindhárom program rendkívül sikeres az EU-n belül és a csatlakozni vágyó országok körében egyaránt. A programokat eredetileg 1995–1999 közti tervezési időszakra hozták létre, azonban működésüket a 2000–2006-ig terjedő évekre is kiterjesztették. Mindegyik program

ösztönző hatással van a turizmusban foglalkoztatottak, vagy elhelyezkedni vágyók oktatására, szakképzésére, illetve ifjúsági csereprogramok kialakítására.

Az 1995-ben indult *Socrates* közösségi program az oktatás minden területén jelen van az óvodáktól az egyetemekig. 2000-től nyolc alprogramja ismert, melyek közül a legfontosabbak a következők (ORGOVÁN E. 2000, EUROPEAN COMMUNITIES, 2002):

- *Erasmus program*: A program a felsőoktatási intézmények fejlesztésére és a hallgatói mobilitás elősegítésére jött létre. A különböző tudományágakon belül természetesen a turizmusban dolgozó, oktató tanároknak, illetve a tudományágban tanuló hallgatóknak is megadatik a lehetőség kutatási területük elmélyítésére, a hallgatói mobilitás Közösségen belüli országokban elérhető kivitelezésére.
- *Comenius program*: A program az óvodák, illetve az általános- és középiskolák közti együttműködést támogatja elsősorban, azonban a szakmai továbbképzés, a hátrányos helyzetűek támogatása is fontos szerepet tölt be profiljában. A turizmus itt főleg az általános- és középiskolai tananyag oktatása, illetve az azt oktató tanárok szakmai továbbképzése kapcsán merülhet fel.
- *Lingua program*: A program fő feladata a turizmusban is oly fontos nyelvtanítás és nyelvtanulás támogatása, elősegítése, oktatási programok kidolgozása.
- *Arion program*: Ez a program is csak közvetve hat a turizmusra, hisz oktatáspolitikai döntéshozók számára szervez külföldi tanulmányutakat.
- *Grundtvig program*: Alapvető területe a felnőttoktatásban nyilvánul meg, annak támogatása révén természetesen a turizmus is előkerül.
- *Minerva program*: Célja a nyitott és távoktatási módszerek, illetve új információs és kommunikációs technológiák bevezetése, alkalmazása.

A *Leonardo da Vinci program* a szakképzés területén nyújt komplex támogatást az EU tagországain belül. Az 1999-ig tartó első szakasz lezárásával a Leonardo II három fő célt tűzött ki a szakképzés terén, melyekben a fiatalok szakképzettsége, szakmai felkészültsége, az élethosszig tartó színvonalas oktatás kialakítása és a szakmai képesítések kapcsán felmerülő novumok támogatása merült fel (ORGOVÁN E. 2000). A program a turizmus területén elsősorban a nyelvtanítás, a külföldi tanulmányutak, gyakorlati képzések, az EU ismeretek támogatása terén nyújt hathatós segítséget. A Leonardo da Vinci program 1995–1999 között több, mint 80 olyan szakképzési projektet támogatott, aminek közvetlen idegenforgalmi hatása volt. Ezekben összesen 600 partner vett részt így a program összes projektjének 3%-át

tették ki. Magyarország 1999-ben 2 654 000 ECU-vel, 2000-ben 2 558 000 euróval járult hozzá a programhoz.

Az EMPLOYMENT és az ADAPT programoknak ugyanebben az időszakban 11%-a, azaz több mint 1200 projektje bírt jelentőséggel az idegenforgalom számára.

Az *Ifjúság (Youth) program* 2000-től váltotta fel az EU rendkívül sikeres, az Ifjúság Európáért (Youth for Europe) ifjúsági csereprogramját. Alapvető célja a 15–25 év közötti fiatalok támogatása csereprogramok, vezetői képzések, ifjúságpolitikai együttműködések kapcsán. A program alapvető pillére, hogy felismeri a jövő generációjának fontosságát, annak képzettségének, látóköre kiterjesztésének lehetőségeit, melyből hosszú távon a turizmus is profitálhat. Magyarország 2000-ben 1 529 000 euróval járult hozzá a programhoz.

J) Az Előcsatlakozási Alapok

A PHARE-program

Az 1989-ben felállított **PHARE** program 2004-ig a legfontosabb pénzügyi és technikai együttműködési forma volt az EU és a kelet-közép-európai államok közt. A program eredetileg a magyar és a lengyel gazdaság támogatása végett jött létre, azonban mára már összesen 13 partnerországgal tart kapcsolatot, melyeket két csoportra lehet osztani. Az első csoportba tartoznak azok az államok, melyek csatlakozási tárgyalásokat folytatnak-folytattak az EU-val (Bulgária, Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Románia, Szlovákia és Szlovénia), a másodikba pedig azon országok tartoznak, melyek előreláthatólag nem lesznek a közeljövőben tagjai a Közösségnek (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Macedónia)

(<http://europa.eu.int/enlargement/pas/phare/wip/index.htm>).

A program alapvető feladataként a 13 ország számára nyújt segítséget a demokratizálódás és társadalmi átalakulás, az infrastruktúra és határ menti kapcsolatok kiépítése, valamint az uniós csatlakozás elősegítése terén. Az „Agenda 2000” 1997. júliusi publikálása óta az uniós csatlakozás elősegítése – ezen belül a közösségi jog bevezetésének segítése, az intézmények kiépítése, stb. – az első számú prioritássá nőtte ki magát. Az első csoportba tartozó országokat az EU tehát egyre nagyobb mértékben készíti fel a csatlakozásra politikájának, bővítési stratégiájának, jövőbeni költségvetésének megismertetésével. A második prioritás feladata a csatlakozni kívánó országok ágazatainak, infrastruktúrájának felfejlesztése az EU átlagra. A prioritás így nagy szerepet játszik a környezetvédelem, a közlekedés, az ipari tervezés, a minőségmutatók kiépítése és az életkörülmények javítása terén. A turizmus így közvetett

módon főleg a környezetvédelem és az infrastruktúra kiépítése terén profitál a támogatásokból.

A PHARE programoknak alapvetően négy típusát lehet megkülönböztetni; ezek az intézményfejlesztési, beruházási, nemzetközi és regionális fejlesztési programok. A PHARE által támogatott programok egyik sajátos vonása, hogy különleges hangsúlyt kapnak a több tagállam által közösen benyújtott pályázatok (multi-beneficiary programmes), melynek lényege az együttműködések szorosabb kiépítése a tagországok közt. A turizmus számára talán az egyik legfontosabb PHARE program a határ menti területeket támogatja (Cross-Border Cooperation – CBC programmes) az infrastruktúra fejlesztés és a környezetvédelem terén. Az ún. horizontális programok közül a turizmus terén kiemelhető az SME program (the Small and Medium Sized Enterprise – Közép- és kisvállalkozások programja), a PRAQ (minőségbiztosítás), az SPP (the Special Preparatory Programme for Structural Funds – speciális felkészítő program a strukturális alapokra), vagy az MTCP (Multi-Country Transport Programme – országok közötti közlekedési program). A közösségi programok közül a már korábban taglalt Erasmus, Socrates, Leonardo da Vinci, Tempus és Youth for Europe programok emelhetők ki (SÜLI-ZAKAR I. 2003).

Az ISPA és a SAPARD programok

Az EU csatlakozásegelősegítő-stratégiájának két szintén fontos pillére az ISPA és SAPARD programok. A két támogatási forma a turizmusban is fontos szerepet betöltő környezeti, közlekedési, mezőgazdasági és rurális fejlesztésekben nyújt-nyújtott anyagi támogatást a tagjelölt országoknak.

ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession – Az előcsatlakozási szakaszban lévő országok strukturális felzárkózását segítő eszköz)

A program az Agenda 2000-nek köszönhetően évi 1040 millió eurós költségvetéssel bír, fő feladata pedig a jelölt országoknak a közösség infrastrukturális színvonalára való emelése, főleg a közlekedés és a környezetvédelem terén, illetve a csatlakozásra váró országok felkészítése a Kohéziós Alap támogatásainak a fogadására.

SAPARD (the Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development – Az előcsatlakozás szakaszában lévő országok mezőgazdasági és vidékfejlesztési felzárkózását segítő támogatás)

A SAPARD-program fő feladata a mezőgazdasági szektor és a rurális terek EU-ba való integrálásának elősegítése, a CAP (Common Agricultural Policy) rendszerébe történő belépés támogatása. Évi költségvetése 520 millió euró, az egyes tagjelöltek pedig csak a csatlakozásukig, illetve maximum 2006-ig, a program végéig részesülhetnek támogatásban. A jelentős mezőgazdasági és rurális fejlesztési programok részeként a vidéki és a falusi turizmus is előtérbe kerül a programban (<http://europa.eu.int/comm/enlargement>).

A SAPARD program kilenc prioritással rendelkezik, melyek közül a turizmus a szakképzés, agrár-környezetvédelem, falvak megújítása és fejlesztése, vidéki értékek védelme, a gazdasági tevékenység diverzifikálása (alternatív jövedelemszerzés) és a vidéki infrastruktúra fejlesztése révén részesülhet támogatásokban. Meg kell jegyeznünk, hogy mind az ISPA, mind a SAPARD programok terén sajnos hazánk – különböző, általában politikai okok miatt – csak késve indította el a programokat.

5.1.3. Az Európai Unió turizmust érintő intézkedései

Annak ellenére, hogy a turizmus még mindig nem rendelkezik megfelelő jogi alapokkal a közösségi szabályozás terén, a Szerződés 3. (1) (u) cikkelye utalást tesz a Közösség tevékenységeinek felsorolása közt a turizmust is érintő intézkedésekre. Kutatásaink alapján elmondható, hogy a Közösség az 1980-as évektől egyre nagyobb mértékben vett részt a turizmusban, mind annak támogatása, mind pedig intézményesítése terén. A Maastrichti Szerződés például felismerve a turizmus fontosságát egy sor közösségi tevékenységi tervet ad meg a témában az általános célok közt, melynek értelmében bár az EK Szerződés nem hatalmazza fel a Közösséget arra, hogy külön idegenforgalmi politikát folytasson, a Maastrichti Szerződés által beillesztett 3. cikk (u) bekezdés azonban feljogosítja a Közösséget, hogy más EU politikák részeként olyan intézkedéseket is hozzon, amelyek az idegenforgalom fejlesztési irányelveire vonatkoznak. Ennek köszönhetően a személyek, áruk és szolgáltatások szabad áramlására, a kisvállalkozásokra és a területfejlesztési politikára vonatkozó rendelkezések az idegenforgalmat is érintik (STARK V. 2004).

Az Európai Turizmus Statisztikai Rendszer (European Statistical System on Tourism) mind látványosabb fejlődésével pedig immáron a számok tükrében is ráébredt az EU a turizmus fontosságára, statisztikai módszerei kidolgozásának szükségszerűségére.

A turizmussal foglalkozó első tanácsi állásfoglalás 1984. április 10-én elismerte az idegenforgalomnak az európai integrációban játszott szerepét és felhívta az Európai Bizottságot, hogy készítsen javaslatokat a közös fellépésre vonatkozóan. Ennek köszönhetően 1986-ban létre hozták a Turisztikai Tanácsadó Testületet (Advisory Committee on Tourism), amelynek alapvető feladata az információáramlás biztosítása, a turizmussal kapcsolatos kooperációk, kapcsolatok kiépítése. Tagságát az uniós országok képviselői alkotják, akik saját országuk adataival, információbázisával egészítik ki, illetve állítják össze turizmuspolitikájukat. Ugyancsak 1986-ban az EK költségvetésében külön tételként szerepelt a tagállamok a Közösségen kívüli piacokon való promóciós tevékenységének a támogatása.

A turistákat érintő további EK intézkedések a későbbiekben a határátlépések megkönnyítését, az egészség és biztonsági feltételek javítását szabták meg. Így a Tanács 1986. december 22-i ajánlása a szállodák tűzbiztonságáról, vagy a társas utakról szóló 90/314/EGK irányelv, illetve a megosztott használatú ingatlanokra vonatkozó 94/47/EGK irányelv is ilyen intézkedések voltak. Az idegenforgalmi vállalkozásokat és szakembereket illetően a piacra jutás és a verseny körülményeit, valamint a kisvállalkozások működési feltételeit szabályozták. Külön figyelmet fordítottak az idegenvezetői hivatásra, amely gyakorlásának szigorú feltételei vannak a mediterrán tagországokban, míg a többi tagállamban valamelyest kevésbé rigorózusak az előírások. Az Európai Bíróság a C 198/89, C 154/89 és C 180/89 esetekben úgy döntött, hogy az idegenvezetőknek joguk van külföldön tevékenykedniük, ha csoportot kísérnek, amennyiben nem működnek olyan helyeken, ahol helyi specialistára van szükség, mint például múzeumokban, történelmi, vagy művészettörténeti jelentőségű helyszíneken (Euro Info Service, 2003).

1990-et a Miniszterek Tanácsa az „Európai Turizmus Évének” nyilvánította (89/46/EGK határozat), mely egy újabb gesztust jelentett a turizmus jövőbeni intézményesítése, elfogadása terén. A kezdeményezés alapvető célja az EU-n belül a turizmus integráló hatásának kiemelése, gazdasági és társadalmi szerepkörének kihangsúlyozása (KOVÁCS B. 2003).

1992. július 31-én Közösségi Akciótervet (Action Plan for Tourism) fogadtak el a turizmus támogatására (92/421/EGK határozat). Az Akcióterv, mely 1993-tól 1995-ig tartott, alapvető feladata a Közösség turizmussal kapcsolatos intézkedéseinek, a környezetvédelem és turizmus kapcsolatának koordinációja, és az európai turistadesztinációk promóciója volt. Emellett az idegenforgalommal összefüggő intézkedések koordinációjának fontosságát is megjelölték, és rámutattak az olyan speciális turizmus szegmensek fejlesztésének fontosságára is, mint a kulturális turizmus, a falusi turizmus, a szociális, illetve az ifjúsági

turizmus (JANCSIK A. 1998, CITY TOURISM & CULTURE. THE EUROPEAN EXPERIENCE, 2005).

1995-ben jelent meg az Unió turizmussal kapcsolatos Zöld Könyv jelentése (Green Paper on the Role of the Union in the Field of Tourism), mely újabb lépést jelentett a turizmussal kapcsolatban felmerült intézményesítés, a szakterület teljes elfogadtatása terén. A tanulmány az előző akcióterv tapasztalataira, valamint az 1990-es években végbement idegenforgalmi változásokra alapozva középtávú tennivalókat jelölt meg az idegenforgalom fejlesztése érdekében. Az irányelv rendelkezései alapján minden tagállamot kötelezett idegenforgalmi statisztikák elkészítésére (95/57/EK), illetve kötelezően bevezette a turisztikai kereslet és kínálat harmonizált adatszolgáltatásának kidolgozását. Az adatok azonban az intézkedés ellenére még napjainkban is számos esetben becsültek az ún. szatellit számlarendszert – mellyel a turizmus nemzetgazdaságban betöltött szerepét lehet mérni – is csak Franciaország, Spanyolország és Ausztria vezette be.

Az 1997–2000 közti időszakra tervezett Philoxénia programot két tagállam (Nagy-Britannia és Németország) ellenszavazatának “köszönhetően” nem fogadták el, így az EU továbbra is kudarcot vallott a turizmus teljes jogú és státuszú elfogadtatása terén (<http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourisme.htm>).

Az Európai Unión belül az idegenforgalom nagyon fontos gazdasági szerepet tölt be. Egyrészt széleskörű termék- és desztinációstruktúrával rendelkezik, ahol igen sokszínű magán-, és állami befektetők jelennek meg, másrészt pedig regionális és helyi szinten igen gyakran decentralizációs hatásokkal is bír. Az idegenforgalom szintén nagy kompetenciával rendelkezik számos EU objektíva, úgy, mint fenntartható fejlődés, gazdasági növekedés, foglalkoztatás, illetve gazdasági és szociális kohézió terén is. Ezen elemek, illetve a tény, hogy a közösségi politikák számos fontos hatással bírnak a turizmus szektorra is alátámasztja, hogy napjainkra újra kell értékelni az EU turizmushoz való politikai hozzáállását is.

A 2000-ben megtartott Lisszaboni Európa Tanács gyűlésen alkotott új stratégiai cél értelmében az idegenforgalom alapvető szerepet tölt be az európai gazdaság versenyképességének és dinamizmusának megőrzésében, kialakításában. Ennek köszönhetően a Közösség koherens irányelveket szabott meg „A vállalkozói politikák kihívásai a tudás alapú társadalomban” címmel.

A Közösség 1999-es következtetései alapján a későbbiekben a „Turizmus és Foglalkoztatás” területén szektor specifikus tevékenységi köröket szabtak meg. A Közösség és a Tagállamok négy munkacsoportot hoztak létre, melyek 2000. februárjától kezdték meg munkájukat és nyárra már előálltak egy időközi jelentéssel. A 2000. november 7-én benyújtott

riport szolgált aztán alapul a 2001. novemberében kiadott „Working together for the future of European tourism” (cca.: Tegyük együtt az európai turizmus jövőjéért) című tanulmány elfogadásához, melyet az Európai Tanács 2002. májusában publikált (2002/C 135/01). Az Európai Unió történelme során ez volt az első elfogadott turizmussal foglalkozó határozat. A dokumentum kiemelt szerepet szánt az 1986-ban létrehozott Turisztikai Tanácsadó Testületnek (Advisory Committee on Tourism), elsősorban az európai idegenforgalom fejlesztési irányainak meghatározásában és a tagországok közti idegenforgalmi együttműködés kialakításában. A szakbizottság legfőbb feladataiként a turisztikai információk cseréjét, és az egyeztetés fontosságát jelölték meg. Magyarország egyébként megfigyelőként 2001 óta vesz részt a bizottság munkájában (KOVÁCS B. 2003).

4.2.1. A regionális politika kezdetei

Az Európai Unió regionális politikáját történelmi síkban vizsgálva megállapítható, hogy az a Római Szerződés után egészen az 1970-es évek közepéig terjedő időszakban, vagyis az integráció folyamatának első szakaszában mai értelemben egyáltalán nem volt jelen, hisz a Római Szerződés például nem is tartalmazott regionális politikára vonatkozó célkitűzéseket (KOVÁCS B. – GÖRÖCS P. 2002). A regionális különbségek kiegyenlítése, a fejletlenebb területek gazdasági-társadalmi integrálása a klasszikus nehézipari korszak időszakában (1951 Párizs, Európai Szén- és Acélközösség létrejötte) még nem szerepelt elsőrendű prioritásként, annak ellenére, hogy a tagországok az 1960-as évektől megkezdődött kezdeti felismeréssel annak fontosságát.

Eznek ellenpéldaként a Római Szerződés 123. cikkében hozták létre az Európai Regionális Alapot (ERFA), mely kezdetekben az idegenforgalom számára is fontos fejlesztéseket irányozott elő, a szerződés módosított, felezésként támogatja (KOVÁCS B. 2003).

A vidékfejlesztés terén az államok legfontosabb intézkedése az Európai Mezőgazdasági Összeváltási és Garancia Alap (EMGA) létrehozása volt, mely a későbbiek folyamán az ún. LEADER (Common Agricultural Policy Rural Development) egyik legmarkánsabb vidékfejlesztési eszköze lett. A vidékfejlesztés kezdeteként az ezt követő időszakban az ún.

5.2. Az Ír Köztársaság csatlakozása az Európai Közösséghez, történelmi determináció?

Az Ír Köztársaság Nagy-Britanniával és Dániával egyetemben az Európai Közösségbe (EK) az 1973-as bővítés alkalmával nyert felvételt. Az eladdig Európa mind földrajzi, mind gazdasági periferiáján fekvő ország így az 1970-es évek elején egyedülálló történelmi esélyt kapott arra, hogy bekapcsolódjon kontinensünk gazdasági vérkeringésébe.

Azonban ez az időszak nemcsak Írország, hanem az EK számára is nagyon fontosnak mondható. Az első és a második olajválság okozta gazdasági és társadalmi problémák gyökeresen megváltoztatták ugyanis a Közösség regionális és szociális politikáját. Az elkövetkező elemző feltárás elsődleges célja felkutatni azokat az okokat, tényezőket, melyek Írország turizmusának gyors és töretlen fejlődéséhez vezettek, továbbá választ keresni arra a kérdésre, vajon mennyiben jelentett pozitív előrelépést az ország csatlakozása az EK-ba, és az így befolyó tőkeinjekciók hogyan befolyásolták Írország turizmusát.

5.2.1. A regionális politika kezdetei

Az Európai Unió regionális politikáját történeti síkban vizsgálva megállapítható, hogy az a Római Szerződés utáni egészen az 1970-es évek közepéig terjedő időszakban, vagyis az integrációs folyamatok első szakaszában mai értelemben egyáltalán nem volt jelen, hisz a Római Szerződés például nem is tartalmazott regionális politikára vonatkozó célkitűzéseket (TÓTH J. – GOLOBICS P. 2002). A regionális különbségek kiegyenlítése, a fejletlenebb területek gazdasági-társadalmi integrálása a klasszikus nehézipar kiépítése időszakában (1951 Párizs, Európai Szén- és Acélközösség létrejötte) még nem szerepelt elsőszámú területfejlesztési prioritásként, annak ellenére, hogy a tagországok az 1960-as évektől mindinkább kezdték felismerni annak fontosságát.

Ennek köszönhetően a Római Szerződés 123. szakasza értelmében hozták létre az *Európai Szociális Alapot* (ESZA), mely kezdetekben az idegenforgalom számára is fontos foglalkoztatási átrétegződést, a munkaerő mobilitását, felzárkóztatását támogatta (KOZMA G. 2003).

A vidékfejlesztés terén az időszak legfontosabb intézkedése az *Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap* (EMOGA) létrehozása volt, mely a későbbiek folyamán aztán a CAP/KAP (Common Agricultural Policy/Közös Agrárpolitika) egyik legmarkánsabb pénzügyi eszköze lett. A vidékfejlesztés intézményesülése az ezt követő időszakban aztán

szintén sok hasznot hozott az idegenforgalom differenciált fejlesztésekor, nevezetesen a vidéki turizmus fejlesztésének, a farmok több lábbon állásának segítségével.

Az európai regionális politika kezdeti időszakának utolsó legfontosabb lépése az *Európai Beruházás Bank* 1958-as létrehozása volt, mely alapvetően a legelmaradottabb területek gazdaságfejlesztési programjainak finanszírozásával a modern értelemben vett regionális különbségek kiegyenlítésébe kezdett bele. A kezdetekben – az utazási idő lerövidítésével és megkönnyítésével – elsősorban az infrastruktúra fejlesztésével járult hozzá, többek közt az európai turizmus fejlesztéséhez is.

Az európai regionalizmus hajnalán tehát csak korlátozott hatókörű közösségi eszközök álltak a területfejlesztés rendelkezésére, elkülönült és főleg egységes regionális politika ekkor még nem létezett (KENDE T. – SZÚCS T. 2000).

5.2.2. Az Ír Köztársaság csatlakozása, a regionalizmus térnyerése

A „Kelta Tigris” gazdasági fellendülésének egyik okaként kétségtelenül az ország 1973-as, az európai magterületekhez történő csatlakozását említhetjük (PAUKER CS. 2003). Annak ellenére, hogy közvetlenül az 1973-at követő években még nem volt gazdasági-társadalmi mutatókban mérhető a csatlakozás pozitív „hozádék” (ARTNER A. 2002), az 1980-as évekre azonban az ország már egyértelmű haszonélvezőjévé vált az integrációnak.

Ez az időszak hozta az európai regionális politika váltását, mely igen nagy hatással volt természetesen az Ír Köztársaság fejlődésére is. Az 1970-es évekre több fontos gazdasági-társadalmi tényező készítette váltásra az európai regionális és területfejlesztési trendeket.

Az egyik legfontosabb az integráció 1973-as bővítése volt, melynek köszönhetően az addig is nagy területi-fejlettségbeli különbségek még inkább megnövekedtek. Strukturális nehézségekkel küzdött a csatlakozók közül az Egyesült Királyság, Írország periférikus szerepet töltött be az európai gazdaságban, Dániának pedig regionális munkanélküliségi problémákkal kellett szembenéznie (KOZMA G. 2003). Megjegyzendő, hogy az Ír Köztársaság volt az első olyan tagállam az integráció addigi történetében, mely a többi országhoz képest igen jelentős lemaradással bírt, melyet történelmének és periférikus földrajzi elhelyezkedésének köszönhetett. (Persze érdemes megjegyezni, hogy a XXI. századra pont ezen tényezőknek köszönhetően válik fontos európai turistadesztinációvá.)

Az 1970-es években tapasztalható váltás másik pillére a közösségi intézményi átszervezés volt, melynek köszönhetően a három alapszerződés intézményeinek átszervezésével, 1967-

ben a Bizottságon belül megszületett a regionális politikáért felelős főigazgatóság (1999-ig XVI. főigazgatóság).

5.2.3. Az Európai Unió szerepe Írország gazdasági fejlődésében

Írország 1973-as, az Európai Közösségbe történő felvételekor az egy főre jutó ír GDP az európai közösségi átlag csupán 46,5%-a volt (HORVÁTH GY. 1998). Ugyan ezt az adatot ír források 58%-ra teszik (CONSIDINE, T. 2004), a magas munkanélküliség, a regionalizmus hiánya, a szociális gondok továbbá a gazdasági szerkezetváltás viszonylagos elmaradottsága viszont tényleg rányomta bélyegét az ország akkori gazdasági helyzetére. Az akkori „Kilencek” összesen 88 régiójából az egy régióként kezelt ország a 82. helyen állt, így mindössze a dél-olaszországi régiókat volt képes megelőzni (HORVÁTH GY. 1997). Ennek, és az 1970-es években tapasztalható gyermekcipőben járó regionalizmus kudarcainak következtében az Európai Regionális Fejlesztési Alap Írország egészét támogatandó térségnek nyilvánította, a fő cél a közösség makrogazdasági mutatóinak megközelítése, esetleges elérése volt (HORVÁTH GY. 2003).

A közösségi támogatások szinte kizárólag a mezőgazdaság fejlesztésére és a vidékfejlesztésre koncentráltak a csatlakozás első évtizedében. 1973–1979 között például az Írországra érkező összesen 1 milliárd 611 millió ír font támogatás mintegy 86%-át a farmergazdaságok fejlesztésére fordították (HORVÁTH GY. 1998). Ennek köszönhetően az addig fejletlen és termelési struktúrájában versenyképtelen agrárium a jövedelmek alapján 1978-ban utolérte az ipari jövedelmeket. Meg kell azonban jegyezni, hogy az Írországra érkező közösségi támogatások területileg egyenlőtlenül kerültek elosztásra, hisz a legtöbb pénzt az amúgy is fejlett déli és délkeleti területek kapták (5.-6. ábra) (DRUDY, P. J. 1997). Ez a tendencia csak a 2000–2006-os tervezési periódusban változik meg, amikor az első célkitűzés alá tartozó területek juttatásai már csak az ország nyugati, fejletlenebb területeit támogatták.

„A rurális térségek gazdasági szerkezetének diverzifikálására, a helyi gazdaságfejlesztés összehangolására az 1980-as évek végén a kormány integrált vidékfejlesztési programot indított, majd az Európai Közösség LEADER programja nyújtott segítséget a problematikus agrárterületek revitalizálásához. E programok alternatív – *turisztikai*, környezetvédelmi, szolgáltatási – munkalehetőségeket teremtettek” (HORVÁTH GY. 1998). Az addig még nem létező, alulról felfelé építkező regionális kezdeményezések első lépései tehát mind a

turizmusban, mind pedig a nemzetgazdaságban az Európai Unió által finanszírozott LEADER programok keretében épültek ki a Köztársaság területén.

A disszertáció korábbi fejezetében már tárgyalt LEADER I egy olyan nagyszabású EU támogatási program, mely alternatív fejlődési módokat biztosít a mezőgazdasági bevételek kiegészítése céljából. A LEADER I által támogatott területek országos lefedettsége Írországból 61%-os, további 44%-a a Köztársaságnak a vidéki turizmus elősegítését biztosító projektek által támogatott területek. A LEADER I 70 millió ír fontos gazdálkodási tőkéjének 50%-át ezen területek turizmus projektjeire szánták, melyek 35%-át a szálláshelyek felújítására, korszerű kiépítésére költötték. A program által generált későbbi bevételek a minőségi fejlesztéseken alapulnak. Ahogy az már korábban említésre került, a vidéki turizmus lehetőségeinek felismerését az a tény támasztja alá, hogy a kutatók a lokális fejlődés egyik potenciális előmozdítójának, a gazdasági és szociális felzárkózás lehetséges formájának tekintik, illetve a rurális örökség egyik konzerválási módjaként definiálták azt (HALL, C. M. – PAGE, S. J. 2002, JOHNSON, N. C. 1999).

7. táblázat: Írország Közösségi Támogatási Kerete, 1989–1993, millió ECU, 1998-as folyóáron

Írország	CSF összege	Összes közkiadás	Strukturális Alapok összes kiadása	ERDF	ESF	EAGGF	Egyéb	Összes nemzeti kiadás	Magán-befektetés	EIB hitel
1. célkitűzés	10 252	7382	4460	1 966	1681	762	51	2 922	2 870	1333
Kohéziós Alap	166	166	144	-	-	-	144	22	-	-
Összes	10 418	7548	4604	1 966	1681	762	195	2 944	2 870	1333
Közösségi Kezdeményezések	643	569	296	242	41	13	-	273	74	-
Mindösszesen	11 081	8117	4900	2 208	1722	775	195	3 217	2 944	1333
Éves átlag	2212,2	1623,4	980	441,6	344,4	155	39	643	588,8	266,6

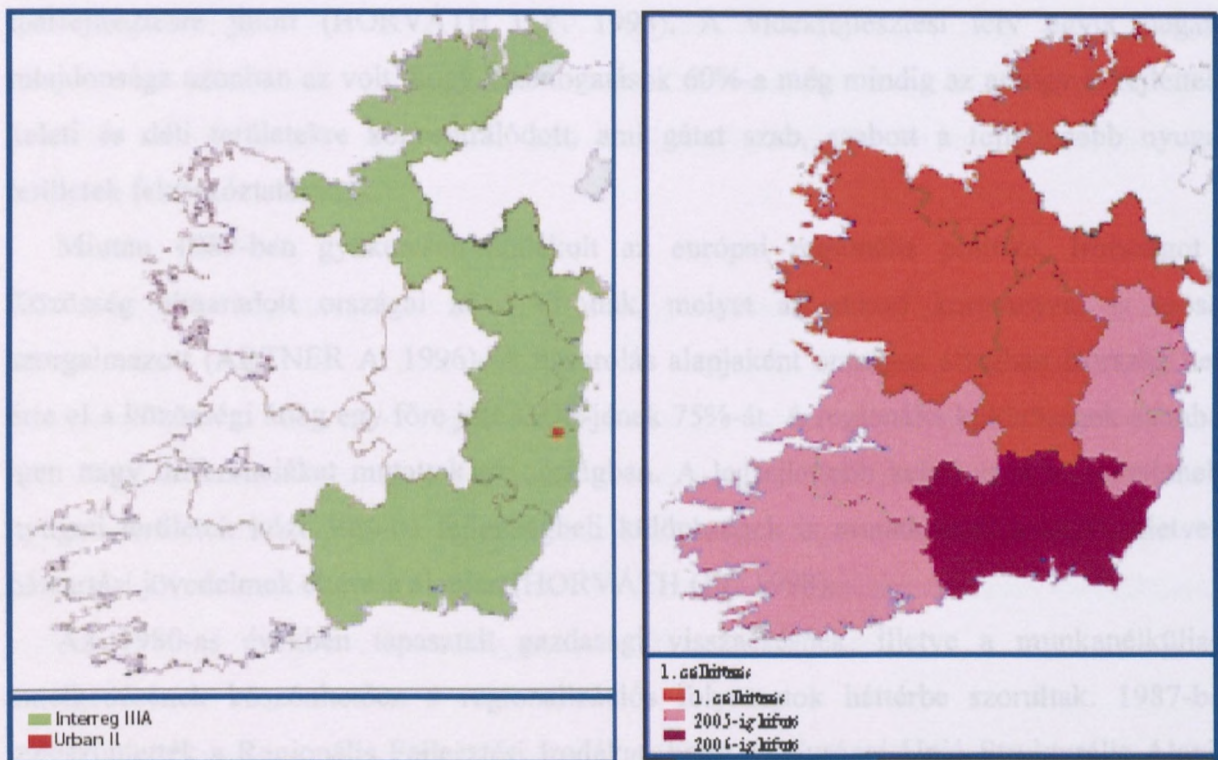
Forrás: FORMAN B. 2001

8. táblázat: Írország Közösségi Támogatási Kerete, 1994–1999, millió ECU, 1998-as folyóáron

Írország	CSF összege	Összes közkiadás	Strukturális Alapok	ERDF	ESF	EAGGF	FIFG	Összes nemzeti kiadás	Magán-befektetés
1.Termelő szektor	5611	3321	2508	1099	324	1038	47	813	2290
OP Turizmus	806	560	456	354	102	0	0	327	495
2. Gazdasági infrastruktúra	1977	1892	1113	1113	0	0	0	779	85
3. Humán erőforrás	2362	2362	1732	160	1572	0	0	630	0
4. Vidékfejlesztés	420	367	257	180	57	20	0	110	53
5. Szaktanácsadás	13	13	10	10	0	0	0	30	0
Összesen	10 383	7955	5620	2562	1953	1058	47	2335	2428

Forrás: FORMAN B. 2001

5–6. ábra: Az Európai Unió által támogatott területek földrajzi eloszlása Írországban

Forrás: Pénzügyi támogatások a turizmus területén az Európai Unió egyes tagállamaiban,

www.europa.eu.int

Azt is le kell szögezni azonban, hogy Írországban a vidéki turizmust a Board Fáilte sokáig csak marginális területként kezelte. Felismerve azonban az ír tájban rejlő természeti és kiaknázandó gazdasági értékeket, napjainkra már a turizmus egyik legfontosabb piaci

szegmensének, az ír turizmus termék egyik alapvető attrakciójának, az ír rurális táj idilljét jelölhetjük meg. Így a szegmens fontos tényezőként jelenik meg főleg a bevételek regionális elosztása terén, hiszen a legtöbb ilyen jellegű vonzerő nem esik egybe a nagy turizmuskörzetekkel, illetve nincsenek rajta a fontos turista útvonalakon (HALL, C. M. – PAGE, S. J. 2002). A LEADER programok tehát a vidéki turizmus fejlesztésének minőségi és nem mennyiségi hozzájárulásáról lettek híresek. A LEADER I programból kiindulva a későbbiekben a LEADER II és a LEADER+ is a vidéki turizmus fejlesztésének elősegítését tűzte ki célul.

A Közösség másik fontos támogatási forrása az Európai Regionális Fejlesztési Alap volt Írország számára (7.-8. táblázat) (HEGARTY, D. – HONOHAN, P. 1998). 1975–1988 között 1 milliárd 302 millió ECU támogatást kapott az ország, melynek volumene az 1980-as években már elérte az évi 100 millió ECU-t, amiből mintegy 75%-os részesedés a turizmus fejlődése szempontjából nagyon fontosnak számító infrastruktúra fejlesztésére, 25% pedig iparfejlesztésre jutott (HORVÁTH GY. 1998). A vidékfejlesztési terv egyik negatív tulajdonsága azonban az volt, hogy a támogatások 60%-a még mindig az amúgy is fejlettebb keleti és déli területekre koncentrálódott, ami gátat szab, szabott a fejletlenebb nyugati területek felzárkóztatásának.

Miután 1989-ben gyökeresen átalakult az európai regionális politika, Írországot a Közösség elmaradott országai közé sorolták, melyet az akkori kormányzat is erősen szorgalmazott (ARTNER A. 1996). A besorolás alapjaként országos átlagban Írország nem érte el a közösségi átlag egy főre jutó GDP-jének 75%-át. A regionális különbségek azonban igen nagy differenciákat mutattak az országban. A legfejlettebb keleti és a legfejletlenebb nyugati területek közt 30%-os fejlettségbeli különbségek is mutatkoztak a GDP, illetve a háztartási jövedelmek eltérése alapján (HORVÁTH GY. 1998).

Az 1980-as években tapasztalt gazdasági visszaesésnek, illetve a munkanélküliség emelkedésének köszönhetően a regionalizációs folyamatok háttérbe szorultak. 1987-ben megszüntették a Regionális Fejlesztési Irodákat, hogy az Európai Unió Strukturális Alapjai fogadása számára megteremthessék a hiányzó és kellő feltételeket a centralizáltabb régiós adaptációhoz. Az 1989-ben benyújtott Országos Fejlesztési Terv és a korábban elkészült Nemzeti Fellendülési Program azonban nem tartalmazott regionális fejezeteket, minek következtében Brüsszel a partnerségi elv hiányában és a regionális fejezetek kihagyása miatt arra kényszerítette Írországot, hogy hozza létre újra a fejlesztési régiókat és regionális fejlesztési programokat készítsen.

Annak ellenére, hogy a már említett rossz makrogazdasági mutatók – munkanélküliség, szociális-, és kohéziós problémák – komoly gondokat jeleztek az ír gazdaságban, az 1990-es évektől a „Kelta Tigris” töretlen fejlődése meghazudtolta a pesszimista előrejelzéseket. HORVÁTH GY. (1998) szerint 1989–1993 között a GDP évi 5%-os növekedést mutatott (a vizsgált időszak alatt az EU 1,7%-os mutatóval bírt), és az inflációs és fizetési-mérleghiány mutatók is kedvezően alakultak.

Az ország kohéziós problémáit az 1990-es években négy fő csoportba sorolták:

(1) Az első és egyik legfontosabb problémakört a mező-, és erdőgazdaság, a halászat, az *idegenforgalom és a vidékfejlesztés* adta. Az ország közösségi támogatási tervei közt tehát fontos prioritást élvez a turizmus, mint nemzetgazdaságot nagyban fejlesztő tényező kihasználásának felismerése. Fontos megemlíteni azt a felismerést is, miszerint az ország GDP-jének 7%-át kitevő turizmus egyik alappillérvé válhat az ország vidékfejlesztési tervének kivitelezésében is, miszerint a mind infrastruktúrájában, mind a gazdaságban betöltött szerepe alapján még periférikus és elmaradott nyugat felzárkóztatásának fontos zálogává válhat.

(2) A második problémakört az *ipar és szolgáltatások csoportja* alkotja. Írország egészét vizsgálva az akkori ír vállalkozások komoly vezetési, marketing és termékfejlesztési gondokkal küszködtek. Az ország K+F kapacitása azonban a korábbi gyenge színvonalról, a technológiai felkészültséggel párhuzamosan a tudatos fejlesztéseknek és a humán-erőforrás képzésnek köszönhetően mára elérte, sőt meg is haladta a nyugat-európai átlagszínvonalat. Az új iparpolitika a turizmus fejlődése számára legfontosabb célkitűzése a hazai szolgáltatások versenyképességének fokozása és a termelő szolgáltatások fejlesztése.

(3) A kohéziós problémakörök harmadik csoportját a *periférikus helyzetből* adódó nehézségek adják. A jelenség egyik legfontosabb, a turizmust is negatívan befolyásoló tényezőjét az ország fejletlen közlekedési hálózata adja. Írországban nincsenek autópályák – leszámítva Dublin és Cork közvetlen közelét, ahol mintegy 10–15 km-es sávban található kétszer két sávos autópálya –, közútjainak minősége az EU-ban a legrosszabbak közé tartozik és a vasúthálózati beruházások is igen alacsony értékeket mutatnak² (ERDŐSI F. 2000).

² Írországban egyébként még az orosznál is szélesebb nyomtávúak a vasutak (1675 mm) (ERDŐSI F. 2000).

Szintén előkerül a nyugati térség elmaradottsága az infrastruktúra, a rossz közlekedési hálózat területén is. A turizmus esetleges fejlődésének gátat szab tehát az ország periférikus helyzete és rossz közlekedési hálózata, mivel a gyenge elérhetőség és a termelési költségek megnövekedése növeli mind az utazás idejét, mind pedig a költségeit, illetve erősen csökkenti a turisztikai termék versenyképességet.

Itt kell azonban megjegyeznünk, hogy kritikánk kizárólag a belföldi közlekedésre vonatkozik, hiszen az ország szigethelyzetéből adódóan igen komoly fejlesztésekbe kezdett nemcsak a tengerhajózás, hanem napjainkra a volumenében is legfontosabb légi közlekedés terén (ERDŐSI F. 2000). Napjainkra az első számú szállítási eszközzé a turizmusban természetesen a légi közlekedés vált, melyet igen nagy mértékben támaszt alá a számos ír légitársaság (Ryanair, Aer Lingus) megjelenése és sikeres működése is. Itt kell megjegyezzük, hogy a légi közlekedést főleg 2001 után forradalmasító, a világ első fapados légitársasága, a Ryanair is ír tulajdonú, és alapítású cég (www.aerlingus.com, www.ryanair.com). Mi sem mutatja jobban a Ryanair szárnyaló statisztikáit, mint hogy az 1985-ös kezdetkor mindössze 5 ezer turistát szállítottak Írországba, 2004-re pedig ez a szám elérte a 24,4 millió utast. A járatok átlagos kihasználtsága 84–85%-os. (www.ryanair.com) Ugyanez az arány az Aer Lingusnál 2004-ben 82%, az összes utasok száma pedig majdnem elérte a 7 millió főt (www.aerlingus.com).

A modernizációs és hangsúlyozottan szükséges infrastruktúra-fejlesztési programoknak köszönhetően 1989–1993 között például 307 km országos jelentőségű, és 1700 km alsóbbrendű utat korszerűsítettek, bővítették a dublini, corki, shannoni repülőtereket, felújításra került a Dublin és Belfast közti vasútvonal és új kikötői kapacitásokat hoztak létre, minek következtében mintegy 12%-al csökkent az áruforgalom és a közlekedés ideje (HORVÁTH GY. 1998). Fenti intézkedések természetesen pozitívan befolyásolták az ország komplett turizmus terméke iránti keresletet is.

(4) A kohéziós problémacsoport negyedik és egyben utolsó egységét a *humán erőforrások* köre alkotja. A témakör kapcsán olyan problémák merültek fel, mint a népesség korösszetétele, az oktatási- és képzési rendszer hiányosságai, a munkaerő alacsony képzettsége és a magas munkanélküliség (HORVÁTH GY. 1998). Ezen jelenség orvoslása érdekében jött létre a CERT, az emberi-erőforrás képzési és átképzési szervezet, mely magára vállalta a turizmusban oly fontos szakképzett és professzionális munkaerő képzését, továbbképzését. 1963 óta a CERT 177 200 turizmus szakembert képzett ki, alapításának évében még csak 400, az 1990-es évek végén mintegy 11 000 diplomát osztva ki. 1998-ban

például 11 420 szakember hagyta el az intézmény munkaerő-képző intézeteit, így 3650 új szakember választotta a turizmust teljes munkakörű hivatásának (<http://www.cert.ie/chairman.htm>). Mára az idegenforgalomban dolgozók nagysága elérte a 145 000 főt, akik összesen 16 500 vállalkozásban dolgoznak (www.cert.ie).

Összefoglalva tehát az ír gazdaság fejlődésének modellje jó néhány tényező tudatos, illetve spontán fejlődés útján kialakult együttállásának köszönhető, melyeket HORVÁTH GY. (2003) szerint négy fő csoportba lehet osztani:

1) A partneri kapcsolatokra építő kormányzati politika

Legfontosabb jellemzője a tárgyalásokon és széles körű érdekegyeztetéseken alapuló kormányzás. „A tárgyalásos kormányzati modell lényege tehát a piaci dereguláción alapuló neoliberais államigazgatási magatartással szemben az, hogy a partneri kapcsolatok intézményes és eljárási keretet nyújtanak a közösségek, a piac és az állam hatékony együttműködéséhez” (HORVÁTH GY. 2003). A szociális partnerségen alapuló modell tehát az egyik legfontosabb ír belső újítás volt a kormányzati politika vizsgálata szempontjából (CONSIDINE, T. 2004).

2) Szigorúan takarékos költségvetési politika

Ezen költségvetési politika lényegi elemei a nemzeti valuta leértékelése, a közkiadások erőteljes csökkentése, melynek következtében a versenyképesség növekedése és a gazdasági növekedés, továbbá az Írországból sokáig oly magas munkanélküliség csökkentése vezethető le.

3) Az Európai Unió támogatási politikájának változása

Az, hogy az Ír Köztársaság 1973-as csatlakozása után relatíve sokáig nem ért el látványos és gyors gazdasági sikereket egyéb hazai tényezők mellett az Európai Unió támogatási politikájának is köszönhető volt. Az 1990-es évektől a támogatási struktúra jelentősen megnőtt, a támogatások elvei pedig egy az egyben megegyeztek Írország hosszú távú terület-, és gazdaságfejlesztési terveivel (humán-erőforrás képzés, a műszaki infrastruktúra fejlesztése – high-tech gazdaság kialakítása –, a termékek feldolgozottságának javítása, a marketing fejlesztése – jelen esetben különös tekintettel a turizmusra –, illetve a K+F mind nagyobb volumenű támogatása). Nagyon fontos tény az is, hogy az ország partneri kapcsolatokra építő kommunikációs stratégiái következtében óriási helyzetelőnnel indult az EU támogatások

megszerzés irányába is, így nem véletlen, hogy fajlagosan a legtöbb támogatást Írország szerezte meg (ARTNER A. 2002).

4) Ágazati gazdaságpolitika

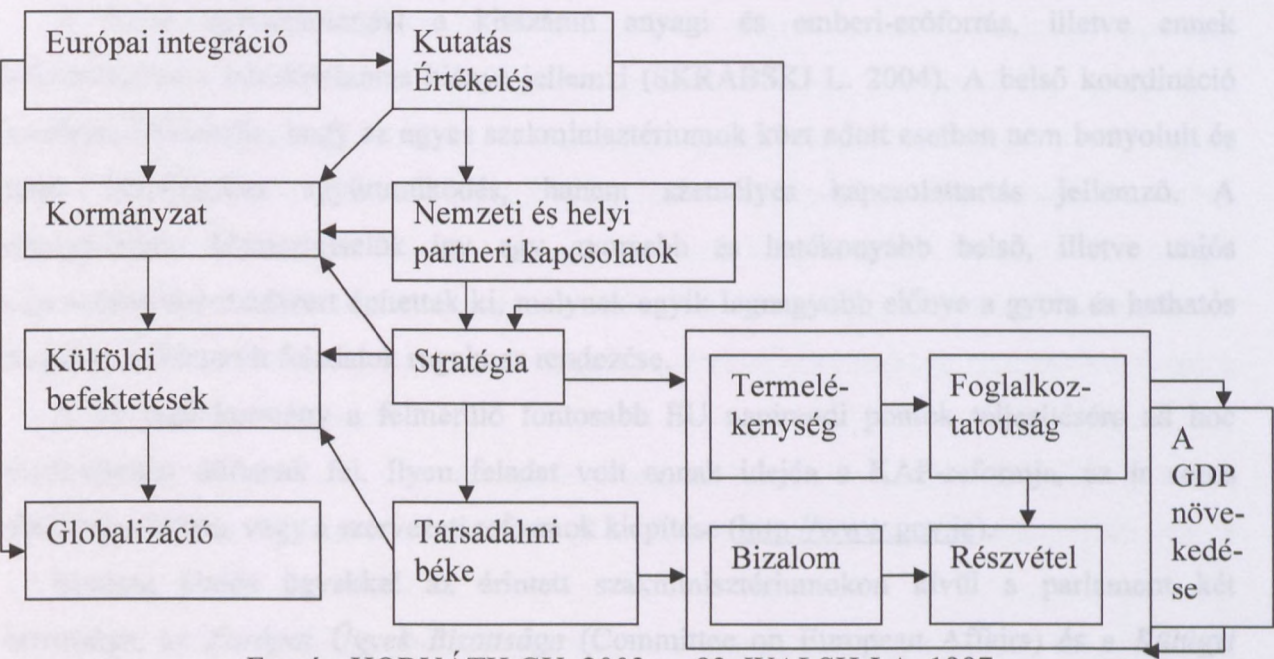
A negyedik tényező a fenti háromnak köszönhető kedvező beruházási környezet generálta ágazati változásokat testesíti meg. Ezen ágazati változások:

- Feldolgozóipar és a nemzetközi szolgáltatások fejlődése.
- Foglalkoztatottság növelése különösen a turizmusban és az üzleti szolgáltatásokban.
- Jól kidolgozott ágazati programok és ösztönzők jelenléte.

Itt jegyzendő meg, hogy a dolgozat írója és sok más publikáció tanúsága szerint is az észak-amerikai ír diaszpóra szerepe is rendkívül fontos, egyes uniós elemzésekben azonban egyenesen neglektált, hisz befektetés generáló hatása az egész országra kiterjedt, kiterjed.

A Kelta Tigris gazdaságfejlesztési modelljét a 7. ábra foglalja össze.

7. ábra: A Kelta Tigris fejlődési modellje

Forrás: HORVÁTH GY. 2003. p. 83, WALSH J.A. 1997

Sokan felhívják azonban a figyelmet az ír modellben rejlő kockázati tényezőkre is (ARTNER A. 2005, FINK, P. 2004). Ezen munkákban főleg a külföldi tőkétől való függést, a

duális gazdaság kialakulását (fejlett, külföldi tőkén alapuló technológia kontra fejletlen hazai tőkén alapuló bázisok), a csúcstechnológiai iparág világgazdasági konjunktúráitól való függést és az ír állam „vásárolt fejlődését” (SOMAI M. 2005), amely az adó- és egyéb kedvezményeken alapszik, veszik górcső alá. Az árnyoldalak emellett megjegyzik, hogy igen nagy különbségek alakultak ki a GDP és a GNP között (2004-re 15–20% a GDP javára), a gazdaság növekedési üteme lelassult, továbbá nőtt a munkanélküliség, így az ország a versenyképességi sorrendben is visszaesett a korábbi 5.-ről a 10. hely környékére (ARTNER A. 2005).

Természetesen nem szabad figyelmen kívül hagyni az ír modell negatív hozadékát, hozadékait sem, azonban értékelésünk szerint azok elenyészőek a pozitívumok figyelembe vétele mellett.

5.2.4. Az uniós kapcsolattartás és koordináció intézményi kerete

Az Ír Köztársaság 1980-as évektől tapasztalt gyors fejlődési útja többek közt az Európai Unióhoz való viszonyát is jól tükrözi. Kis méretű és kis lakosságú ország révén sajátos technikákat épített ki mind a hazai, mind pedig az uniós kapcsolattartás és koordináció terén, mely a későbbiekben úgy érezzük, jó példával szolgálhat a hazai gyakorlathoz is.

A belső kapcsolattartást a kisszámú anyagi és emberi-erőforrás, illetve ennek köszönhetően a bürokratizmus hiánya jellemzi (SKRABSKI L. 2004). A belső koordináció kivételes jellemzője, hogy az egyes szakminisztériumok közt adott esetben nem bonyolult és lassú bürokratikus együttműködés, hanem személyes kapcsolattartás jellemző. A minisztériumi köztisztviselők így egy gyorsabb és hatékonyabb belső, illetve uniós kapcsolattartási rendszert építettek ki, melynek egyik legnagyobb előnye a gyors és hathatós reagálás, a felmerült feladatok rugalmas rendezése.

A 15 tagú kormány a felmerülő fontosabb EU napirendi pontok teljesítésére ad hoc bizottságokat állítanak fel. Ilyen feladat volt annak idején a KAP-reformja, az ír soros elnökség ellátása, vagy a szervezeti reformok kiépítése (<http://www.gov.ie>).

Európai Unió ügyekkel az érintett szakminisztériumokon kívül a parlament két bizottsága, az *Európai Ügyek Bizottsága* (Committee on European Affairs) és a *Külügyi Bizottság* (Committee on Foreign Affairs) foglalkozik. Meg kell azonban jegyezni, hogy mindkét bizottság munkáját a források hiánya és a kevés számban az Európai Unió ügyekre specializált politikusok jellemzik.

A minisztériumok közül az Európai Unió ügyekkel leginkább érintettek a Külügyminisztérium, a Pénzügyminisztérium, a Mezőgazdasági Minisztérium és a Vállalkozási, Kereskedelmi és Foglalkoztatási Minisztérium. Utóbbi minisztérium egyik legfontosabb uniós feladata a regionális politika irányelveinek megtárgyalása és megvalósítása. A minisztériumon belül két koordinációs egység csak a Strukturális Alapokkal foglalkozik, kettő másik pedig azok kiértékelésével. Természetesen a többi minisztérium is érintett EU-s ügyekben, ezért egy ún. EU, vagy nemzetközi részleggel rendelkeznek (SKRABSKI L. 2004).

5.2.5. Az érdekvérvényesítés ír formája

Mint azt már korábban említettük az Ír Köztársaságnak területi és népességbeli jellemzői alapján sajátos taktikákat és technikákat kellett kidolgoznia érdekei mind hatékonyabb érvényesítése érdekében. Az ország Európai Unió politikáit erősen befolyásolja továbbá az állandó képviselő létszáma és erőforrásai, az ír közigazgatási kultúra és rendszer, továbbá az ország anyanyelve³ (LUKOVICH T. – HÁRSFALVI M. 2003).

Az ország általános politikai hozzáállásáról elmondható, hogy a szűkös források és az EU diplomaták kevés száma miatt érdekvérvényesítése érdekében alapvetően kevés forrásnak megfelelő stratégiát kell kidolgozniuk, melynek következtében kevés, de hangsúlyozottan fontos témákra kell koncentrálni. Ilyenek például a közös mezőgazdasági politika, a strukturális- és kohéziós politika, a semlegesség, az adópolitika, vagy a versenyjog (SKRABSKI L. 2004). A prioritásokat megfogalmazva és kiemelve tehát Írország alapvetően saját érdekeire koncentrálnak, mindezt pedig úgy teszi, hogy a többi delegáció álláspontját figyelve „megpróbálja saját malmára hajtani a vizet”. Mindemellett taktikus hozzáállással alapvetően rövid távú programok megvalósítására törekszik, a hosszabb távú célok elérését a nagyobb tagállamokra bízzák.

Az Európai Unióval folytatott érdekvérvényesítése legfontosabb területei a közös mezőgazdasági politika, a strukturális-, és kohéziós politika, az adópolitika és a vállalkozáspolitikák (SKRABSKI L. 2004).

A KAP 1992-es átfogó reformja például az ír mezőgazdaságért felelős akkori biztos, McSharry vezetésével zajlott le, minek következtében a központi ártámogatások mellé bevezették a jövedelemkompenzációt, előtérbe helyezték a környezetvédelmi szempontokat,

³ Az Ír Köztársaságban az angol mellett természetesen az ír-gael nyelv is hivatalos.

illetve az árakat a versenyképesség jegyében jelentős mértékben hozzáigazították a világpiaci trendekhez.

A strukturális-, és kohéziós politika egyik haszonélvezőjeként Írország jelentős mértékben profitált a regionális támogatási források allokációjából. Az 1993-as Kohéziós Alapból átlagosan 2–6%-al részesedett, a regionális politikáknak köszönhetően pedig a XXI. század elejére soha nem tapasztalt mértékben zárkózott fel, illetve hagyta maga mögött az Európai Unió legtöbb országát. 2003-ra mindössze Luxemburg előzi meg az egy főre jutó GDP alapján. Ennek köszönhetően a 2000–2006-os tervezési periódusban már az ún. „phasing out” programnak köszönhetően a támogatások mennyiségét fokozatosan vonják meg az országtól. Becslések szerint egyébként 1973–2003 között a Strukturális-, és Kohéziós Alapokból származó hozzájárulások összesen mintegy évi 1,3%-os GDP növekedést generáltak (CONSIDINE, T. 2004).

Fontos megemlítenünk az adó-, és vállalkozáspolitikai problematikáját, mely szempontból Írország az EU „fekete bárányának” számít, elsőszámú ellenzője az adópolitika harmonizálásának, illetve a közös vállalkozáspolitikai létrehozásának. Az Európai Unió regionális politikája mellett a legfontosabb eleme az „ír modellnek” annak sajátos adópolitikája, melynek következtében tengerentúli – főleg egyesült államokbeli és japán – vállalatok sokaságát vonzották az országba, így egyben az Európai Unió területére. A volumenében legnagyobb számító amerikai közvetlen befektetések⁴ jelenléte kulcsfontosságú az ország gazdasága szempontjából, így a kedvező adópolitika következtében folyamatos konfliktusforrást jelentenek az Európai Unióval szemben.

5.2.6. A turizmus szerepe az uniós és a hazai területfejlesztésben, 1973–2006

Írország a második világháború után hosszú évtizedekig Európa földrajzi–gazdasági periferiáján maradt többek közt az ötvenes évek protekcionista külkereskedelmi politikája, vagy a hatvanas-hetvenes években tapasztalt munkaerő piaci problémák és a humáninfrastruktúra elégtelensége miatt. Érdekes módon az 1973-as csatlakozás sem hozta meg a várt gyors kitörést. Az 1980-as évek végéig eltelt időszak a rosszul megválasztott fiskális politika kiegyensúlyozatlansága jegyében zajlott le, így a várt fejlődés csak jóval később figyelhető meg, igaz ekkor már rendkívül gyors léptékűvé válik (EuroInfo Service, 2003).

⁴ Legjellemzőbben a több tízmilliós amerikai-ír diaszpóra fektet be a területen.

A fordulópontot az egységes piac fokozatos kiépülése, az időközben lábra kapott és megerősödött amerikai gazdaság jótékony hatásaként fellépő tőkebefektetések volumenének növekedése, a fiskális problémák megszüntetése és a Strukturális Alapok támogatási forrásainak megduplázódása okozta.

A szakirodalomban található felmérések jó része azonban csekély *közvetlen* hatást tulajdonít a strukturális támogatásoknak: a GDP növekedéséhez évi átlagban mintegy 0,5%-kal járultak hozzá, miközben 6%-os GDP növekedést regisztrált az ország. Ugyanezen elemzők azonban kihangsúlyozzák, hogy az EU támogatási forrásainak *közvetett* hatásai jóval nagyobbak és szélesebb körűek (European Integration, Regional Policy and Growth, 2003).

A közösségi támogatások felhasználási területeként a gazdaságfejlesztés súlyozottan legégetőbb problémáit jelölték meg. A humán-erőforrás fejlesztés terén elért eredményeknek köszönhetően az oktatás fejlesztésével jelentősen megnövelték a felsőfokú természettudományos és műszaki képzésben résztvevők arányát (40%, EU átlag 28%), fejlesztették a közlekedési infrastruktúrát, amelynek következtében az Ír-sziget perifériális helyzete csökkent, illetve drasztikusan megnövelték a K+F ráfordításokat is (EuroInfo Service, 2003).

Így az 1980-as évek végén a fiskális konszolidációval párhuzamosan, minek köszönhetően alapvetően csökkentek a kormányzati források, a Strukturális Alapok forrásai lehetővé tették az infrastrukturális befektetések kivitelezését, illetve a közösségi projektek munkahelyteremtő hatása következtében a foglalkoztatási helyzet javulását is.

A tőkebeáramlást vizsgálva mindemellett nagyon fontos szerep jutott a közösségi pénzügyi transzfereknek, mivel az amerikai tőkeinjekciókkal együtt jelentősen hozzájárultak a munkaerő képzettségének javulásához, az infrastruktúra és a helyi K+F kapacitás erősítéséhez, ami többek közt a magas műszaki színvonalú későbbi beruházások táptalaját szolgáltatották (European Integration, Regional Policy and Growth, 2003).

Írország 1973-ban csatlakozott az Európai Gazdasági Közösséghez, a mai Európai Unióhoz. Az azóta eltelt időszak óta a legutóbbi programozási időszak végéig az EU-tól a Köztársaság 14 milliárd ír fontot kapott gazdasága fejlesztésére, az ország fejlettségi szintjének növelésére. 1991-ben Írország 348,3 millió ír fontot fizetett be az Európai Unióba, ezzel szemben 2,2 milliárd ír fontot kapott a gazdasági társulástól. Ez hétköznapi nyelven annyit tesz, hogy a tárgyalt időszakban minden fontért, amit Írország az EU-ra költött 6 fontot kapott vissza (HUSSEY, G. 1993). Az 1989–1993-as és az 1994–1999-es nemzeti programozási időszakok alatt kapott támogatások megjelentek az országos szintű turizmus

tervezés szintjén is, hiszen mind az 1989–1993, mind pedig az 1994–1999-es Turizmus Operatív Programok a hazai befektetők mellett főleg EU tőkéből építkeztek.

Mind az első, mind pedig a második tervezési időszak 12, illetve 8 db. működési programja tartalmazta a turizmus országos szintű fejlesztésének gyakorlati kivitelezését. A turizmus fejlesztésére szánt összegek az ipar-, az agrár-, az infrastrukturális- és a humán fejlesztésekre szánt összegekből adódik össze, hisz mindegyik terület fontos részét képezi az ágazat. HORVÁTH GY. (2003) szerint az ipari programok beruházásai érzékelhető változásokat eredményeztek a nemzetközi szolgáltatási ágazatban is. Az 1994–1999-es iparpolitikai program részeként mintegy 29 000 új munkahelyet kívánnak létrehozni (GOVERNMENT OF IRELAND – Operational Programme for Tourism 1994–1999, 1994). A vidékfejlesztési programok közül az egyik legfontosabb LEADER I program mintegy 27 millió ECU-vel támogatja a farmgazdaságokat, azok szélesebb körű gazdasági diverzifikációját szolgálva új jövedelemforrások, például a *rudális turizmus* anyagi feltételeinek megteremtésével. A statisztikák szerint a támogatások és az újabb lehetőségek kiaknázásával mintegy 24%-kal nőtt a farmerek jövedelme, mely részben a jelen esetben jövedelemkiegészítő funkcióval bíró vidéki turizmusnak is köszönhető.

A 2000–2006-os tervezési időszakra jelentős változások mentek végbe az országban. Mivel 1997-re Írország elérte már az EU átlagot, 1999-re pedig már annak 116%-át mondhatta magáénak, a maximális közösségi támogatások megszerzése érdekében az országot két nagy régióra osztották. 1998 novemberében létrejött tehát a fejletlenebb területeket felölelő ún. BMW (Border, Midlands and Western Region/Határterületek, Belső- és Nyugat-Írország) Régió, illetve a fejlett területekkel rendelkező Déli-Keleti (Southern and Eastern, S+E) régió. A Déli-Keleti régió abszolút gazdasági-társadalmi súlyát jelzi, hogy az ország GDP-jének 80%-át, a népességének pedig 73%-át tömöríti.

Mindezek következtében a 2000–2006-os tervezési periódusra kialakított Nemzeti Fejlesztési Terv is sok mindenben eltér elődeitől (HEGARTY, D. – FITZ GERALD, J. 2000). A korábbi tervek alapvető, hosszútávú céljai továbbra is megmaradtak, az NFT azonban immáron a korábbi tízzel szemben hat működési programra – Gazdasági és szociális infrastruktúra, Foglalkoztatás és humán-erőforrások, Termelő ágazatok, BMW régió, S+E régió és Vidékfejlesztés – tagolódik. Az idegenforgalom az ún. Termelő ágazatok programban (Productive Sector OP) kapott helyet. A programok finansziális háttérét a 9. táblázat mutatja be.

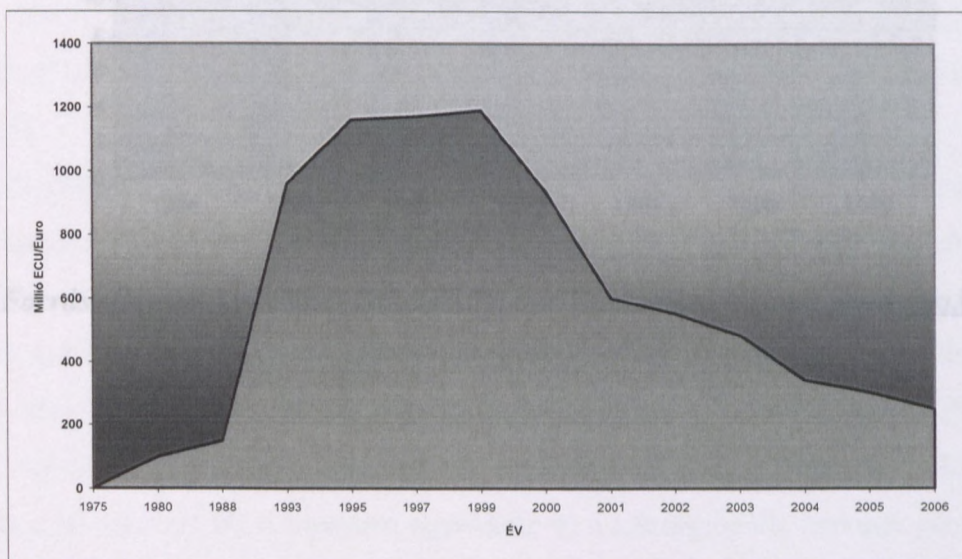
9. táblázat: Az ír NFT kiadási oldala, 2000-2006

Program	2000-2006 (milliárd euro)	Éves átlagos költés (milliárd euró)
Gazdasági és szociális infrastruktúra	22,36	3,19
Foglalkoztatás és humán-erőforrások	12,56	1,79
Termelő ágazatok (Turizmus)	5,73	0,82
S+E Regionális Operatív Program	3,79	0,54
BMW Regionális Operatív Program	2,65	0,38
Vidékfejlesztés	4,32	0,62
PEACE program	0,13	0,02
Összesen	51,54	7,36

Forrás: IRELAND'S NATIONAL DEVELOPMENT PLAN 2000–2006, <http://www.ndp.ie>

A 2000–2006-os időszakra Írország a Strukturális Alapokból és a Kohéziós Alapokból összesen 3,8 milliárd euró, a KAP reformja kapcsán pedig további 2,2 milliárd euró közösségi támogatásra tarthat igényt (CSF Evaluation Unit, 1999). Százalékos megoszlás szerint a BMW régió kapja ennek 41%-át, az S+E régió pedig 59%-át. Az NFT-nél ez az arány 33:77 (Ireland's National Development Plan, 2000–2006).

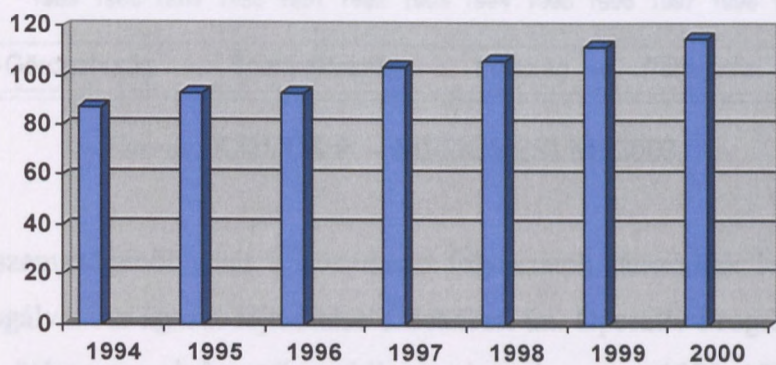
8. ábra: Az Európai Regionális Fejlesztési Alap támogatásai 1975–2006

Forrás: HORVÁTH GY. 2003

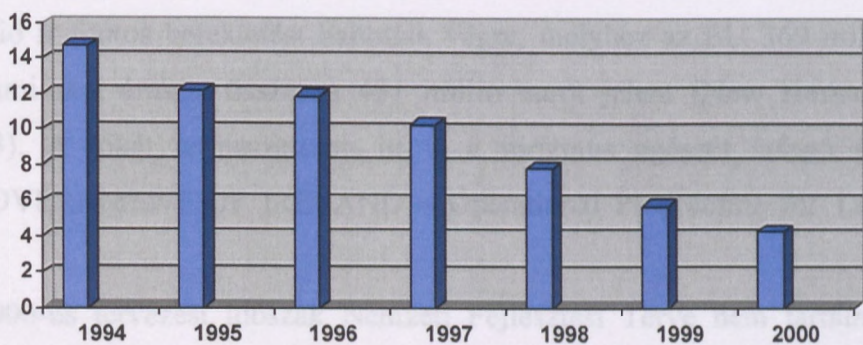
Az ország gazdasági helyzetéből adódóan tehát a fokozottan fejlesztendő perifériás területekhez tartozott, így a jelentős mennyiségű tőkeinjekciók következtében hatékonyan tudott javítani gazdasági mutatóin (8–11. ábrák), jelen esetben a disszertáció által vizsgálandó területen, a turizmuson belül is. Az Európai Unió így pozitív mértékben járult hozzá az ország makrogazdasági mutatóinak javulásához, az uniós átlag elérését tűzve ki célul⁵. A kedvező gazdasági folyamatokat természetesen a valutaárfolyamok kedvező változása, a költségvetési és a monetáris politika reformja, illetve a jövedelemszabályozás is indukálta, erősítette.

9. ábra: A GDP/fő növekedése Írországban (1994–2000), EU15=100

Forrás: EUROSTAT. 2002

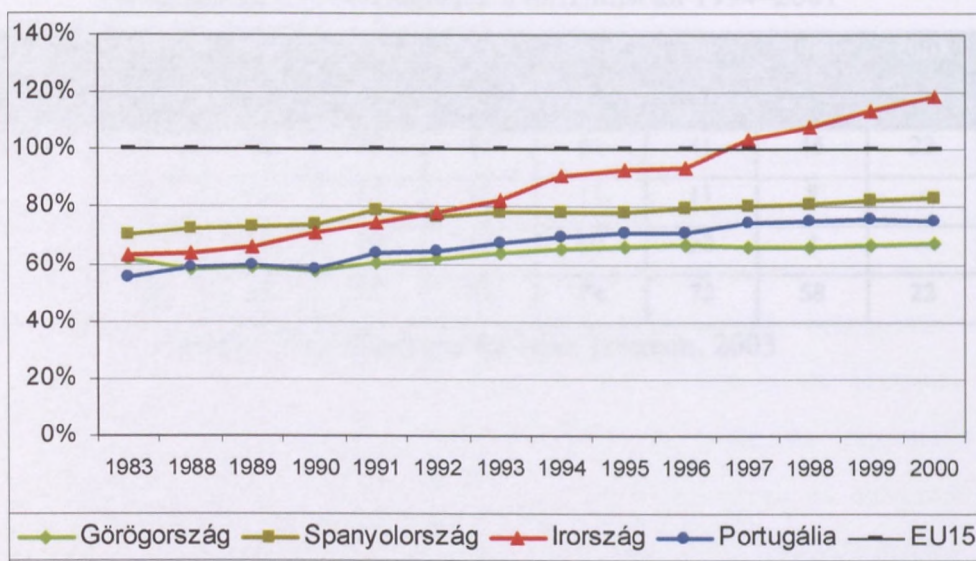
10. ábra: A munkanélküliségi ráta alakulása Írországban (1994–2000)

Forrás: Central Statistical Office/Központi Statisztikai Hivatal www.cso.ie

⁵ Napjainkra az Ír Köztársaság fejlettségi mutatói már bőven meghaladják az EU átlagát, mintegy 115–120%-os adatokat produkálva (EU 15-ök).

11. ábra: Egy főre jutó GDP alakulása az EU15-höz viszonyítva a Kohéziós országokban

Forrás: SZIVÓS P. – MEDGYESI M. 2003

A turizmus szemszögéből tehát a következő folyamatok játszódtak le az iparág uniós támogatásait vizsgálva. Az ágazat fejlesztése érdekében ún. Operatív Programokat dolgoztak ki, melyek célja, ötéves tervek keretében fejleszteni az ágazatot. 1989–1993 között az első Operatív Program keretében tehát 380 millió ír fontot investáltak a turizmussal kapcsolatos projektekbe – marketing, munkaerő-képzés, tanfolyamok –, mely összeg egy része a magánszektorból is származik. 1994–1999 között a második Operatív Program keretében aztán 652 millió ír fontos befektetést hajtottak végre, melyhez az EU 369 millió ír fonttal járult hozzá, ami mai árakon összesen 431 millió eurót jelent (New Horizons for Irish Tourism, 2003). A tőkét természetesen itt is a turizmus egészét átfogó fejlesztésekre fordították (GOVERNMENT OF IRELAND – Operational Programme for Tourism 1994–1999, 1994).

A 2000–2006-os tervezési időszak Nemzeti Fejlesztési Terve nem tartalmazott külön turizmus operatív programot, az idegenforgalom a Termelő Ágazatok OP-ban kapott helyet (HEGARTY, D. 2003). A program részletes ismertetését a következő fejezet tárgyalja, azt azonban itt szeretnénk megjegyezni, hogy termékfejlesztésre itt már csak 55 millió eurós EU támogatás hívható le, mely természetesen az ország fejlettségi mutatóinak és a Phasing Out „kimenő” uniós támogatásainak köszönhető. A támogatás mennyiségének csökkenését jól szemlélteti a 10. táblázat is. A turizmus egyébként itt a két regionális operatív programban is helyet kapott (New Horizons of Irish Tourism, 2003).

10. táblázat: EU befektetések a turizmusban 1994–2001

EU támogatás millió euró	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Összes
Termékfejlesztés	6	18	29	47	44	41	46	22	252
Marketing	5	11	13	12	11	11	8	-	72
Oktatás	15	16	16	18	19	20	4	-	107
Összes	26	45	57	76	74	72	58	22	431

Forrás: New Horizons for Irish Tourism, 2003

5.3. A turizmus szerepe a területfejlesztésben Írországban

A területfejlesztés és a turizmus rendszerének vizsgálata Írországban véleményünk szerint sok szempontból szolgálhat fontos tapasztalatokkal a kutató és a tárgy iránt érdeklődő olvasó számára. Az utóbbi években sokat emlegetett ír gazdaságfejlesztési modell, a „Kelta Tigris” látszólag a semmiből történő előtörése, az európai uniós kapcsolatok, illetve az ország helyzetelőnyeinek (angol nyelvtudás, amerikai diaszpóra) tudatos kiaknázása mára már az Ír Köztársaságot a világ egyik legfejlettebb és legversenyképesebb országává változtatta (PAUKER CS. 2003). Ebben nem kis szerepet játszott a lassan, de biztosan kifejlődő regionális gondolkodás előretörése, a területfejlesztés és koherens regionális politika kialakításának igénye, mellyel párhuzamosan a turizmus fejlesztése és tervezése is egyre nagyobb teret nyert (HORVÁTH GY. 1998). A turizmus és a területfejlesztés stratégiai kapcsolatára több kutató is rámutatott (AUBERT A. 2001, HALL, C. M. – PAGE, S. J. 2002, LENGYEL M. 2002), amit jelen fejezet regionális elemzése is erősíteni kíván.

A területfejlesztés, lévén az Ír Köztársaság unitárius berendezkedésű állam, nem mindig rendelkezett olyan szerepkörrel, amellyel napjainkra bír. Az országban a decentralizáció a mai napig sem vált jellemzővé, a középszint jogi szabályozása törvényekkel történik, nem alkotmánnyal, annak funkciói az állam kezében vannak, a működését pedig a központi költségvetés finanszírozza (SOMLYÓDINÉ P. E. 2004).

A regionális politika az 1980-as évekig tapasztalható mellőzöttségét napjainkra felváltotta a kiegyensúlyozott fejlesztés felismerésének fontossága és annak hathatós alkalmazása (PRENTICE, R. – ANDERSEN, V. 2000). Az új stratégiák megértése így már a mindennapok szintjén vezetett a gazdasági és szociális fejlődés értelmezésének térbeli dimenziójához, annak megértéséhez és alkalmazásához (STONE, J. 2000, HORVÁTH GY. 2001/b). Napjaink globalizálódó világa egyre inkább megköveteli a gazdaság gyors és alkalmazkodóképes változásait, amit csak akkor lehet sikeresen elérni, ha az ország képes lesz a régiókat integrálni az új információs technológia világába (CSAPÓ J. 2004).

A fejezet a bevezetőben felvázolt gondolatok alapján kívánja bemutatni a turizmus és területfejlesztés kialakulásának történeti rendszerét az Ír Köztársaságban, felismerve és rámutatva az idegenforgalomnak az egész ország gazdaságában betöltött szerepére, s a tudatos tervezés szükségességére az utóbbi évtizedek tapasztalatai alapján.

5.3.1. A területfejlesztés és a regionális politika kialakulása Írországban

5.3.1.1. A regionalizáció megjelenése, kezdeti lépések (1952–1972)

A regionális gazdaságpolitika kezdetét 1952-re vezethetjük vissza, az azévben kiadott „Underdeveloped Areas Act” (Fejletlen Területek Törvénye) megjelenésével. A törvény ekkor Írország nyugati, fejletlenebb részén biztosított munkahelyteremtő támogatásokat elsősorban a termelői ágazatokban.

Az 1950-es évek több más regionális támogatási kezdeményezése mellett mindenképp ki kell emelnünk az 1958-ban létrehozott „Shannon Free Zone”-t (Shannon Szabad Terület, későbbiekben (1959) Shannon Free Airport Development Company (SFADCo.) Shannon Szabad Reptérfejlesztési Vállalat). A ma már „Shannon Development”-ként ismert vállalat az évek során az ország legfontosabb regionális szervévé nőtte ki magát, talán a legjobb ír példaként szolgálva egy gazdasági autonómiával, hatalommal és megfelelő forrásokkal rendelkező regionális szervezet kialakulására.

A nemzeti szintű gazdaságtervezés elsőként az 1958–63 közötti „Programme for Economic Expansion”-ben (Gazdasági Expanzió Programban) vált valóra, amely azonban csak kis mértékben foglalkozott a terület-, és vidékfejlesztéssel. Az 1963–70 közötti második Gazdasági Expanzió Program szintén nélkülözte ezen elképzeléseket. 1964-ben került bevezetésre a „Local Government Planning and Development Act” (Helyi Önkormányzatok Tervezés és Fejlesztési Terve).

Az 1960-as évek közepétől aztán jó néhány mára már mérföldkőnek számító tanulmány jelent meg a regionális gondolkodás előmozdítására. Ilyen volt például a Lichfield beszámoló a limericki régióról (1966), vagy a Miles Wright beszámoló a dublini régióról (1967).

1964-ben a kormány kilenc tervezési régiót hozott létre, bár ezen területeket nem ruházta fel törvényhozói hatalommal, illetve funkciókkal. A regionalizmus iránti érdeklődés egyik fontos állomása volt, hogy szintén 1964-ben a Board Fájlte, az Ír Turizmus Hivatal nyolc regionális turizmushatóságot alakított ki azon célból, hogy saját régiójukon belül promóciós tevékenységet folytassanak (12. ábra) (BOARD FÁILTE – IRISH TOURIST BOARD: The Regional Tourism Organisations of Ireland, 1998). A turizmus először tehát az 1960-as években vált a regionális politika egyik prioritásává, területfejlesztésben vállalt szerepe azonban ekkor még nem került oly mértékű kiaknázásra, amit a későbbiekben majd az 1990-es évektől tapasztalhatunk (BOARD FÁILTE – IRISH TOURIST BOARD: Regional Tourism Authorities 1999, 1999).

12. ábra: A Board Fáilte által létrehozott idegenforgalmi régiók Írorszáiban

Forrás: <http://www.travel.ie> alapján saját szerkesztés

A még az 1960-as években is nagyon magas, elsősorban az USA, Kanada és Nagy-Britannia felé történő ír migráció következtében a kormányzat megbízásából BUCHANAN, C. et al. 1968-ban kiadta a „Regionális Tanulmányok Írorszáiban” („Regional Studies in Ireland”) című tanulmányát, mely az ország történetében az első igazi próbálkozásnak számított, ami a regionális politikák kialakítására irányult. Ezen tanulmányban növekedési központok kialakítását jelölték meg, melyekkel párhuzamosan a kormányzat miután elfogadta a jelentést, Regionális Fejlesztési Szervezeteket („Regional Development Organisations, RDO”) hozott létre, így az 1968–69-es Regionális Fejlesztési Szervezetek megalakulásával immáron formálisan is elfogadták a régiókat az Ír Köztársaságban.

Az országos szintű 1969–72 közti harmadik területfejlesztési program a Gazdasági és Szociális Fejlesztés címet kapta („Economic and Social Development”), mely a fizikai tervezés és a regionális fejlesztés alapjainak lerakását tűzte ki célul, és bevezette a növekedési központok és pólusok koncepcióját, külön kiemelve Galway és Waterford városait.

Az időközben elkészült regionális beszámolók segítségével a kormány 1972-ben regionális politikájával kapcsolatban nyilatkozatot tett, melyben megállapítják, hogy egy komplex, átfogó regionális stratégia kialakítására van szükség, mely nem csak a kívánt országos mutatók elérését, hanem a régiók fejlettségének kiegyenlítését is célul tűzi ki.

Az 1972-es kormányhatározat egészen az 1998-as modernizálásáig a legfontosabb regionális politikai döntésnek számított.

5.3.1.2. EGK csatlakozás – az európai típusú regionális gondolkodás megjelenése

Annak ellenére, hogy a Regionális Fejlesztési Irodák nem bírtak törvényhozói jogkörrel és többé-kevésbé limitált funkciókkal ruházták fel őket, igen fontos szerepet töltöttek be a regionális tervezésben és területfejlesztésben, többek közt az ország keleti területein és Cork térségében. Az 1970-es években a munkahelyteremtés terén is sikereket értek el a Regionális Ipari Tervek célkitűzéseinek elérésével. Az 1980-as években azonban ezt a folyamatot visszavetette, hogy a munkanélküliség ismét magasabbá vált, így a regionalizációs folyamatok is egy időre háttérbe szorultak. 1987-ben megszüntették a Regionális Fejlesztési Irodákat, hogy az Európai Unió Strukturális Alapjai fogadása számára megteremthessék a hiányzó és kellő feltételeket a centralizáltabb régiós adaptációhoz.

Az EU regionális politikájának bevezetése és térnyerése tekintetében fontos lépésnek számított az 1988-as „Community Regional Aids Instrument” (Közösségi Regionális Támogatások) reformja. A Pénzügyminisztérium által készített 1989–93-as Nemzeti Fejlesztési Terv bizonyos mértékben tartalmazott regionális kapcsolattartást, hiszen hét szubregionális ad-hoc jellegű felülvizsgáló csoportot hozott létre.

Az 1989–93 közti első EU tervezési periódus Írországot egy régióként kezelte. Az 1990-es években érkező Európai Uniós támogatások az infrastruktúra és a humán-erőforrás fejlesztés terén a Strukturális-, és a Kohéziós Alapokból érkeztek.

Az 1990-es évek elejétől újabb igények ébredtek egy új és állandó regionális struktúra kialakítására az adminisztráció és a tervezés terén is. 1991-ben egy tanácsadócsoporthoz „Helyi Önkormányzatok Újjászervezése és Reformja” címmel készített helyzetjelentést és beszámolót, nagymértékben támaszkodva a korábbi Barrington riportra. A beszámoló a helyi önkormányzatok hármas osztatú rendszerének bevezetését javasolja a regionális, megyei és kistérségi szinten. A regionális tervezés szintjén nyolc új Regionális Hatóság felállítását szorgalmazták. Az 1991-es helyi Önkormányzati Törvény és az 1993-as Regionális Hatóságok Létrehozása törvény segítségével a fent nevezett Regionális Hatóságok 1994. január 1-jén jöttek létre (13. ábra). A Regionális Hatóságok hatáskörébe a régiók lakossági szolgáltatásainak koordinációja, az EU Strukturális és Kohéziós Alapjaiból finanszírozott régiók fejlesztési terveinek elkészítése, monitoringja és kiértékelése tartozott.

Az 1990-es évekre észrevehető, s egyre inkább láthatóvá válik, hogy az Európai Unió a szubszidiaritás elvének is köszönhetően a fejlesztéseket, illetve azok adminisztrációját és monitoringját a megvalósításukhoz minél közelebb szeretné vinni. Elmondhatjuk tehát, hogy az 1990-es évek a regionalizáció komoly térnyerését hozták.

13. ábra: Regionális hatóságok az Ír Köztársaságban

Forrás: HORNER, A. 2000 alapján saját szerkesztés

Az idegenforgalom támogatása szempontjából is nagyon fontos EU Strukturális-, és Kohéziós Alapjainak 1994–1999-es második programozási periódusa szintén nagy hangsúlyt fektetett a régiók szerepére és a területi tervezési politikák fontosságára a befektetések növelése érdekében (11. táblázat). Az 1993-ban létrejött Európai Unió létrehozta a Régiók Tanácsát, melynek tanácsadói és konzultatív szerepet adott bizonyos EU kompetenciák terén, ezzel is a régiók szerepének megnövekedését támasztva alá. A megújított Strukturális Alapok szabályozásai pedig régiós szinten is megnövelték a monitoring, a kiértékelési követelmények és a konzultáció szerepét, fontosságát.

11. táblázat: Írország turizmusfejlesztési programjainak jelzőszámai

A beavatkozások területe	Egység	1989–1993	1994–1999
Nettó munkahely teremtés, direkt	munkahelyek száma	-	+17 250
Nettó munkahely teremtés, indirekt	munkahelyek száma	-	+11 750
Nettó munkahely teremtés, építőipar	munkahely egyenérték évente	-	+6 000
Írország idegenforgalomból származó bevételeinek növekedése az EU átlagához képest	arány	-	1,5-szeres
Külföldi turistáktól származó bevétel	millió ír font 1993-as árakon	1 367	1 920
Csúcsidőszakon kívüli látogatók aránya	százalék	70	75

Forrás: FORMAN B. 2002, CEC 1999

5.3.1.3. Újragondolt regionalizáció

A 2000–2006 közötti harmadik programozási periódusnál az EU Strukturális és Kohéziós Alapjai által nyújtott támogatások elérése érdekében a Regionális Hatóságok jóval komolyabb mértékben lettek bevonva a tervezésbe. A regionális szint a legújabb programozási időszak alatt sokkal szélesebb körben vállalt felelősséget többek közt a regionális befektetési prioritások meghatározásával. Ezen prioritások között a régiók igen fontos szerepet szántak az idegenforgalomnak is. Ekkorra már a konzultációs folyamatok jóval intenzívebbé és szélesebb körűvé váltak. A Midlands Régió területén például több, mint 40 javaslatot vizsgáltak meg a beadott projektek száma pedig meghaladta a 400-at.

Sok más funkció mellett a Regionális Hatóságok hatáskörébe tartozott a Border, Midland and Western (Határterületek, Belső- és Nyugat-Írország) Régió (BMW Region) továbbra is Objective 1 besorolás alá vonása is. Az Ír Köztársaság fejlődésével ugyanis az ország egésze kikerült az Objective 1 által támogatandó területek közül. Ekkor osztották két régióra Írországot: a fejlettebb Southern and Eastern (Déli és Keleti) Régióra és a fejletlenebb Border, Midland and Western Régióra. A 2000–2006-os tervezési időszakra kialakított EU költségvetés után összesen több, mint 600 millió ír fontot folyósít Írországnak (Government of Ireland, 2001).

A BMW Régió Fejlesztési Stratégiájának legfontosabb célkitűzése értelmében az életminőség fenntartása és javítása és elfogadható életkörülmények megteremtése válik a legfontosabb céllá az ott élők számára a fenntartható fejlődés keretein belül. Az „elfogadható életkörülmények” kategória szerint az EU GDP/fő átlagértékének elérése a cél, mellyel egyben a keleti területek felé is fel lehetne zárkózni.

A Nemzeti Fejlesztési Terv publikálása után a kormány számos regionális fejlesztési irányvonalat hozott létre a régiók fejlesztése érdekében. Ezeket két éven belül a Nemzeti Területi Stratégiában kellett tovább fejleszteni. A stratégia tehát vázolni fogja a területi

tervezés folyamatát és fejlesztési képet javasol az elkövetkező 20 évre, többek közt a földhasználat és a település stratégiák területein. Az ír gazdaság további növekedése és annak az EU legfejlettebb országaihoz való tartozása csak a területi tervezés egyre kifinomultabb és professzionálisabb fejlődésével érhető el annak érdekében, hogy az ország gazdasági és szociális infrastruktúrájának fenntartható fejlődését el lehessen érni. (A fejezet elkészítéséhez döntő mértékben STONE, J. 2000 tanulmánya szolgált alapul.)

A 2000–2006-os tervezési periódusra az országban több mint 1200 külföldi vállalat működik, főleg az információs technológia és a gyógyszerészet területein. A gazdasági növekedés mellett, amely kiegyensúlyozottá vált immár minden gazdasági ágazatban, a kedvező demográfiai viszonyok és az infrastrukturális fejlődés következtében napjainkra Írország a világ egyik legversenyképesebb országa (12. táblázat).

12. táblázat: Írország egyes gazdasági mutatói az EU-átlaghoz képest 2000-ben

Gazdasági növekedés (2000)	Írország	EU átlag
GDP	10,5%	3,4%
GDP/fő	119	100

Forrás: IRELAND’S NATIONAL DEVELOPMENT PLAN 2000–2006, <http://www.ndp.ie>

Talán ennek is köszönhető, hogy a 2000–2006-os Nemzeti Fejlesztési Terv az ország eddigi legnagyobb és legambíciózusabb befektetési terve, amit az is bizonyít, hogy a hétéves tervezési periódus alatt, összesen mintegy 52 milliárd eurót terveznek befektetni. A tervek mintegy 90%-a hazai forrásból származik, amihez az Európai Unió Strukturális-, és Kohéziós Alapjai 3,8 milliárd euróval, a KAP Vidékfejlesztési Terv forrásai pedig 2,2 milliárddal járulnak még hozzá (IRELAND’S NATIONAL DEVELOPMENT PLAN 2000–2006, <http://www.ndp.ie>).

A Nemzeti Fejlesztési Terv négy fő stratégiai célt állapít meg:

1. Fenntartható gazdaságfejlesztés és munkahelyteremtés.
2. Írország nemzetközi versenyképességének javítása.
3. Kiegyensúlyozott területfejlesztés elősegítése.
4. A szociális beilleszkedés javítása.

Ezen célokat egy integrált stratégia fogja össze, melynek egyes elemeit a három interregionális operatív program (Gazdasági- és Szociális Infrastruktúra, Termelő Ágazatok Szektor – ez foglalja magában a turizmust is –, Munkahelyteremtés és Humán Erőforrások)

két multiszektorális operatív program (helyi infrastruktúra, vállalkozások, mezőgazdaság, vidékfejlesztés és szociálpolitika), az Észak-Írországgal együtt kivitelezett Európai Unió PEACE program (O'Neill, M. A. – Fitz, F. 1996) és az EBRD által finanszírozott KAP Vidékfejlesztési program épít fel (13. táblázat).

13. táblázat: A 2000–2006-os Nemzeti Fejlesztési Terv tervezett mutatói

Programok	2000-2006 (milliárd euró)	Évi átlag (milliárd euró)
Gazdasági és Szociális Infrastruktúra OP	22,36	3,19
Foglalkoztatás és Humán Erőforrások OP	12,56	1,79
Termelő Ágazatok Szektor OP	5,73	0,82
S&E (Déli és Keleti) Regionális OP	3,79	0,54
BMW (Határmenti, Központi és Nyugati területek) Regionális OP	2,65	0,38
CAP Vidékfejlesztési Program	4,32	0,62
PEACE program	0,13	0,02
Összesen	51,54	7,36

Forrás: IRELAND’S NATIONAL DEVELOPMENT PLAN 2000-2006, <http://www.ndp.ie>

5.3.2. A turizmus integrált tervezése Írorszámban

5.3.2.1. A turizmus modern szempontú integrált tervezésének első tíz éve (1989–1999)

A disszertáció következő fejezete a területfejlesztés és az idegenforgalom általános tárgyalásán túl 1989-től, az első operatív programmal rendelkező tervezési periódustól kívánja bemutatni a turizmus integrált tervezését Írorszámban.

A turizmus a regionális politika egyik fontos eszköze a bevételek és a jövedelmek növelése, illetve a munkanélküliség csökkentése terén az ország távolabbi és gazdaságilag elmaradottabb nyugati, északnyugati területein is. A pusztán gazdasági szempontok mellett azonban a turizmus fontos „hozzáadott érték” hatással is bír, amely ezen emigrációval és depopulációval sújtott régiók felzárkóztatásának egyik záloga lehet (ROBINSON, M. et al. 1996).

A turizmus természetétől fogva Írorszámban regionális egyensúlykiegyenlítő szerepet tölt be a gazdaságban. Az idegenforgalom által generált állások jelentős része az elmaradottabb nyugati, északnyugati, délnyugati régiókban található, így fontos redisztribúciós tényezőt jelentenek az állam bevételeinek regionális szétosztásában (STOCKS, J. 1996).

A turizmus regionális jövedelempótló és munkahelyteremtő hatását vizsgálva leszögezhetjük, hogy mind fontosabbá fog válni a szerepe a mezőgazdasági munkások számának csökkenésével – amit a külső konkurencia okoz – párhuzamosan. Itt kell megjegyeznünk továbbá, hogy az egyik legfontosabb agrárium támogatását célzó EU forrás LEADER programjai, melyek a megváltozott agrárpolitikának köszönhetően az 1980-as évektől jelentek meg, alternatív munkalehetőségek teremtésével többek közt a mezőgazdaságban dolgozók tevékenységének diverzifikálását is elérték az idegenforgalom és a környezetvédelem terén (CAWLEY, M. E. – DESMOND, A. G. 1997).

Az 1989–1993-as Operatív Program fontos jellemzője volt, hogy a befektetéseket a regionális érdekeket figyelembe véve hajtották végre, így tartva szem előtt az ország turizmus ágazatának az alrégiókban való kiépítését (GOVERNMENT OF IRELAND – Operational Programme for Tourism 1994–1999, 1994). A 14. táblázat az idegenforgalomból származó jövedelmeket mutatja be az ország hét alrégiójában, 1993-ban: (Összehasonlítóképp egy 1990–2002 közti időskálás összehasonlító táblázatot is megjelenítünk a turizmusbevételek regionális megoszlása tekintetében (15. táblázat))

14. táblázat: A turizmusbevételek regionális megoszlása, 1993

Turisták (1000)	Nemzetközi	Észak-Írország	Belföldi	Kirándulók	Összesen
Bevétel (£m)	turista- forgalom		turista- forgalom		
Dublin	2 360 440,7	140 16,2	970 66,3	5,9	3,470 529,1
Középkelet	752 142,7	20 2,1	734 58,9	0,6	1,506 204,3
Délkelet	1 007 134,6	40 5,1	945 89,0	-	1,992 228,7
Délnyugat	1 428 285,4	30 4,3	1 119 122,1	-	2,577 411,8
Középnyugat	1 010 163,7	50 9,7	742 71,0	-	1,802 244,4
Nyugat	1 098 192,5	70 11,8	1 090 98,4	-	2,258 302,7
Északnyugat	533 91,4	280 35,8	643 73,1	1,5	1,456 201,8
Teljes bevételek	1451	85	578,8	8	2 122,8

Forrás: GOVERNMENT OF IRELAND – Operational Programme for Tourism 1994–1999, 1994

15. táblázat: A turizmus bevételek regionális megoszlása (1990–2002)

	1990 (millió euró)	2002 (millió euró)	Növekmény értéke %-ban 1990-2002
Dublin	356	1257	151
Délnyugat	290	793	94
Közép/Kelet	159	414	85
Délkelet	169	434	82
Shannon	198	433	55
Nyugat	276	596	53
Északnyugat	175	284	15
ÖSSZES	1623	4211	84

Forrás: Fáilte Ireland – Tourism Facts, 2003

Az 1989–1993-as Turizmus Operatív Program sikeréből kiindulva a kormány az 1994–1999-es időszakra is létrehozott egy turizmusfejlesztési tervet, melyet többek közt azzal is alátámasztott *Charlie McCreevy* (akkori turizmus és kereskedelmi miniszter), hogy az idegenforgalom gazdaságban betöltött fontos szerepe ellenére még mindig hagy kihasználatlan területeket maga mögött Írorszában (DEPARTMENT OF TOURISM AND TRADE, 1994).

Az idegenforgalmi szektor fő befektetési programja, az 1994–1999-es Turizmus Operatív Program első számú célja tehát a még kiaknázatlan területek haladéktalan hasznosítása volt szorosan együttműködve az EU-val és a helyi szervezetekkel. A program keretében 1994–1999 között 652 millió ír fontot, addig példátlanul magas összeget fektettek be a turizmus szektorba (TOURISM FACTS '98). A program alapvetően az ország erősségeire épített, kihangsúlyozva Írország különleges kultúráját, természeti és társadalmi értékeit, illetve folyamatos befektetésekkel kívánta minőségi és mennyiségi szempontból javítani a szolgáltatási szektor lehetőségeit.

A program során privilégiumot kaptak a komplex turizmus termék szakszerű fejlesztésének igényei, az ország agresszív és céltudatos külföldi marketingje, az üzleti- és konferencia turizmus kibővítése, illetve a kulturális turizmus lehetőségeinek további bővítése (BOARD FÁILTE – IRISH TOURIST BOARD: Marketing Ireland to the World, 1998).

A 652 millió ír fontos befektetést, melyből 369 millió ír font EU támogatás, öt alprogram kivitelezésére szánták. Ezek a következők:

Alprogram I.: Természeti/Kulturális Turizmus.

Alprogram II.: Termékfejlesztés.

Alprogram III.: Marketing 1994–1999.

Alprogram IV.: Munkaerő képzés, továbbképzés.

Alprogram V.: Technikai támogatás.

A Kormány célja az volt, hogy az ötéves program keretében 1999-re maximalizálják Írország turizmus potenciálját a devizabevételek, és a munkahelyteremtés szemszögéből nézve. 1999-re továbbá a Kormány tervei szerint a turizmus szektor:

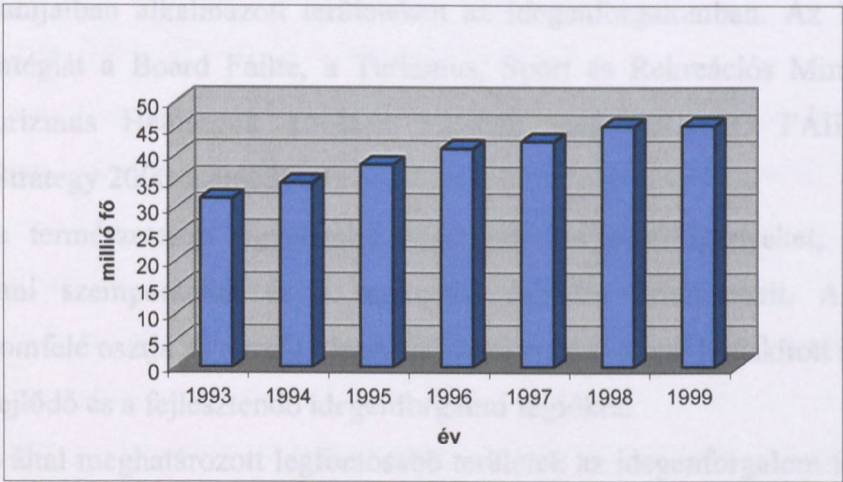
- 2 250 millió ír font/éves bevétellel fog hozzájárulni az ír gazdaság fellendítéséhez;
- újabb 35 000 munkahelyet teremt, melyből 17 250 direkt foglalkoztatottságú, 6 000 építőipari, további 11 750 pedig indirekt foglalkoztatottságú dolgozó lesz;
- csökkenteni fogja a szezonalitást, kiterjeszti a július–augusztusi főszezont, (eddig a turisták 70%-a érkezett a nyári hónapokon kívüli időpontokban, ezentúl az előírt irányszám 75%);
- illetve a magas szintű oktatási, képzési feltételek mellett tovább növeli az ír turizmus szolgáltatásainak minőségét.

A fenti célokat az 1994–1999-es Turizmus Operatív Program gyakorlatilag elérte, és sikeresen teljesítette, mely során az előző tervezési program példájából kiindulva a magán- és az állami szféra együttes erővel lépett fel a tervek kivitelezésében (TOURISM FACTS 2001–2003). A további fejlesztési stratégiák értelmében tehát a turizmus szektor fokozott figyelmet fordított a marketing tevékenységek kiterjesztésére, a speciális piacok igényeinek kielégítése céljából újabb komplex turizmustermék fejlesztéseket hajtott végre, a konferencia turizmus, horgászturizmus és kulturális turizmus szolgáltatásait tovább fejlesztette és kiemelten foglalkozott a turizmus képzéssel (GOVERNMENT OF IRELAND – Operational Programme for Tourism 1994–1999, 1994).

A tudatos tervezés és fejlesztés következtében 1999-re összesen hatmillió külföldi turista kereste fel az országot, 45,6 millió vendégéjszakát töltve el. Ugyanebben az évben a nemzetközi turizmus bevételei mintegy 2,5 milliárd ír fontot értek el, míg a belföldi turizmus költségei 879 millió ír fontot tettek ki, így 1999-ben a turizmusból származó bevételek összege elérte a 3,4 milliárd ír fontot (14.-15. ábra).

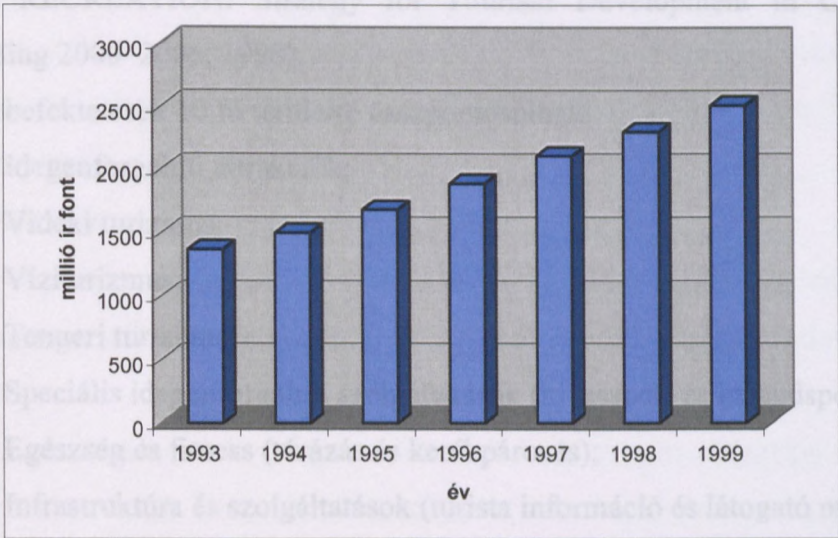
A fenti intézkedések következtében 1989–1999 közt az Ír Kormány 1,5 milliárd ír fontot investált a turizmus infrastruktúrába, illetve marketingbe, melyből mintegy 700 millió ír font magánbefektetésekből származik. A pozitív gazdasági környezet következtében 35 000 új állással nőtt a turizmusban foglalkoztatottak aránya, immáron 129 000 főre emelve számukat.

14. ábra: A külföldi vendégéjszakák száma

Forrás: Ír Központi Statisztikai Hivatal/Central Statistical Office alapján saját szerkesztés

15. ábra: Nemzetközi turizmusbevételek

Forrás: Ír Idegenforgalmi Hivatal/Bord Fáilte – Ír Központi Statisztikai Hivatal/Central Statistical Office alapján saját szerkesztés

5.3.2.2. A 2000–2006-os tervezési periódus vizsgálata az idegenforgalom tekintetében

Idegenforgalmi Fejlesztési Stratégia

Az 1999-ben létrehozott 2000–2006-os Nemzeti Fejlesztési Terv szintén erre az időszakra kialakított egy Idegenforgalmi Fejlesztési Stratégiát is, melynek keretében összesen 170,1 millió euró kerül befektetésre az Ír Köztársaságban időközben létrehozott két tervezési régió operatív programjaiban alkalmazott területeken az idegenforgalomban. Az Idegenforgalmi Fejlesztési Stratégiát a Board Fájlte, a Turizmus, Sport és Rekreációs Minisztérium és a Regionális Turizmus Hatóságok közösen alkották meg (BOARD FÁILTE: Tourism Development Strategy 2000-2006, 2000).

A stratégia természetesen figyelembe veszi mind a piaci igényeket, mind pedig a természetvédelmi szempontokat és a regionális fejlődés kritériumait. A dokumentum alapvetően háromfelé osztja az ország idegenforgalmi zónáit: a már kialakított idegenforgalmi területekre, a fejlődő és a fejlesztendő idegenforgalmi régiókra.

A stratégia által meghatározott legfontosabb területek az idegenforgalom területén 2000–2006-os tervezési periódusra a szezonális fejlődés, a regionális fejlődés, az infrastrukturális akadályok elhárítása, a fenntarthatóság, a forgalmi torlódások kezelése, a fogyasztóvédelem, a minőségi menedzsment és a versenyelőnyök kihasználása (DEPARTMENT OF TOURISM SPORT AND RECREATION: Strategy for Tourism Development in Context of EU Structural Funding 2000–2006, 1998).

A tervezett befektetések 10 fő területre összpontosulnak:

- (1) Idegenforgalmi attrakciók;
- (2) Vidéki turizmus;
- (3) Víziturizmus;
- (4) Tengeri turizmus;
- (5) Speciális idegenforgalmi szolgáltatások (lovassport és kalandsport);
- (6) Egészség és fitness (túrázás és kerékpározás);
- (7) Infrastruktúra és szolgáltatások (turista információ és látogató menedzsment);
- (8) Marketing;
- (9) Képzés és;
- (10) Technikai részvétel/Kutatás.

A Board Fájlte számításai szerint a 2000–2006-os tervezési időszakban átlagosan 5%-al fog növekedni a külföldről generált idegenforgalmi bevételek mértéke⁶, 2006-ra pedig várhatóan el fogja érni a 4,4 milliárd eurót. Ez összesen 65 millió vendégéjszaka és 9 millió turista költséit fogja adni (BOARD FÁJLTE: Tourism Development Strategy 2000–2006, 2000).

Nemzeti Fejlesztési Terv – Termelő Ágazatok Program

Amint azt már a dolgozat korábbi fejezeteiben említettük a turizmus a 2000–2006-os tervezési időszakra készített Nemzeti Fejlesztési Tervben a Termelő Ágazatok Operatív Programban és – jóval kisebb részben – a két régiós Operatív Programban kapott helyet. Jelen fejezet a programok céljait kívánja bemutatni.

A Nemzeti Fejlesztési Terv Termelő ágazatok operatív programjában az idegenforgalom először a marketingcélok tárgyalásakor kerül külön fejezetként említésre. A 2000–2006-os tervezési periódusra kialakított kulcsfontosságú marketingstratégiák szerint tovább kell növelni a bevételeket, illetve a turisták költséit, csökkenteni kell a szezonális és a turizmus regionális eloszlásának földrajzi problematikáját, mindezt természetesen a fenntartható fejlődés jegyében. 2006-ra a tervek értelmében a következő célokat kell elérnie az ágazatnak:

- a külföldi turizmus által generált idegenforgalmi bevételek évi átlagos 5%-os növekedése, tisztán és világosan a nagyobb költségű piaci szegmensekre koncentrálna (1999-ben még ír fontban adták meg, az előírt összeg nagyságát 3,5 milliárd ír fontban állapítva meg);
- újabb 50 000 teljes állású munkahely teremtése;
- az elő-, és utószezonban is növelni kell a turizmus szerepét és bevételeit;
- egy jóval diverzifikáltabb nemzetközi piac kiépítése az ír idegenforgalom számára.

A turizmus marketingcélok a termékfejlesztési kezdeményezésekkel kiegészítve a tervezési periódusban nagy hangsúlyt helyeznek az ágazat földrajzi megosztottságára is. Ennek értelmében 2006-ra a BMW régió nemzeti turizmus bevételeit az 1999-es 25%-ról 28%-ra kívánják növelni. Az érték első látásra nagyon kicsinek tűnik, azonban meg kell

⁶ Természetesen az Ír Köztársaság idegenforgalmát is megrendítették a 2001-es események, továbbá a Brit-szigeteken kialakult száj-, és körömfájás járvány következményei, azonban a legújabb statisztikák szerint az átmeneti dekonjunkció után ismét pozitív trendekkel bír a turizmus.

jegyezzük, hogy a legtöbb turistát vonzó desztinációk – Dublinnal az élen – jobbra az ország keleti és déli részein találhatók.

A marketingstratégia két fő témát jelöl meg, a desztináció marketinget és a niche marketinget, melyeket az ország első Többéves Turizmusmarketing Alapja támogat (Multi-Annual Tourism Marketing Fund). Az alapot a köz- és magánszféra közös együttműködéséből hozták létre. A marketingstratégia alapvető eleme, hogy a jól működő, „best practice” termékeket propagálják, melyek a leginkább megfelelnek a regionális, szezonális és bevételi céloknak (16. táblázat).

16. táblázat: Az NFT marketingcéljai, 2000–2006

Desztináció marketing	Niche marketing
<i>Kulcsfontosságú piacok marketingje</i> <ul style="list-style-type: none">Nagy-Britannia, Észak Amerika, Németország, Franciaország	<i>Speciális turizmus termékek marketingje</i> <ul style="list-style-type: none">golf, konferencia turizmus, horgászat, túrázás, angol nyelvtanítás
<i>Új piaci szegmensek bevonása</i> <ul style="list-style-type: none">Ausztrália, Hollandia, Olaszország és Skandinávia	<i>A kisvállalkozások marketingjének segítése, promotálása</i>

Forrás: Ireland’s National Development Plan 2000–2006

A Nemzeti Fejlesztési Terv Termelő Ágazatok Operatív Programja utolsó turizmussal foglalkozó fejezete az észak-déli, tehát az Észak-Írország és a Köztársaság közti együttműködés fontosságát emeli ki. Az együttműködés értelmében továbbra is észak-déli viszonylatú köz- és magánszféra közt kialakított partnerkezdeményezéseket fognak támogatni. Ilyen együttműködési forma például a Tengerentúli Marketing Kezdeményezés (Overseas Tourism Marketing Initiative) is. Az Észak-Déli Minisztériumi Tanács megállapodása értelmében egy közös irányítású vállalatot, a *Tourism Ireland Ltd.*-et hoztak létre, mely feladata a szigetország egységes marketingjének sikeres kivitelezése. Az Ír-szigeten található két állam idegenforgalmának egy másik együttműködési formája az új *Észak-Dél Turizmus Vállalat*⁷ mely a Turizmus, Sport és Rekreációs Minisztériummal, a Kereskedelmi és Befektetési Minisztériummal, az Észak-Ír Turizmus Hivatallal⁸ és a Board Fáilte-vel együttműködve épült, épül ki napjainkban is. A vállalat feladata tovább mélyíteni az előbb említett Tourism Ireland Ltd. által is felvállalt együttműködési, kooperációs feladatokat, a célul kitűzött növekedési mutatók által megszabott fejlődési úton.

⁷ North-South Tourism Company

⁸ Northern Ireland Tourist Board

A nemzeti turizmuspolitika részei

A turizmus fejlesztéséért felelős írországi kormányzati politika alapvetően a fenntarthatóság jegyében kialakított bevétel- és forgalomnövekedést támogatja a regionalitás és a szezonális szempontjait, problematikáját is szem előtt tartva. A 2002-es Kormányzati Program (*Agreed Program for Government*, 2002) a turizmust továbbra is a gazdaság egyik legfontosabb ágának tekinti, amely az elkövetkező években is fenntartható támogatásokat és befektetéseket kell élvezzen. A Program tíz prioritást jelöl meg a marketing, a közlekedés, a termékfejlesztés és szttenderdek, a helyi hatóságok feladata, a környezetvédelem, egy új *Nemzeti Turizmus Fejlesztési Hatóság* felállítása, illetve egy Nemzeti Konferencia Központ megépítése terén. A kormányzat a legmagasabb színvonalú szolgáltatások betartása mellett tovább koncentrál az ár/érték arány javítására is, ami az ír turizmus legfontosabb problémája lehet a jövőre nézve (OCDE, 2004).

A legfontosabb kormányzati támogatási területek:

- Termékfejlesztés.
- Tengerentúli marketing.
- Emberi-erőforrás képzés/fejlesztés: Elsősorban az oktatási infrastruktúra, alapképzések és munkaerő toborzás földrajzi eloszlása terén.

Az első kormányzat által elfogadott turizmuspolitika célkitűzései az 1985-ös *Kormánykiadvány a Turizmuspolitikáról* (*Government White Paper on Tourism Policy*) hasábjain jelent meg. A kiadvány a turizmus fontosságának és nemzetgazdaságban betöltött szerepe mellett elsősorban az ágazatot képviselő társadalmi–gazdasági csoportokra koncentrált. Az ágazat ezt követően ambiciózus célokat fogalmazott meg, melyeket a Kormányzat rendre el is fogadott. Az 1980-as évek második felétől a nemzeti turizmus politika legfontosabb célkitűzései tisztán megjelentek a partnerségen alapuló nemzeti fejlesztési tervekben, illetve az EU Írországnak szánt Közösségi Támogatási keretterveiben is. A legfontosabb programokat az alábbiakban foglaljuk össze:

- *A Nemzeti Megújulás Programja 1988–1993* (*The Programme for National Recovery 1989–1993*): A program a turizmust a nemzeti, a regionális gazdasági és a szociális fejlődés egyik legfontosabb szereplőjévé emelte és számos jogszabályt hozott létre az

ágazat fejlesztése, befektetések ösztönzése érdekében. Ilyen volt az ún. Üzleti Expanzió Terv (*Business Expansion Scheme*) is. Szintén ebben az időszakban fogtak bele a légi közlekedés megreformálásába, egyúttal új és olcsóbb járatok indításába is.

- **Az 1994–1999 Turizmus Operatív Program** (*The Operational Programme for Tourism 1994–1999*): A program az EU támogatásokkal karöltve a turizmus szezonálisának csökkentése, nagy volumenű projektek megvalósítása, kulturális és örökség projektek megvalósítása, kooperatív marketing technikák bevezetése, marketing tevékenység ösztönzése és az emberi-erőforrások fejlesztése érdekében tett megfelelő és hathatós intézkedéseket.
- **A 2000-2006-os Nemzeti Fejlesztési Terv** (*The National Development Plan 2000–2006*): A munkahelyteremtés alapvető eszményét a 2000–2006-os ír NFT a fenntartható bevétel növekedés felé fordította. Ennek köszönhetően mind nagyobb hangsúlyt fektettek a fenntartható fejlődés és annak térbeli eloszlása elérésére, így a bevételek regionális megosztásának igénye és gyakorlata egyre fontosabb szerepet töltött be. Az NFT továbbá bevezette az első többéves Turizmus Marketing Alapot (*Tourism Marketing Fund*), mely a terv tartama alatt összesen 190 millió euróval gazdálkodhat.
- **Turizmus Termékfejlesztési Terv 2000–2006** (*Tourism Product Development Scheme 2000–2006*): A tervet az ország két Regionális Operatív Programja finanszírozza, összköltségvetése 130 millió euró, melyből 55 millió EU támogatásból származik. A támogatandó területek közé tartoznak többek közt azon új termékfejlesztések, melyek a már létező turisztikai desztinációkon kívül találhatók, így a regionális eloszlás, klaszter fejlesztés, specializált piacok és a fenntartható környezetvédelem eszméi kapnak mind nagyobb hangsúlyt.

5.4. A turisztikai kereslet és kínálat elemzése

A turizmus rendszerét vizsgálva Írország esetében is egy rendkívül összetett társadalmi-gazdasági modellt kell elemeznünk. Az alapvetően diverz kínálat a gazdaság, társadalom, politika, kultúra, természet, tudomány és technika kölcsönhatásain alapuló rendszert alkot. Írországban ez a modell egy sajátos, unikális kínálatra épül, amelyet a következőkkel lehet jellemezni.

Az ország adottságainak köszönhetően nem a tömegturizmusra, sokkal inkább a kulturális turizmus egyes válfajaira, továbbá az egyedi természeti adottságok nyújtotta lehetőségekre épít. Hagyományosan Írország különleges vonzerejét az ott élő emberek egyedi, nyugodt életvitele, kultúrája, szokásai, illetve az érintetlen természet nyújtotta értékek adták. Mára azonban az országba érkező turisták ezeken kívül számos sport-, és rekreációs szolgáltatást is igénybe vesznek, úgy, mint golf, horgászat, lovaglás, kerékpározás, „gyökerkereső turizmus”. A természeti és kulturális értékek mellett megjelenik a konferencia- és rendezvényturizmus, az aktív, illetve az incentive (üzleti prémium) turizmus is.

5.4.1. Az írországi turizmus általános megközelítésben

5.4.1.1. Makrogazdasági mutatók

Írország kis területű, rendkívül nyitott gazdaságú ország, mely ennek köszönhetően mindenkor nagyfokú versenyhelyzetnek van kitéve a nemzetközi gazdaság viszonylatában. A világ gazdaság utóbbi években végbement talpra állásának köszönhetően ismét jelentősen javult az ország gazdasági helyzete (IMF Survey, 2005), azonban meg kell jegyezzük, hogy még mindig igen magas kockázattal jár a gazdaság ilyen mértékű nyitottságának fenntartása. Az egyik legszembetűnőbb kockázati tényező az USD euróhoz viszonyított árfolyamváltozásai okozta esetlegesen fennálló fiskális problémák. Az ír GNP a 2004-es elemzések alapján mintegy 3,0%-os növekedést produkált, a GDP pedig 3,3%-ot. Gazdasági előrejelzések 2005-re és 2006-ra mintegy 4,0–4,5%-os GNP növekedést prognosztizáltak.

2000 óta az infláció mértéke lassan, de biztosan csökken, a csúcsot az akkori 5,6% jelentette. Az érték 2002-re 4,6%-ra, 2003-ra pedig 3,5%-ra csökkent. A munkanélküliségi ráta mintegy 5%-os az országban, 2004-ben összesen 23 000 gyermek született.

5.4.1.2. A turizmus gazdaságban betöltött szerepe

Tény, hogy a turizmus olyannyi pozitív hatással bír a gazdaságra, hogy az ír nemzeti gazdasági növekedés egyik legfontosabb előmozdítójaként tartják számon. A kormány által kidolgozott gazdasági programok a turizmus fontosságát a mind újabb és újabb munkahelyteremtő potenciáljában határozzák meg. Az 1994–1999-es Turizmus Operatív Program, illetve a 2000–2006-os tervezési periódus NFT-je is fő célként alapvetően tehát a munkahelyteremtést tűzte ki célul. A program központi célkitűzése így a növekvő nemzetközi turizmuson keresztül tartós – nem szezonális – munkahelyek teremtése és az ország turizmusának további fejlesztése. Az 1980-as évek óta a kormány is felismerte a turizmus szektor munkahelyteremtő és jövedelemgeneráló potenciálját. Az utóbbi évek folyamatosan növekedő gazdasági mutatóinak köszönhetően a sikeres nemzetgazdasági programok egyik fontos alappilléreivé vált a turizmus szektor (GOVERNMENT OF IRELAND – Operational Programme for Tourism 1994–1999, 1994, National Development Plan 2000–2006, HENRY, E. W. – DEANE, B. 1997).

A turizmus Írorszáiban az egyik legnagyobb mértékben hazai tulajdonban álló ágazat, egyben a nemzeti és regionális bevételek legfontosabb bázisai, a gazdaság komoly pillérei közé tartozik. A turisták költségei (a légi és vízi közlekedés 700 millió eurós bevételeit is beleszámítva) 2002-ben összesen 4 milliárd eurót tettek ki. Összehasonlításképp 1990-ben ez az érték hozzávetőlegesen 1,5 milliárd euró volt. Ha az inflációt is figyelembe vesszük a turizmusból származó bevételek az Ír Köztársaságban a tárgyalt időszak alatt megkétszereződtek. A belföldi turizmusból származó bevételek 2002-ben elérték az 1 milliárd eurót, összesítve tehát az idegenforgalmi bevételek értéke 5 milliárd eurót tettek ki. 2002-ben az ír GNP-hez a turizmus 4,4%-al járult hozzá. Összehasonlításképp a 2002-es év összesen 4 milliárd eurós országos turizmus bevételei megfelelnek az ír tulajdonú termelő ágazatok exportjának felével, illetve az ír tulajdonú nemzetközi kereskedelmi cégek exportjának kétszeresével.

2002-ben a kormány adókból és járulékokból származó bevételei elérték a 2,2 milliárd eurós értéket, így elmondhatjuk, hogy az ír szabadállam megalapítása óta a turizmus az ország talán legsikeresebb ágazatává nőtte ki magát, hisz az ágazat a külföldi bevételek egyik legfontosabb forrásává vált igen alacsony import hányadossal. A nemzeti és regionális területfejlesztés egyik legfontosabb eszközének bevételei 2002-ben számszerűleg 2,2 milliárd eurót tett ki, melynek forrásai a VAT-on keresztül történő adóbevételek, fogyasztási adók és egyéb adójellegű bevételek voltak. A nemzetközi idegenforgalomból származó kormányzati bevételek elérték az 1,9 milliárd eurós értéket. Az idegenforgalomban összesen 140 000

ember dolgozik (1990-ben még csak 82 000-en, az összes munkavállalók 7%-a), ami azt jelenti, hogy minden 12. munkavállaló – az összes munkavállalók 8%-a – direkt módon a turizmusból él Írországból. Az 1990-es években tapasztalt 70%-os munkahely növekedés így jóval magasabb volt az országos, amúgy is nagyon magas 50%-nál.

A turizmus multiplikátor hatásainak tulajdoníthatóan számítások szerint minden nemzetközi idegenforgalomból származó 1 millió eurós bevétel további 30 munkahelyet teremt az országban. Ugyanez a mutató a belföldi idegenforgalmi bevételek tekintetében 23 darab új munkahely.

Ahogy az Európai Unió egészében, Írországból is a kis- és középvállalkozások aránya nagyon magas, a Regionális Turizmus Hatóságok például 10 000 fős tagságot számlálnak. Ezen vállalkozások több, mint 90%-a 10 főnél kevesebb alkalmazottat foglalkoztat, elsőprő többségük pedig hazai vállalkozó tulajdona.

A turizmus szektor egyik legkedvezőbb regionális terület- és vidékfejlesztési hatása, hogy sok vállalkozás található olyan területeken (főleg Írország nyugati, északnyugati területein), ahol egyéb más gazdasági tevékenységbe belefogni gazdaságtalan lenne. A helyi társadalmak a turizmusból származó bevételek, és a multiplikátor hatás következtében generált fejlesztések révén egyértelműen pozitív haszonélvezői a fenntartható fejlődés jegyében kialakított idegenforgalomnak.

Érdekes kontrasztja az ország idegenforgalmának, hogy a már kiépített turisztikai régiók alapvetően a – fejletlenebb – nyugati és déli területeken találhatók, Dublin és környéke egészen az utóbbi évtizedek fejlesztéseiig jelentősen lemaradt a turisztikai infrastruktúra kiépítettsége tekintetében (GREER, J. 2002). A világ más fővárosaival ellentétben tehát Dublin nem számított az országba érkező idegenforgalom egyik első számú desztinációjának. Ez a helyzet az 1990-es években gyökeresen megváltozott, amikor az ország fővárosa a nyugat-európai rövid városlátogatások egyik legkedveltebb helyszínévé vált. A drasztikus változás többek közt annak volt köszönhető, hogy Dublin turisztikai terméke alapvetően eltér az Írország nyújtotta kínálattól, árai és versenyképessége pedig jóval kedvezőbb helyzetet teremtett nyugat-európai konkurensinél.

A 17. táblázat tanúsága szerint az idegenforgalomból mindegyik régió hasznot húzott, a legjobb mutatókkal azonban a főváros és a Délnyugati Régió rendelkezik. A növekedést figyelembe véve 1990 és 2002 között a leggyengébb mutatókkal az Északnyugati, a Nyugati és a Shannon Régió bírt.

17. táblázat: A turizmus bevételek regionális megoszlása (1990–2002)

	1990 (millió euró)	2002 (millió euró)	Növekmény értéke %-ban 1990-2002
Dublin	356	1257	151
Délnyugat	290	793	94
Közép/Kelet	159	414	85
Délkelet	169	434	82
Shannon	198	433	55
Nyugat	276	596	53
Északnyugat	175	284	15
ÖSSZES	1623	4211	84

Forrás: Fáilte Ireland – Tourism Facts, 2003

Az állami turizmus hatóságok számos intézkedést, támogatási formát hoztak annak érdekében, hogy az országba érkező turisták és azok költségei megfelelő arányban jelenjenek meg Írország turisztikai régióiban. Ezek a következők:

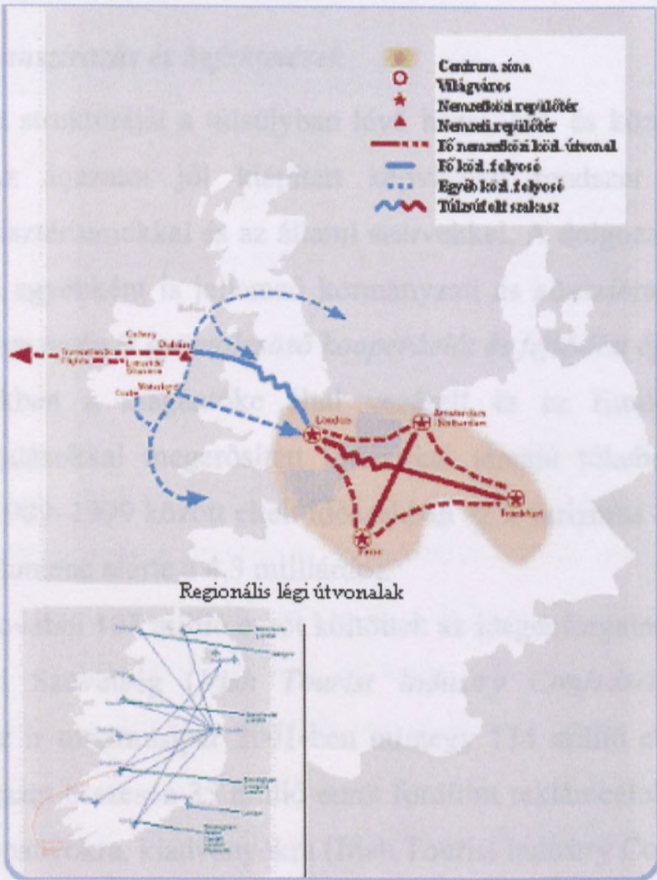
- Tourism Product Development Scheme/Turizmus Termékfejlesztési Terv.
- A különböző szintű és nagyságrendű, Regionális Turizmus Hatóságoknak biztosított marketing támogatások.
- A főleg a rurális Írország image-ére épített nemzetközi turisztikai stratégia jelenléte.
- Az országba látogató professzionális, szakmai stáb, sajtó regionális elosztása a vidéki térségekkel való megismertetése.

Az 1990-es évektől tapasztalt hallatlan fejlődés egyik legfontosabb eleme az idegenforgalomban a légi és tengeri közlekedés ugrásszerű fejlődése, minőségének és versenyhelyzetének komoly javulása bizonyult. A három legnagyobb írországi repülőtér – Dublin, Shannon (Limerick) és Cork – forgalma 2003-ban összesen 20 millió fő volt, ez az arányszám 1995-ben még csak 11 milliónak bizonyult. Itt kell megjegyezzük, hogy a repülővel történő utazások mintegy 80%-a a Dublin repülőtéren keresztül bonyolódik le, a főváros súlya tehát messze a legnagyobb a légi közlekedés terén is. Ahogy azt már korábban is elemeztük a kapacitásnövekedésnek és az alacsonyabb, versenyképesebb áraknak köszönhetően (fapados légitársaságok szerepe) Írország turisztikai vonzereje is megnőtt, a

korábbi közlekedésföldrajzi perifériából így hamar komoly nyugat-európai desztinációvá nőtte ki magát az ország (16. ábra).

A versenyképes és minden igényt kielégítő közlekedésföldrajzi pozíció a jövőben is az egyik legfontosabb befolyásoló tényezője lesz a szigetország gazdaságának és idegenforgalmának. A jelenkor kedvező utazási szokásainak köszönhetően, miszerint egyre nagyobb mértékben nő a rövid távú utazások aránya, illetve az urbánus turizmus megnövekedése, a hagyományos vonzerőkkel párhuzamosan, az ország idegenforgalmának növekedése csak a legmagasabb színvonalú földrajzi-térbeli elérhetőség mellett lehetséges.

16. ábra: Írország nemzetközi és regionális légi útvonalai

Forrás: The National Spatial Strategy for Ireland 2002–2020

Az 1980-as években, a szállodaiparban és szálláshely-bővítés terén tapasztalt nagy mértékű növekedés előre vetítené a töretlen fejlődést a kapacitás-kihasználtság és a bevételek terén. 2000-től azonban a szálláshely-kihasználtság mellett úgy tűnik a bevételek is lassan, de biztosan csökkennek.

Az ír Központi Statisztikai Hivatal/Central Statistical Office 2004. márciusi adatai szerint 2003-ban az országban a nemzetközi turizmus 5%-kal nőtt, a bevételek viszont ennél csak

jóval kisebb mértékben, 2,2%-kal gyarapodtak. Mindezen adatokat azonban nemzetközi viszonyításban elemezve igen jónak kell minősítsük, hiszen a világ turizmusa ugyanezen indikátor évben az ismert eseményeknek és világgazdasági folyamatoknak is köszönhetően mindössze 1,2%-al nőtt, Európa turizmusa pedig jó esetben is csak stagnált (<http://www.cso.ie>).

Meg kell jegyezzük azonban, hogy mialatt Írország folyamatosan nagyobb piaci részesedést ér el, mint konkurensei, az országon belül egyes régiók, főleg az észak-amerikai piactól leginkább függő nyugati területek az utazások hosszának és a költési hajlandóság csökkenésének köszönhetően, profitabilitás tekintetében kedvezőtlenebb helyzetbe kerültek.

5.4.1.3. Turizmus-finanszírozás és befektetések

Az ír turizmus ágazat struktúráját a túlsúlyban lévő hazai, kis- és közepes vállalkozásokból álló tőke uralja. Az ágazatot jól kiépített képviseleti rendszer jellemzi, amely jól együttműködik a minisztériumokkal és az állami szervekkel. A dolgozat korábbi fejezeteiben elemzett, az országra egyébként is jellemző kormányzati és közszféra közti együttműködés tehát *az idegenforgalom terén is gyümölcsöző kooperációt és fejlődést épített ki.*

Az 1990-es években a magántőke által vezérelt és az Európai Unió, illetve az államkincstári támogatásokkal megerősített turisztikai témájú tőkebefektetések jelentősen megnövekedtek. Az 1989–1999 között eltelt időszakban az ír turizmus ágazatba fektetett tőke euróba átszámított volumene elérte a 4,3 milliárdot.

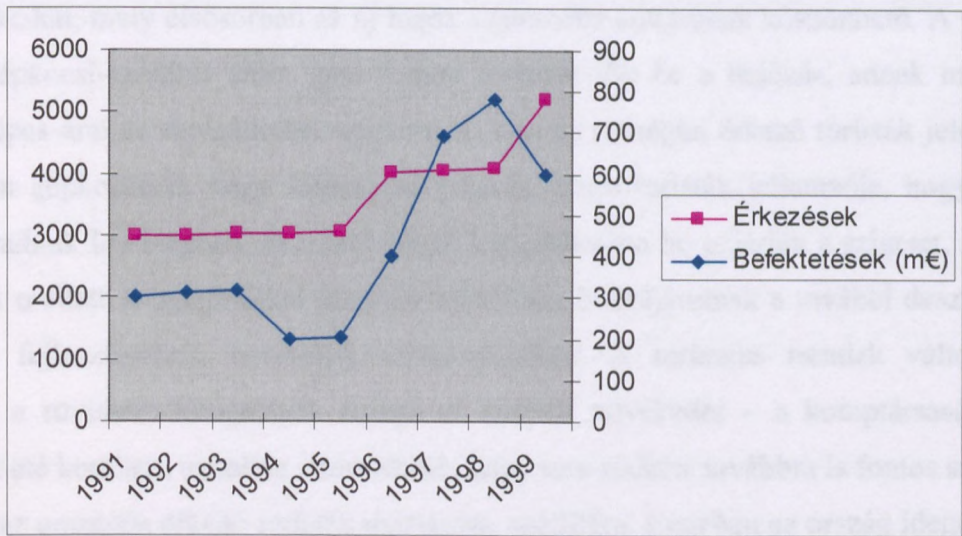
1994–2000 közt további 107 millió eurót költöttek az idegenforgalmi képzés fejlesztésére. Az Ír Turizmusipari Szövetség (*Irish Tourist Industry Confederation*) 2002. februári tanulmánya szerint az ír turizmusipar 2001-ben mintegy 134 millió eurót költött marketing tevékenységre. Az ágazat összesen 35 millió eurót fordított reklámcélokra, további 38 milliót pedig promóciós kampányokra, kiadványokra (*Irish Tourist Industry Confederation*, 2002).

A turizmusban történt befektetések megtérülése természetesen nagyban függ a kereslet változásaitól. Az 1990-es években a belföldi turizmus jóval nagyobb mértékben nőtt a nemzetközi átlagnál, 1990–2000 közt 7,3%-os növekedést produkálva. Összehasonlításképp a világátlag ekkor 4,3%-os volt. A növekedés természetesen a befektetések volumenének nagyságát is pozitívan befolyásolta, a legjelentősebb évnek ezen a téren 1998 bizonyult összesen 772 millió euró befektetéssel.

A 17. ábra a befektetések mértéke és az országba érkező turisták változása alapján erős korrelációt mutat. Az 1998-as befektetési csúcs az 1995-ös 15%-os turistanövekedés

következménye volt és arra enged következtetni, hogy a turisták érkezésének növekedése egyenes arányban állt a befektetések nagyságával.

17. ábra: A turizmus befektetések és a turisták érkezésének változásai, 1990–2000

Forrás: New Horizons for Irish Tourism, 2003

5.4.1.4. Beutazó és kiutazó turizmus trendek

Beutazó turizmus

Az elmúlt évtized az Európai Unió életében a légi közlekedés komoly mértékű liberalizációjával, a szabályozások drasztikus csökkentésével járt, melynek köszönhetően így először jött létre szabad piac a légi közlekedés terén, ami nagyobb versenyhelyzetet, szélesebb körű szolgáltatásokat és alacsonyabb árakat eredményezett. Az Írországra tartó és onnan induló légi közlekedés is nagyon komoly fellendülésen ment keresztül, radikálisan megváltoztatva az ország elérhetőségének anyagi vonzatait. A fellendülő versenynek Írország egyértelmű haszonélvezőjévé vált mind a megjelenő új légitársaságok, mind pedig az átalakuló tradicionális vállalatok tekintetében. A fapados légitársaságok előretörésével különösen megindult ez a folyamat, melynek következtében számtalan új járáttal bővült a kontinentális Európa és a szigetország légi összeköttetése.

A transzatlanti járatok tekintetében elmondható, hogy az 1994-es Írország–USA bilaterális egyezmény óta szintén jelentős fejlődés bontakozott ki. Az Aer Lingus egy új transzatlanti flottát vezetett be, továbbá a Continental Airlines, a Delta, az Air Canada és a US Airways járatai is jelentősen megnövekedtek. Annak ellenére, hogy a 2001. szeptember 11-i események után a transzatlanti légi közlekedés drasztikus mértékben, mintegy 25%-kal

csökkent, 2003-ra úgy tűnik a folyamat megfordult, a korábbi mutatókat ismét elérte a forgalom volumene (www.aerlingus.com, www.usairways.com, www.continental.com, www.delta.com, www.aircanada.com).

Az elmúlt évtizedben az Ír-tengeren történő átkelések száma is komoly mértékben megnövekedett, mely elsősorban az új hajók csatasorba állításának köszönhető. A személy és személygépkocsi-szállítás terén igen fontos szerepet tölt be a hajózás, annak marketingje, versenyképes árai és szolgáltatási színvonala, hisz az országba érkező turisták jelentős része családosan gépkocsival, vagy kisbusszal érkezik. Ezen turisták jellemzője, hogy hosszabb ideig maradnak Írországbán, és mivel ennek köszönhetően be is járják a szigetet, a fő turista attrakciók mellett látogatásukkal jelentős mértékben hozzájárulnak a további desztinációk és vonzerők fejlesztéséhez, bevételeik növekedéséhez. A turizmus trendek változásával – miszerint a rövidebb látogatások aránya el kezdett növekedni – a komptársaságok újabb kihívások elé kerültek, azonban elmondható, hogy ez a szektor továbbra is fontos szerepet fog betölteni az országba érkező turisták utaztatása, szállítása, s egyben az ország idegenforgalma fenntartásának tekintetében (FÁILTE IRELAND: Tourism Facts, 2004).

Az 1990-től 2002-ig terjedő időszakban az országba érkező turisták száma 9,1%-kal nőtt, ami évi átlagos 5,5%-os növekmény mellett realizálódott. (2000-ben ez az arány 7,3% volt.) A brit piacról érkezők aránya megfelelt az átlagnak, míg a kontinentális Európából érkezők volumene Németországot és Franciaországot nem számítva jóval gyorsabban növekedett. Az észak-amerikai piac is 2002-ig 5,5%-kal nőtt, egészen 2000-ig 9%-os növekményt produkálva. A Németországból és Franciaországból érkezők az átlag növekedésnél alacsonyabb mértékben látogattak az országba, 4,1%-os és 3,5%-os értéknövekedést prezentálva. A 18. táblázat 1998 és 2003 közt mutatja be a változásokat, az 1990-es és 1995-ös értékek referenciaként szerepelnek.

Az országba érkező turisták száma 2004-ben a további érkezések számát növelendő, főleg a családosokra koncentráltak.

A 19. táblázat Írország legfontosabb küldőpiacait mutatja be, országos bontásban. Ahogy azt már korábban említettük a táblázat szerint Nagy-Britannia a 2003-as érkezések 58%-ával rendelkezik a legfontosabb és legfontosabb piaca Írországnak. Nagy-Britanniát az Egyesült Államok követi 13%-kal, majd Franciaország és Németország következnek 5-5%-kal. Az első két legfontosabb küldőpiac összesen 71%-át adja az érkezéseknek (FÁILTE IRELAND – Tourism Facts, 2004).

18. táblázat: Az Írországra érkező turisták száma fő küldőterület szerint (1000 fő)

	Nagy-Britannia	Németország	Franciaország	Olaszország	Hollandia	Egyéb európai	USA/Kanada	Egyéb világ	ÖSSZES	Változás az előző évhez képest (%)
1990	1785	178	198	73	72	223	443	124	3096	
1995	2285	319	234	112	94	342	641	204	4231	37
1998	3199	310	270	141	134	401	859	221	5535	31
1999	3430	305	275	165	139	436	950	243	5943	7
2000	3428	319	283	186	179	469	1056	261	6181	4
2001	3340	285	280	157	182	432	903	261	5840	-6
2002	3452	288	298	157	162	473	844	245	5919	1
2003	3553	302	321	176	146	539	892	249	6178	4

Forrás: Fáilte Ireland – Tourism Facts, 2004

2003-ban a nemzetközi turisták száma elérte a 6,2 millió főt, ami 2002-höz képest 4%-os növekedést tesz ki. 2002 óta növekedést produkált jó néhány európai küldőpiac is, Franciaország és Olaszország például 8, illetve 12%-kal növelte turistáinak számát, Spanyolország a 2003-as 133 000 látogatójával az előző évhez képest 18%-os növekedést, 1990-hez viszonyítva pedig 71%-os növekedést produkált. A Japánból érkező 22 000 látogató száma lényegében megegyezett az előző két év értékeivel. Ez az 1999-es értékekhez képest 21%-os csökkenést jelent. Az országba érkező turisták átlagos tartózkodási ideje 2003-ban 7,8 vendégéjszaka volt.

A 2004-es felmérések tanúsága szerint a gyenge USD ellenére az Egyesült Államok továbbra is az egyik legfontosabb küldőpiaca marad Írországnak. A legmagasabb költségi aránnyal rendelkező ország turistái az összes érkezések 15%-át adják. A legnagyobb küldőpiacnak számító Nagy-Britannia adja az összes Írországra érkező turisták 58%-át. A szomszédos szigetországban 2004-ben a további érkezések számát növelendő, főleg a családokra koncentráltak.

A 19. táblázat Írország legfontosabb küldőpiacait mutatja be, országos bontásban. Ahogy azt már korábban említettük a táblázat szerint Nagy-Britannia a 2003-as érkezések 58%-ával messze a legnagyobb és legfontosabb piaca Írországnak. Nagy-Britanniát az Egyesült Államok követi 13%-kal, majd Franciaország és Németország következik 5–5%-kal. Az első két legfontosabb küldőpiac összesen 71%-át adja az érkezéseknek (FÁILTE IRELAND – Tourism Facts, 2004).

19. táblázat: A nemzetközi turisták aránya a küldőországok rangsorában (2003)

Rangsor	Ország	Látogatók száma (1000 fő)	Piaci részesedés (%)
1.	Nagy-Britannia	3553	58
2.	USA	809	13
3.	Franciaország	321	5
4.	Németország	302	5
5.	Olaszország	176	3
6.	Hollandia	146	2
7.	Spanyolország	133	2
8.	Ausztrália/Új-Zéland	109	2
9.	Belgium/Luxemburg	96	2
10.	Kanada	84	1
	ÖSSZES	5729	93

Forrás: Fáilte Ireland – Tourism Facts. 2004.

2002-ben az országba érkező turisták 53%-a vakáció, pihenés és rekreáció céljából érkezett az országba. Ezt követte a barátok, rokonok meglátogatása (26%) és az üzleti célú utazások száma (15%) (Fáilte Ireland: Visitor Attitude Survey, 2003).

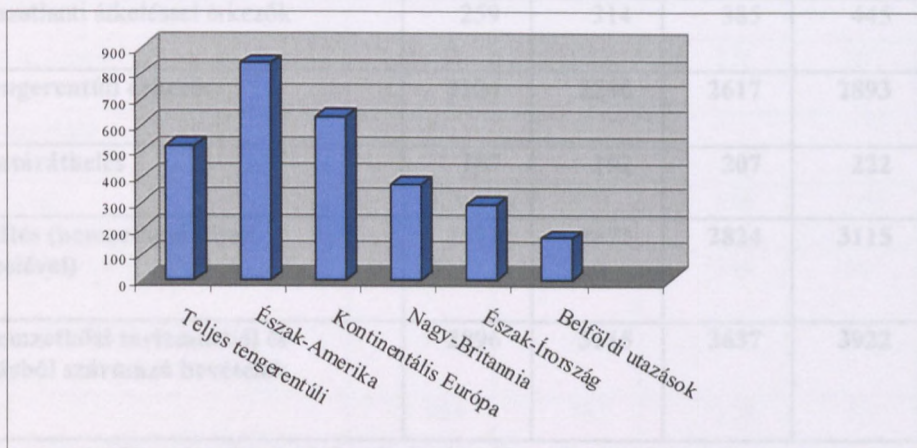
20. táblázat: A többnapos úton résztvevő nemzetközi turisták küldő területei és motivációi Írországban (2003)

Motiváció típusa	Üzleti célú	Nyarálás/ pihenés/ rekreáció	Rokonok, barátok látogatása	Egyéb	Összes
Küldő terület	Érkezések száma (ezer fő)				
Nagy-Britannia	413	1727	1175	125	3440
Egyéb európai ország	212	764	275	221	1472
USA és Kanada	68	608	171	35	882
Egyéb területek	32	120	69	21	242
Összes többnapos utak száma	725	3219	1690	402	6036

Forrás: Central Statistical Office, Ireland, www.cso.ie

A 20. táblázat a 2003-ban érkezett turisták utazását kiváltó tényezőket mutatja be. 1990 óta az országba érkezők száma több mint 6%-kal nőtt átlagosan. Ezen mutatón belül meg kell jegyezzük, hogy a Nagy-Britanniából érkezők száma a megadott 1990–2002 közti időintervallumon belül 8,3%-kal nőtt. Az észak-amerikai piac a 2000-es csúcséig 9%-os növekedést produkált, a 2001/2002-es visszaesés után ez az érték 6% lett. A kontinentális Európából érkező száma 1990 óta mintegy 4%-os növekedést mutatott. Ki kell emelnünk azonban Németországot és Franciaországot, mely területek csak 2,5%-os évi növekedést generáltak. A legfontosabb küldőpiacok költési arányait a 18. ábra mutatja be.

18. ábra: Az egy főre jutó költségek aránya Írországban (2002, euró)

Forrás: FÁILTE IRELAND – Tourism Facts, 2004

A 21–22. táblázat az ír turizmus termék keresleti oldalát mutatja be a nemzetközi turizmus tekintetében. A közlekedési mód alapján egyértelműen kitűnik a légit közlekedés fontossága, hisz 2002-ben szemben a hajózással, ahol összesen már 566 millió eurós bevételleket regisztráltak, a légit közlekedés összes bevételei elérték az 1282 millió eurót.

21. táblázat: A turizmus termék keresleti oldala Írországból a nemzetközi turizmus viszonylatában I.

A turisták költségei az igénybevett közlekedési eszközökön (millió euró)					
Költség	1998	1999	2000	2001	2002
Közlekedési mód					
Repülővel érkezők	895	965	1145	1244	1282
Hajóval érkezők	527	494	485	513	566
Kontinentális Európából érkezők	453	509	603	690	747
Transzatlanti átkeléssel érkezők	259	314	385	445	451
Összes tengerentúli érkezés	2134	2280	2617	2893	3045
Összes határátkelés	187	192	207	222	221
Teljes költség (nemzetközi díjak kivételével)	2321	2473	2824	3115	3266
Összes nemzetközi turizmusból és utazásból származó bevételek	2896	3115	3637	3922	3985

Forrás: Central Statistical Office, Ireland, www.cso.ie

22. táblázat: A turizmus termék keresleti oldala Írorszáiban a nemzetközi turizmus viszonylatában II.

Az Írorszáiba érkező turisták küldő területei és az utazás motivációja (millió euró)					
Költés	1998	1999	2000	2001	2002
Küldő terület					
Nagy-Britannia	938	968	1042	1163	1251
Kontinentális Európa	585	623	721	810	862
USA és Kanada	484	549	679	713	705
Egyéb területek	128	141	175	207	227
Utazási motiváció					
Üzleti célú	361	438	486	460	445
Nyaralás/pihenés/rekreáció	1147	1228	1386	1594	1696
Rokonok, barátok látogatása	434	453	569	648	675
Egyéb	193	161	175	191	230
Teljes költség (nemzetközi díjak kivételével)	2134	2280	2617	2893	3045

Forrás: Central Statistical Office, Ireland, www.cso.ie

Kiutazó turizmus

A 23. táblázat az elmúlt öt év ír kiutazó turizmusát mutatja be az utazási szokások alapján. A statisztikák tanúsága szerint 2003-ban összesen 4,9 millió ír állampolgár utazott külföldre. Ez 6,4%-os növekményt jelent a 2002-es 4,6 millióhoz képest. Az utazást kiváltó fő motivációs tényezők közül a nyaralás/rekreáció/pihenés játszották a legnagyobb szerepet; arányuk az 1999-es 49%-ról 2003-ra 58%-ra nőtt. A külföldre irányuló utazások másik fontos szegmense az üzleti célú utazás volt, 12%-os nagyságrenddel.

23. táblázat: Külföldre utazó ír állampolgárok az utazási motiváció alapján

Év	Nyarlás/ pihenés/ rekreáció	Rokonok, barátok látogatása	Üzleti célú	Egyéb	Összes	Változás az előző évhez képest (%)
1999	1752	958	594	272	3576	
2000	1963	946	631	243	3783	6
2001	2402	1048	542	224	4216	11
2002	2706	1099	559	270	4634	10
2003	2876	1170	597	287	4930	6
2003 %-os értékben	58%	24%	12%	6%		

Forrás: Central Statistical Office, Ireland, www.cso.ie

Az átlagos tartózkodási idő 9,3 vendégéjszaka volt. Nagyon fontos megjegyeznünk, hogy az elmúlt évek csökkenő turizmus trendjeit és tendenciáit az ír kiutazó turizmus nem követte, sőt az 1999–2003-as időszakban összesen mintegy 38%-os növekedést regisztrálhatunk. 2001-ben ez a pozitívum 11, 2002-ben pedig 10% volt.

Az ír kiutazó turizmus fő fogadóterülete természetesen Európa volt; az összes utak 45%-a Nagy-Britanniába, 49%-a pedig a kontinentális Európába irányult. Az utazások csak 5%-a irányult a tengeren túlra, Észak-Amerikán belül főleg az Egyesült Államokba (24. táblázat).

24. táblázat: Az írek külföldi utazásainak száma a közlekedési típusok alapján (millió euró)

Költés (millió euró)	1998	1999	2000	2001	2002
Közlekedési mód					
Repülővel utazók	1101	1164	1232	1265	1464
Hajóval utazók	185	171	172	208	213
Kontinentális Európába utazók	879	1112	1382	1699	2237
Transzatlanti átkeléssel utazók	265	344	402	429	395
Összes tengerentúli utazások	2430	2792	3187	3600	4310
Összes határátkelések	105	108	112	121	120
Teljes költség (nemzetközi díjakkal együtt)	2536	2900	3300	3721	4429
Összes nemzetközi turizmus és utazásból származó költségek	2159	2465	2804	3211	3956

Forrás: Central Statistical Office, Ireland, www.cso.ie

A 2003-as turisztikai statisztikákat alapul véve elmondható, hogy a nemzetközi turizmusból származó bevételek mintegy 58 millió euróval (összesen 4105 millió euró) múlják alul az ír kiutazó turizmus által elköltött 4163 millió eurót. Ez a jelenség először 2003-ban mutatkozott meg, 1997–2001 közt még 700 millió eurós pozitív szaldóval bírt az Ír Köztárságban realizált turizmus bevételek aránya.

5.4.1.5. Belföldi turizmus

Mind földrajzi, mind gazdasági értelemben véve is alapvetően kis méretei miatt Írországnak főleg a nemzetközi piacokra kellett koncentrálnia úgy turizmusa, mint a nemzetgazdaság egésze szempontjából. Mindazonáltal az ír idegenforgalom nagyon fontos alappillére a belföldi turizmus, hisz 2002-ben az idegenforgalmi bevételek 1/5-ét, az összes szállásfoglalások pedig mintegy 50%-át adta. Különös jelentőséggel bír az ágazat bizonyos területein, régióiban, illetve a csúcsidőn kívüli időszakban. A belföldi turizmus tehát kiemelt alappillér a szezonális különbségek csökkentése, összességében pedig a vidék- és területfejlesztés terén is.

A belföldi turisták legfontosabb szálláshely kategóriái a hotelek: a rövid utazások 45%-át, a Dublinon kívüli területeken pedig 75%-át adják az összes forgalomnak. A Délnyugati régió adja az összes belföldi turizmus 25%-át, míg a Nyugati és a Délkeleti régió 20–20%-át. Ezzel párhuzamosan a rövid idejű utazások 30%-a január és április között bonyolódik le, ami szintén alátámasztja a szezon kiterjesztésének reális esélyeit a szigetországban.

2002-ben az ír állampolgárok összesen majdnem 1 milliárd eurót költöttek el az országban, összesen 6 millió utazás alatt, minimum 1 napi tartózkodási időt véve számításba. Összehasonlító adatként ez az érték 1990-ben 5 millió utazás volt, ekkor a nemzetközi turistaforgalom csak mintegy 3,6 millió főt tett ki.

2002-ben a belföldi nyaralások 3 millió útja során 640 millió eurós bevételeket generáltak. Az 1–3 éjszakás utazások 2 millió utat tettek ki, míg a 4, vagy annál több vendégéjszakás utak további 1 millió utazást adtak.

Az egy főre jutó kiadásokat tekintve elmondható, hogy a belföldi turisták kevesebbet költenek külföldi társaiknál. 1990-ben például annak ellenére, hogy az összes turisták 58%-a belföldi volt, a bevételeknek csak mintegy 1/4-ét generálták (0,5 milliárd eurót az összes 2 milliárdból). A 2002-es összehasonlító adatok alapján a belföldi utazások 48%-át adták az összes turistának (5,9 millió fő), a bevételek tekintetében azonban 20%-nál is kevesebbet (0,9 milliárd euró) (FÁILTE IRELAND: Visitor Attitude Survey, 2003).

25. táblázat: A belföldi turisták az utazási motiváció alapján

Év	Belföldi üdülés	Rokonok, barátok látogatása	Üzleti célú	Egyéb	Összes
1995	2914	3004	639	367	6924
1998	3085	2921	623	305	6934
1999	3140	3118	678	349	7285
2000	3178	2453	718	207	6556
2001	3564	2859	748	317	7488
2002	2999	2069	578	245	5891
2002 %-os értékben	51%	35%	10%	4%	

Forrás: Central Statistical Office, Ireland, www.cso.ie

A 25. táblázat tanúsága szerint a nemzetközi turistaforgalommal ellentétben a hazai utazók száma 2002-ben 21%-kal esett vissza a 2001-es 7,5 millió utazáshoz képest. Ez a szám 10%-kal kevesebb a 2000-es értékeknél is. Ez azt a jelenséget támasztja alá, hogy az átalakuló igények következtében az ír állampolgárok egyre nagyobb mértékben vesznek részt a nemzetközi idegenforgalomban. Ezen tendencia további okai a mind nagyobb számú külföldi ingatlanok vásárlása – hazánkban is, főleg Budapesten, igaz zömében befektetés jellegű ingatlanvásárlásokról van szó (Piac&Profit, 2004/a) –, illetve a kiélezett versenyhelyzetnek köszönhető légi utazások árainak drasztikus csökkenése.

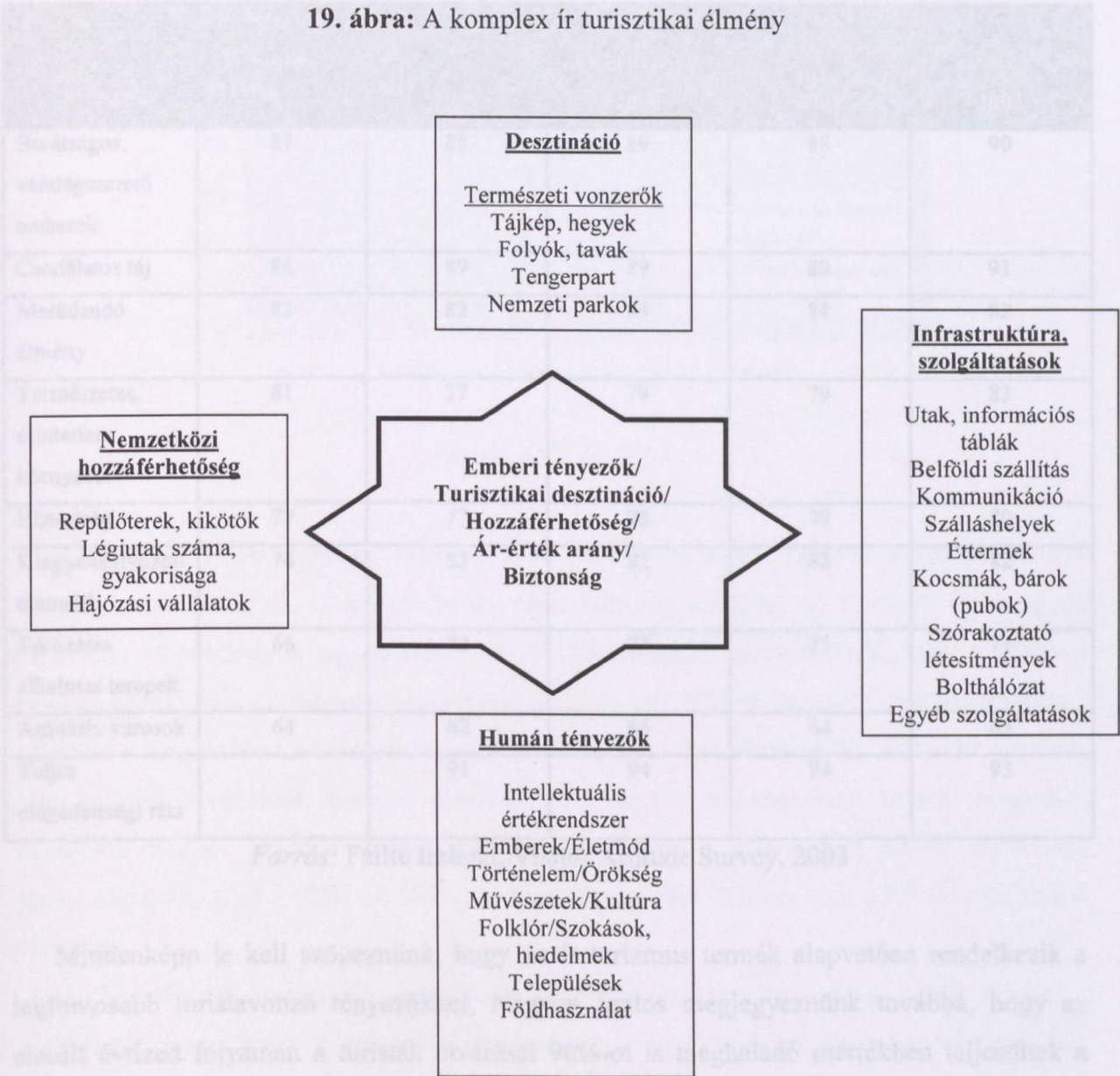
5.4.2. Az ír turizmus élmény, mint komplex turisztikai termék

Az ír turizmuspolitika és annak versenyképessége kialakításának legfontosabb momentuma természetesen a turizmus termék iránti kereslet és kínálat alapos felmérésén, a turisták komplex turisztikai élményén és annak elemzésén alapszik (POLLARD, J. 1997). LENGYEL M. (1994, 2002) szerint „a termék alapja a turizmusban a vonzerő”, egy turista döntésében pedig mindig a „motivációjának megfelelő attrakció” megléte, vagy éppen hiánya lép életbe céldesztinációjának kiválasztása kapcsán.

A kínálati oldalról nézve a turizmust természetesen egy adott termék tekintetében is elemezhetjük, azonban sokkal hasznosabbnak tűnik a keresleti oldal aspektusai alapján rendszerezni és pozicionálni egy terület idegenforgalmát és annak komplex turizmus termékét.

A 19. ábra bemutatja és rendszerezi a komplex ír turisztikai élményt.

19. ábra: A komplex ír turisztikai élmény

Forrás: OCDE 2004 alapján saját szerkesztés

A turisztikai témájú felmérések, illetve az évenkénti elégedettség vizsgálatok kimutatásai alapján természetesen kirajzolódik a turisták által leginkább értékelt attrakciók és vonzerők listája, melyet a 26. táblázat mutat be.

26. táblázat: Írország mint turista desztináció választásának legfőbb okai, illetve elégedettségi rátája

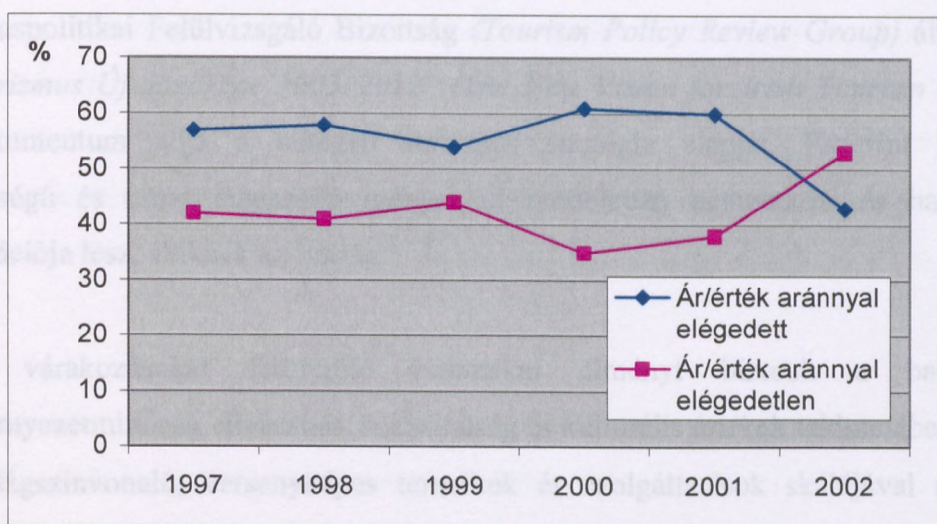
	Nagyon fontos	Osztályzás/ elégedettség (%)			
	%	1999	2000	2001	2002
Barátságos, vendégszerető emberek	87	88	89	88	90
Csodálatos táj	86	89	89	89	91
Maradandó élmény	82	82	83	84	82
Természetes, érintetlen környezet	81	77	79	79	83
Biztonság	77	77	78	79	80
Kiegyensúlyozott életmód	74	83	82	82	82
Túrázásra alkalmas terepek	66	72	73	73	71
Attraktív városok	64	62	66	64	65
Teljes elégedettségi ráta		91	94	94	93

Forrás: Fáilte Ireland, Visitor Attitude Survey, 2003

Mindenképp le kell szögeznünk, hogy az ír turizmus termék alapvetően rendelkezik a legfontosabb turistavonzó tényezőkkel. Nagyon fontos megjegyeznünk továbbá, hogy az elmúlt évtized folyamán a turisták elvárásai 90%-ot is meghaladó mértékben teljesültek a tapasztalt élmények formájában.

A legutóbbi évek felmérései kapcsán egyetlen tényező megítélése mutat lassú változást. A „pénz hozzáadott értékének” megítélésekor egyre gyengébb értékeléseket tapasztalnak, 2002-ben például a megkérdezett nemzetközi turisták 55%-a szerint Írország nem teljesített megfelelő értéket az elköltött pénzmennyiséghez viszonyítva. Ha ez az értékelés továbbra is fennmarad igen komoly versenyképességi problémákat okozhat a konkurens országok turista desztinációi viszonylatában.

20. ábra: Nemzetközi turisták értékelése az elköltött pénz hozzáadott értéke szempontjából

Forrás: OCDE, 2004

A gyenge mutatók többek közt az euró bevezetése következtében kialakult könnyű összehasonlíthatóságnak is köszönhetők, ezen jelenség azonban az Európai Unió egyéb turisztikai célpontjain is tapasztalható. A 20. ábra alapján elmondhatjuk, hogy a 2000-es csúcsot jelentő 63%-os elégedettségi mutató 2002-re már 45%-ra csökkent. A pénz értékének megítélése alapvetően az utazás folyamán tett étkezések, vásárlások során, illetve az általános életszínvonal megítélése kapcsán merültek fel. Ha ezt a szempontot tovább boncoljuk küldőpiac alapján, akkor a legnagyobb esést az Egyesült Államokból érkező turistáknál tapasztalhatunk, ahol a 2001-es 73%-os elégedettségi ráta 2002-re már 25%-os csökkenést mutatott.

A komplex ír turisztikai termék versenyképességének biztosítása tehát csakis a szolgáltatások maximális minőségének fenntartásán alapulhat. A szemet gyönyörködtető táji, természeti és kulturális értékek mellett, így mind nagyobb hangsúlyt kell fektetni az emberi tényezőkön alapuló turizmus mind magasabb szintű kiszolgálása irányába. Az utazási szokások megváltozásával Írország turizmusa igen sokat profitál, hiszen az egyre rövidebb, ám gyakoribb utazások számának, illetve az ún. „citybreak” utazások számának növekedésével mind nagyobb forgalom és költési hajlandóság realizálódik az országban. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a megváltozott utazási szokások egyre magasabb szintű elvárásokkal is járnak, melyek teljesítése csakis a maximális odafigyelés és a szolgáltatáscsomag kitűnő minőségén keresztül oldható meg.

5.4.3. Az ír turizmus jövőképe

A Turizmuspolitikai Felülvizsgáló Bizottság (*Tourism Policy Review Group*) által felvázolt „Az Ír Turizmus Új Jövőképe 2003–2012” (*The New Vision for Irish Tourism 2003–2012*) című dokumentum adja a nemzeti turizmus stratégia alapját. Eszerint Írország jó ítélőképességű és mind magasabb igényekkel rendelkező nemzetközi és hazai turisták céldesztnációja lesz, akiknek az ország:

- A várakozásokat felülmúló turisztikai élményt biztosít a barátságosság, környezetminőség, diverzitás, sokszínűség és kulturális értékek tekintetében.
- Világszínvonalú, versenyképes termékek és szolgáltatások skálájával rendelkezik, melyek az egész ország területén, bármely régiójában megtalálhatók.
- A nemzetközi és regionális bevételek biztos forrása.
- Becsüli és védi a természeti és az épített környezetet.
- Vonzó álláslehetőségeket kínál széleskörű munkakörökben.
- A tapasztalatszerzés, képzés és élethosszig tartó tanulás terén biztosít széles körű lehetőségeket a turizmusban dolgozók számára.
- Respektálja és támogatja a sokszínű ír kultúrát.
- Írország számára pozitív nemzetközi megítélést biztosít.

Összefoglalva az ír turizmus jövőjével kapcsolatos vízió egy dinamikus, innovatív, fenntartható és magasan jegyzett szektort definiál, ami mind a nemzetközi, mind pedig a belföldi turisták számára pozitív, emlékezetes és a várakozásokat felülmúló élményeket kell produkáljon. Nagyon fontos cél továbbá, hogy a már Írországba érkezett turisták egyrészt készítenek újabb látogatás(ok) megtételére, másrészt pedig hazatérve a barátok, ismerősök és rokonok számára pozitív kommunikációval biztosítsák az újabb turisták megjelenését az országban. Az így elért eredmények révén az idegenforgalomnak az ország nemzetgazdaságában és regionális szinten betöltött szerepe mind a vállalkozások, mind a szociális és gazdasági fejlődés tekintetében egyre fontosabb tényezővé válik (*Tourism Policy Review Group: The New Vision for Irish Tourism 2003–2012, 2002*).

5.4.3.1. A siker jövőbeni tényezői

Az ír turizmus változatos, szerteágazó és komplex szektort képez, így mind a magán, mind pedig a közszférában igen sok szereplővel rendelkezik. Ezen szereplők összefogása, együttműködése képezi az alapját a sikeres turizmusstratégiának és gyakorlati alkalmazásának. Az ír turizmus további sikeres teljesítésének kulcsszereplőit az „Ír turizmus új horizontjai” (*New Horizons for Irish Tourism*) című stratégiai dokumentum fogalmazza meg:

- Üzleti környezet.
- Versenyképesség és a pénz hozzáadott értéke.
- Közlekedés, elérhetőség.
- Információs és kommunikációs technológia.
- Termékfejlesztés és innováció.
- Marketing és promóció.
- Humán tényezők a turizmusban.
- Kormányzati szektor.
- Információ, ismeretszerzés és kutatás.

Az ír turizmus jövőbeni sikere, bármely felmerülő nemzetközi trend és tendencia jelenléte esetén is, csakis egy integrált, az egyes területeken jól kialakított és megfogalmazott turisztikai promóciós tevékenység kialakításán, fejlesztésén és kivitelezésén alapulhat (Tourism Policy Review Group: *New Horizons for Irish Tourism*, 2003).

5.4.3.2. Jövőbeni turizmustrendek

Az ír turizmussal foglalkozó különböző felmérések és helyzetelemzések egyöntetűen megegyeznek abban, hogy Írország idegenforgalma 2003-ra válaszütt elé került. Az 1990-es években végbement nagy volumenű fejlesztések és sikerek alapján az időszak az ágazat valószínűleg legsikeresebb dekádjának tekinthető. A XXI. század elejére azonban a nemzetközi gazdasági és a geopolitikai viszonyok megváltozásával új kihívások elé néz az idegenforgalom. Ezen jelenségeknek köszönhetően megváltoztak az utazási szokások, intenzívebbé vált a hagyományos konkurens kialakította versenyhelyzet, mérséklődött a nemzetközi idegenforgalom volumene és egyre kevésbé vált kiszámíthatóvá a közeljövő úgy

gazdasági, mint politikai szempontból. A hagyományos konkurensok mellett újabb versenytársak jelentek meg főleg Kelet-Közép-Európában.

A nemzetközi elemzések azonban a 2001 utáni időszak visszaesése utáni talpra állást követő 20 évre hasonlóan pozitív tendenciákat jósolnak, mint amiket az azt megelőző (1980–2000) időszakban tapasztaltak. Az azonban egyáltalán nem biztos, hogy az ír turizmus ágazat ugyanolyan mértékben fog-e növekedni, mint az 1990-es évek folyamán produkált időszakban, illetve, hogy a korábbi sikerekhez vezető politikák és gyakorlatok a jövőben ugyanolyan sikerrel lesznek-e adaptálhatóak.

Az ambiciózus, de realista fejlődési célok az ír turizmus stratégia legfontosabb elemei lesznek. Ezen célkitűzések szervesen illeszkednek a turizmus politikák fenntartható nemzeti jólét-teremtés és a regionális elosztások/eloszlás felé mutató trendjeibe. A koncentráció és addicionalitás érdekében csak kevés új célkitűzés született, minek köszönhetően egy tisztább, jól fókuszálható stratégia kerül kivitelezésre Írország idegenforgalmában. A megjelölt célkitűzések Írország szociális és gazdasági céljait is kiszolgálják, mind országos, mind pedig regionális szinten, illetve helyt állnak a nemzetközi porond keltette versenyhelyzetben is.

A stratégiai célok továbbá fontos szerepet töltenek be a turizmus politikák és a prioritások kialakításában, így az állami turizmus intézmények operatív programjainak kialakítása terén is.

5.4.3.3. Stratégiai célok a 2003–2012-es időszakra

A Turizmuspolitikai Felülvizsgáló Bizottság (*Tourism Policy Review Group*) a Művészetek, Sport és Turizmus Minisztérium által is elfogadott mennyiségi célokat jelölt meg a következő stratégiai területeken:

- Turizmus bevételek
 - Nemzetközi
 - Belföldi
- Nemzetközi turizmus számok
 - Teljes
 - Promótálható szegmens
- Belföldi nyaralók
- Regionalitás

Beérkező turizmus

A 27. táblázat a beérkező turizmus céljait mutatja be.

27. táblázat: Nemzetközi turizmusból származó bevételek és célok 2012-ig

	2002 Aktuális	2006-os célok	2012-es célok	Átlagos évi növekedés (%) 2002-2012
Bevételek (millió euró 2002-es áron)				
Tengerentúli turisták költségei	3088	3835	6000	6,9
Látogatók száma (millió fő)				
Nagy-Britannia	3,5	4,1	5,5	4,8
Kontinentális Európa	1,4	1,7	2,3	5,3
Észak-Amerika	0,8	1,0	1,8	7,6
Egyéb területek	0,2	0,3	0,5	6,3
Összes	5,9	7,0	10,0	5,4

Forrás: New Horizons for Irish Tourism, 2003

A nemzetközi idegenforgalom a vendégéjszakák 2/3-át, a bevételeknek pedig 80%-át adják. Az előrejelzések és a számítások szerint a nemzetközi turizmusból származó bevételek 2012-re megduplázhatóak, a látogatók száma pedig a 2002-es 6 millióról 10 millióra emelhető. Az ezen számításokat alátámasztó elképzelések a következők (OCDE, 2004):

- Írország tradicionális küldőpiacainak (Nagy-Britannia, Egyesült Államok, kontinentális Európa) évi átlagos gazdasági növekedése közel meg fog egyezni az 1990-es években tapasztaltakkal.
- A különböző küldőpiacokon tapasztalt gazdasági növekedési ráták eltérő időszakokban realizálódnak, a turisták térbeli és időbeli eloszlása így valószínűleg a nemzetközi változásokhoz igazodik majd.
- Az évi átlagos GDP növekedés Írországbán 5% körüli lesz.
- A nemzetközi geopolitikai stabilitás az 1990-es évek szintjére áll vissza.

Nem szabad megfeledkeznünk az országba érkező turisták ún. promótálható szegmenseiről sem. Ebbe a csoportba az Írországba látogató turisták lehatárolásán belül azok

a vendégek tartoznak, akiknek utazási motivációja nem barátok, illetve rokonok meglátogatása, hanem minden egyéb, egyébként jóval magasabb költségi hányaddal rendelkező tevékenység. 2002-ben ez a szegmens az összes turisták 45%-át tette ki. Az előrejelzések szerint 2012-re arányuk el fogja érni az 50%-ot.

3.3.1. Országos szinten

Belföldi turizmus

A belföldi turizmus fontossága azon kívül, hogy jelentős hányadát teszi ki az összes utazásoknak és bevételeknek, regionális területfejlesztési jelentőséggel is bír. Fő tendencia, hogy az országon belül utazók a nagy urbánus terekből az amúgy kevésbé fejlett vidéki területekre látogatnak ezzel is elősegítve azok felzárkóztatását. Nagyon fontos szerepet játszik továbbá a szezonális csökkentésében. Jellemző példa, hogy a hotelekben lefoglalt vendégéjszakák több, mint 50%-át, a vendégházak és Bed&Breakfast-ök forgalmának több, mint 1/3-át, a golfturizmus forgalmának pedig 25%-át adja a belföldi turizmus.

Nem véletlen tehát, hogy a *Nemzeti Területfejlesztési Stratégia* (National Spatial Strategy, 2002–2020) által is megfogalmazott kormányzati politika kiemelten támogatja a kiegyensúlyozott regionális fejlesztést és azon belül a turizmus szemszögéből vizsgálva a belföldi turizmust. Annak ellenére, hogy természetesen az idegenforgalom nem lehet minden gazdasági–társadalmi probléma ellenszere, a dublini agglomeráción kívüli területeken jelentős szerepet tölt be a terület-, és vidékfejlesztés, illetve a regionális fejlesztés terén. Így minden régió turizmuspolitikájának alapvető célja kell legyen a fenntarthatóság jegyében teljes turizmus potenciáljának maximális hasznosítása és kiaknázása.

Különös tekintettel a regionális fejlesztési célokra s a regionális különbségek kiegyenlítésére a kormánypolitikák komoly hangsúlyt fektettek a BMW régió fejlesztésére, így a turizmus szemszögéből vizsgálva 2012-re meg szeretnék duplázni a minimum egy vendégéjszakát eltöltők számát a régióban, mely az elvárások értelmében a rövid utazások piacát fogja jelentősen fellendíteni (The National Spatial Strategy 2002–2020, 2002).

A Turizmus Terve egy országos szintű dokumentum, ahol a turizmus ágazat az állami beavatkozások és a kormányzati szabványok vizsgálata meg aktuális kérdéseit. A fontos a miniszter kiemelt szerepet tölt be az új turizmus politika általános elveitől regionális szinten is. *BOARD FILED – Tourism's Role In Economic Growth, 1997.*

5.5. A turizmus irányítási és menedzsment rendszere

5.5.1. Az ír turizmus szervezeti és területi felépítése

5.5.1.1. Országos szintű szervezetek

(a) Művészetek, Sport és Idegenforgalmi Minisztérium (Department of Arts, Sport and Tourism)

Az Ír Köztársaság minisztériumi szinten is képviselteti az idegenforgalmat (*Művészetek, Sport és Idegenforgalmi Minisztérium*), melynek jogelődje a *Turizmus, Sport és Rekreációs Minisztérium (The Department of Tourism, Sport and Recreation)* volt. A turizmus legfelső szervének jog- és hatáskörébe a turizmussal kapcsolatos nemzeti politika kiépítése tartozik. Minden a minisztérium alá tartozó adminisztratív, közigazgatási és államilag finanszírozott területeknek ezen elképzeléseket kell végrehajtaniuk. Minden a turizmusban folytatott szolgáltatásért a minisztérium a felelős (BOARD FÁILTE – Tourism's Role In Economic Growth, 1997).

A *Művészetek, Sport és Idegenforgalmi Minisztériumon* kívül a Környezetvédelmi, Örökség és Helyi Önkormányzatok Minisztériuma (Department of Environment, Heritage and Local Government) és a Közösségi, Vidékfejlesztési és Gaeltacht Ügyekért Felelős Minisztérium (Department of Community, Rural & Gaeltacht Affairs) felelős a turizmusért kormányzati szinten.

(b) Nemzeti Turizmus Hatóságok

1) A Turizmus Tanács (Tourism Council)

A Turizmus Tanács egy nemzeti szintű fórumot testesít meg, ahol a turizmus ágazat, az állami képviselők és a kormányzati minisztériumok vitathatják meg aktuális kérdéseiket. A fórum a miniszter kiemelt tanácsadó szerveként fontos szerepet tölt be az ír turizmus politika állami képviselőtű reprezentálásában is (BOARD FÁILTE – Tourism's Role In Economic Growth, 1997).

2) Board Fáilte (Ír Idegenforgalmi Hivatal)

Az Ír Idegenforgalmi Hivatal államilag alapított szervezet, finanszírozása a mindenkori kormány feladata. Az 1995-ös év folyamán a Board Fáilte struktúrája és feladatai a turizmus fejlődésének köszönhetően gyökeresen megváltoztak. A szövetség új szerepkörének fókuszában az ír turizmus termék világpiacon betöltött agresszív marketing politikája áll. További feladatai közé tartozik az iparág marketingje, a képzés- és a promóciós marketing koordinálása és az ír turizmust vizsgáló kutatások megfelelő terjesztése (BOARD FÁILTE – IRISH TOURIST BOARD – The Regional Tourism Organisations of Ireland, 1998).

Ezen fő célterületek elérése érdekében az Idegenforgalmi Hivatal a következő gyakorlati funkciókat látja el:

- Az ír turizmus külföldi szakszerű és eredményes marketingjének irányítása.
- Az Írország számára a legnagyobb küldőpiacokat jelentő országokban (Nagy-Britannia, Németország, Egyesült Államok) megfelelő minőségű és mennyiségű promóció terjesztése, az ország „piacra dobása”.
- Az ír turizmusipar szakmai támogatása a termék- és marketingstratégia területén.
- Információszoolgáltatás állami és magánszinten a döntéshozatalok elősegítése érdekében.
- Az iparággal szorosan együttműködve integrált fejlesztési programok tervezése és kivitelezése az állam által kidolgozott turizmus stratégiák tervezett céljainak elérése érdekében.
- Fenti feladatokat a lehető legmagasabb színvonalon kivitelezve a világ legjobb nemzeti turizmus szövetségeinek a táborába lépni.
- A célok szakképzett, professzionális munkaerőre épülő elérése, szorosan együttműködve a humán erőforrások további kiaknázási lehetőségeivel.
- Termékmarketing.
- Megfelelő mennyiségű és minőségű promóciós anyag terjesztése mind Írországon belül, mind pedig külföldön.
- Az ágazat tudományos kutatásait tartalmazó szakirodalom terjesztése:
 - *LINK* (9000-es példányszámban jelenik meg évi 5 alkalommal);
 - *Tourism Watch* (Turizmus Kitekintő);

- *Board Fáilte Diary and Tourism Directory* (Board Fáilte és a Turizmus Igazgatóság évkönyve).

(A szakirodalmak elkészítése szoros együttműködésben folyik az Ír Hotelek Szövetségével.)

- A külföldi média széleskörű fotódokumentációval való ellátása.
- Tengerentúli tour-operátorok számára ún. megismertető utak szervezése.
- Marketing szemináriumok szervezése, az országos marketing koordinálása

(BOARD FÁILTE – IRISH TOURIST BOARD – The Regional Tourism Organisations of Ireland, 1998).

A Board Fáilte napjainkban is létező szervezete a későbbiekben az újabb turizmusfejlesztési stratégiák következtében beintegrálódott egy új szervezeti formába, melyet a fejezetben később elemzünk.

A Board Fáilte szárnyai alá tartozó egyéb országos szintű alszervezetek a következők:

- *Tengerentúli Turizmus Marketing Kezdeményezés (Overseas Tourism Marketing Initiative (OTMI))*

Fenti szervezet kulcsfontosságú szerepkört tölt be az ország tengerentúli marketing tevékenységében, mely főleg az USA-ra, Nagy-Britanniára, Németországra és Franciaországra koncentrálnak.

- *Termékfejlesztési Menedzsment Bizottság (Management Board for Product Development)*

A termékfejlesztési Menedzsment Bizottságot 1994-ben alapította az akkori Turizmus és Kereskedelmi Miniszter. A Bizottság alapításának fő célja az Európai Unió termék támogatási alapok applikációinak szakszerű és professzionális kivitelezése, illetve megpályázása volt az 1994–1999-es Operatív Program keretében (BOARD FÁILTE – IRISH TOURIST BOARD – The Regional Tourism Organisations of Ireland, 1998).

- *Marketing Menedzsment Bizottság (Management Board for Marketing)*

A Marketing Menedzsment Bizottság 1994-es megalakulásának fő célja egy olyan szakmai bizottság felállítása volt, mely az EU-s marketing támogatási alapok illetve szubvenciók szakszerű és versenyképes megpályázását segíti elő. A program – a Termékfejlesztési Menedzsment Bizottsággal egyetemben – a Board Fáilte fennhatósága alá tartozik (BOARD FÁILTE – IRISH TOURIST BOARD – The Regional Tourism Organisations of Ireland, 1998).

3) CERT, az állami turizmus munkaerőképző iroda (The State Tourism Training Agency)

Alapítása – 1963 – óta a CERT 177 200 turizmus szakembert képzett ki az ország korszerű munkaerőképző infrastruktúráját, idevonatkozó nemzeti alaptantervét és nemzetközi szintű képesítettséget biztosító jogosítványokat hozva létre. Alapításának első évében még csak 400, az 1990-es évek végén mintegy 11 000 embert képeznek ki évente. 1998-ban például 11 420 szakember hagyta el a CERT munkaerőképző intézeteit, melynek köszönhetően 3650 új szakember választotta a turizmust hivatásaként (<http://www.cert.ie/chairman.htm>). A munkaerőképzés mellett a CERT az ország jó hírnevének további megóvása és image-ének növelése érdekében különböző szolgáltatási és fejlesztési programokat dolgozott ki. Ilyen például az *Ireland's Best Service Plus* (kb. Írország Legjobb Szolgáltatása Program) kezdeményezés, amely feladata megfelelő üzleti kultúra bevezetése a turizmusban, vagy a *National Tourism Career Road Show* (Nemzeti Turizmuskarrier Road Show), ami széles körben propagálja a fiatalok és a lakosság körében a turizmust, mint munkahelyteremtő szolgáltatást (http://www.cert.ie/1998_highlights.htm).

4) Turizmuspolitikai Felülvizsgáló Bizottság (Tourism Policy Review Group)

2002-ben a *Művészetek, Sport és Idegenforgalmi Minisztérium* (Ministry for Arts, Sport and Tourism) egy olyan csoportot állított fel, amely magas szinten feltárja, elemzi és megfelelő jövőképpel látja el az ország idegenforgalmát. Az ún. *Tourism Policy Review Group*-ot (Turizmuspolitikai Felülvizsgáló Bizottság) mind a magán, mind pedig a közszféra nem feltétlenül csak idegenforgalommal foglalkozó reprezentánsai alkotják. Munkájuk két legfontosabb eleme egyrészt az ír idegenforgalom teljesítményének, gazdasági hatásainak 10 éves előrejelzése, másrészt a fenntartható fejlődés jegyében egy idegenforgalmi stratégia megalkotása.

(c) Szakági szervezetek

1) Az Ír Turizmusipari Szövetség (Irish Tourism Industry Confederation)

Az Ír Turizmusipari Szövetség 1984-es alapítását követően fő céljaként egy olyan fórum megalakulását tekintette, mely összefogja az ír turizmus részegységeit, közös fejlesztési

konceptiót és lehetőségeket adva az iparágaknak. Az Ír Turizmusipari Szövetség tehát a versenyképes iparág további fejlesztését és az ír gazdasághoz való egyre nagyobb hozzájárulását tűzte ki célul (BOARD FÁILTE – IRISH TOURIST BOARD – The Regional Tourism Authorities, 1999).

Ilyen, a turizmus gyakorlati oldalán működő szervezetek még az Ír Hotelek Szövetsége (Irish Hotels Federation), az Ír Farmház Nyaralók (Irish Farmhouse Holidays), a Városi és Vidéki Otthonok Szövetsége (Town and Country Homes Association) és az Ír Vidéki Házak és Éttermek Szövetsége (Irish Country Houses and Restaurants Association) (Review of Regional Tourism Structures in Ireland, 2005).

5.5.1.2. Fontosabb regionális szerveződések

Írországbán a regionális turizmus kialakulása, illetve a regionalitás fontosságának felismerése az 1960-as években kezdődött meg, amikor a turizmus világpiac elképesztő expanziója és a benne rejlő lehetőségek révén világossá vált annak esetleges szakszerű és profitorientált kihasználása. Ennek a folyamatnak köszönhetően a *Board Fáilte* vezette nemzeti turizmusirányítás ún. *Regionális Turizmus Hatóságokat*⁹ hozott létre, olyan központokat, melyek a helyi turizmus érdekeit védve a lokális szint legjobban integrálható szolgáltatásaival rendelkeznek.

A nemzeti és a regionális szintű struktúrák közti együttműködés elsősorban az ír turizmus fejlesztése érdekében jött létre, mely a széles körű turizmus termékre alapozva a regionális fejlettségbeli különbségek kiegyenlítéséért felelős. A végső cél tehát az ország régióinak felzárkóztatása a turizmus regionális fejlettség-kiegyenlítő hatásának helyes kiaknázása volt.

Az Ír Köztársaság területén hét Turizmus Régiót különböztetünk meg, melyből hatot a *Regionális Turizmus Hatóságok*,¹⁰ illetve a fennmaradó hetediket a középnnyugati *Shannon Fejlesztés*¹¹ irányít (BOARD FÁILTE – The Regional Tourism Organisations of Ireland, 1998). Ezen regionális hatóságok összesen 9000 tagot számlálnak, akik helyi vezetők, vállalatok, vagy szövetségek képviselői. Érdekképviselőjük felöleli régióik turizmusának egész spektrumát négy fő tevékenységük, a tervezés a szolgáltatás, a fejlesztés és a marketing terén. Az iparág regionális szintű szervezése terén részt vesznek mind az általános promóciós tevékenységekben, mind pedig a termékmarketingben, szoros együttműködésben a Board

⁹ Regional Tourism Authorities, körülbelül a magyarországi Regionális Idegenforgalmi Bizottságoknak (RIB) felelnek meg

¹⁰ Regional Tourism Authorities (RTA)

¹¹ Shannon Development

Fáilte-val. Tevékenységük további körébe tartozik jelentős mennyiségű promóciós és szolgáltatási irodalom publikálása is. Mindegyik regionális szövetséget egy *Regionális Menedzsment Bizottság*¹² vezet, akiket a *Megyei Turizmus Küldöttség* és a helyi vezetők delegálnak. A Dublin Régió külön *Turizmus Tanáccsal*¹³ rendelkezik (BOARD FÁILTE – The Regional Tourism Organisations of Ireland, 1998).

Az Ír Köztársaság turisztikai régiói a következők:

- *Dublin Régió* (Dublin City és Dublin megye);
- *Délkeleti Régió* (Carlow, Kilkenny, South Tipperary, Waterford, Wexford);
- *Délnyugati Régió* (Cork, South Kerry);
- *Nyugati Régió* (Galway, Mayo, Roscommon);
- *Északnyugati Régió* (Cavan, Donegal, Leitrim, Monaghan, Sligo);
- *Középkeleti Régió* (Kildare, Laois, Loughford, Louth, Meath, North Offaly, Westmeath, Wicklow);
- *Shannon* (Clare, North Kilkenny, Limerick, South Offaly, North Tipperary).

A regionális központokat komplex finanszírozási rendszerrel tartják fenn, a Board Fáilte, a lokális hatóságok, a tagsági hozzájárulások és egyre növekvő mértékben saját reklámtevékenységük bevételeiből. 1996-ban a Board Fáilte hozzájárulása 30%-os volt. Széleskörű tevékenységük egyik fontos részét képezi az országszerte működtetett 94 db. *Turista Információs Központ*¹⁴ működtetése is, melyek közül 38 db. egész éven át, 56 pedig szezonálisan látja el az évi 3,7 millió érdeklődőt információval (BOARD FÁILTE – Regional Tourism Authorities, 1999).

5.5.1.3. Szub-regionális és helyi szerveződések

A regionális szint alatti legfontosabb szervezeti formák a szub-regionális és a helyi turizmus képviselői. Ilyen szub-regionális szervezetek a *Megyei Turizmus Tanácsok* (*County Tourism Committees*), a *LEADER vállalatok*, az ún. *megye menedzserek* (*County Managers*) és a *Megyei Marketing Csoportok* (*County Marketing Groups*).

Az ír turizmus szervezeti alapjait a bottom-up kezdeményezések, vagyis a lentől induló programok adják. Ezek legfontosabb képviselői természetesen a helyi önkormányzatok és a

¹² Regional Board of Management

¹³ Tourism Council

¹⁴ Tourist Information Offices (TIO)

szállásadással és termékszolgáltatással foglalkozó vállalkozók (Review of Regional Tourism Structures in Ireland, 2005).

Esettanulmány 1.: Az Ír Köztársaság turizmusának legújabb szervezeti-működési trendjei: válasz 2001 kihívásaira

A világ turizmusának trendjeit vizsgálva az utóbbi bő egy évtized statisztikái alapján leszögezhetjük, hogy az Ír Köztársaság turizmusa – csakúgy, mint gazdasága – igen látványos fejlődésen ment keresztül. A fejlődést mind kvantitatív, mind kvalitatív mutatók támasztották alá a munkahelyteremtés, a területi-gazdasági különbségek mérséklése, a mind magasabb életszínvonal, az oktatás-képzés, az egyre nagyobb volumenű turista érkezések és számos más indikátor számszerű adataira támaszkodva.

Az utóbbi négy év világpolitikai, gazdasági-társadalmi eseményei azonban drasztikus változásokat idéztek elő a vizsgált ország gazdaságában, azon belül pedig különösképpen annak idegenforgalmi szektorában. A 2001-es esztendőben három fő tényező vetette vissza az eladdig töretlen fejlődést:

1. A száj-, és körömfájás járvány negatív hatásai;
2. A globális gazdasági aktivitás általános csökkenése;
3. A 2001. szeptember 11-i terrorista támadás gazdasági, politikai hatásai.

A visszaesés közvetlen hatásai az Ír Köztársaság turizmusában

A fent felsorolt negatív tényezők következtében az Ír Köztársaság turizmusa jelentős visszaesést szenvedett el 2001-ben, mind a Nemzeti Fejlesztési Tervben előírt mutatókhoz, mind a korábbi adatokhoz képest is:

- A 2001-re előirányzott érkezések száma mintegy 770 000 fővel volt kevesebb a vártnál.
- A célelőirányzathoz képest 317 millió eurós turistaköltés-csökkenést tapasztaltak.
- 10 000 munkahely szűnt meg.
- Mintegy 180 millió eurós állami bevételek maradtak el.

A fenti adatok a turizmus multiplikátor hatásának köszönhetően azonban még további veszteségeket generáltak, mind az idegenforgalomban, mind pedig a gazdaság egészében, így egyes becslések szerint összesítve 2001-ben mintegy 20%-kal estek vissza az Ír Köztársaság turizmusának mutatói. Az elemzések kimutatásai szerint 2001-ben bő egy évtized elmúltával

először tapasztalhatunk az idegenforgalom területén visszaesést az Ír Köztársaságban, mégpedig oly mértékűt, amit csak az 1970-es évek gazdasági recessziójához lehet hasonlítani (ITIC/a, 2002).

A világgazdaság általános visszaesése és történései az idegenforgalom területén számos más problémát is feltárt:

1. A száj-, és körömfájás járvány okozta „negatív image” erősen visszavetette a turisták Írországról alkotott képét, a korábbi rurális tájon és unikális természeti szépségeken nyugvó Írország képet negatívan befolyásolta a betegség okozta pánik.
2. Az észak-amerikai piac beszűkülése is komoly veszteségeket okozott az idegenforgalomnak, hiszen az amerikai turisták jelentik a szektor legnagyobb költési motivációval rendelkező szegmensét. Az Egyesült Államokból érkező turisták 14%-os visszaesése (mintegy 143 000 turista), így az idegenforgalom kínálati oldalának minden egyes szegmensén érződött.
3. A tengerentúlról érkező turisták számának drasztikus csökkenése egyenes arányban állt a légi közlekedés forgalmának visszaesésével. A gazdaságosság eszméinek betartásával az Aer Lingus, a nemzeti légi vállalat jelentősen leépítette járatait az amerikai kontinens és Európa közt, ami a későbbi mintegy két évben az elérhetőséget nehezítette. Az ország szigethelyzetéből adódóan erősen függ a szállítás és közlekedés pillanatnyi helyzetétől, így a tengeri, illetve légi közlekedés visszaesése komoly érvágást jelentett-jelenthet az ország számára.

A helyreállítási stratégia elemei

Felismerve a 2001-ben tapasztalt recessziót az ITIC¹⁵ együttműködve a Board Fájlte és a CERT szervezetekkel válságkezelő stratégiát dolgozott ki. A válságkezelés három fő elemből tevődött össze, melyek mindegyike sürgős és hathatós lépéseket irányoz elő, célirányosan keresve és megjelölve a fejlesztési stratégia sarkalatos pontjait:

A) Desztináció és termék marketing

B) Térbeli elérhetőség

C) Gazdaság ösztönzés

¹⁵ Irish Tourist Industry Confederation (Ír Turizmusipari Szövetség)

A) Desztináció és termék marketing

A 2001 utáni turizmus fejlesztési stratégia egyik sarkalatos pontja a desztináció és termékmarketing. A program külön hangsúlyt fektet a látványos, rövidtávú fejlődés érdekében a tradicionális küldő területekre koncentrált erőteljes és célirányos marketingstratégiára. Ezzel párhuzamosan az összes többi piacon is jelen kíván lenni megfelelő promóciós tevékenységgel. A marketing stratégiát elemezve elmondható, hogy az *Ír Idegenforgalmi Hivatal* (Irish Tourist Board) alapvetően az utazási irodákat és a kiutaztató utazásszervezőket célozza meg (Turizmus Online, 2001).

Prioritást tehát fontossági sorrendben a következő területek élveznek:

1. Nagy-Britannia;
2. Észak-Amerika;
3. a kontinentális Európa;
4. egyéb fontos küldő piacok.

A marketingtechnika alapelve, hogy mind koncentráltabban kell megjeleníteni a megjelölt piaci szegmenseknél, minek köszönhetően a befektetés megtérülésének mértéke a lehető leghatékonyabban fog visszatérülni. A továbbiakban a marketing területén a *Tourism Ireland*¹⁶ és a Board Fájlte vezetésével egyre hatékonyabb technikákat és terveket dolgoznak ki a közszektor, illetve a magánszféra közös, hathatós fellépése érdekében.

Nagy-Britannia:

Írország legnagyobb és egyben legközelebbi piaca nyújtja a legkomolyabb lehetőséget a rövidtávú fejlődés tekintetében. A küldő terület potenciáljából kiindulva egész éves marketing tevékenységet folytatnak Nagy-Britanniában annak érdekében, hogy folyamatos jelenlétet biztosítsanak a piacon.

Észak-Amerika:

Nagy-Britanniát leszámítva az észak-amerikai piac bármely más küldő területnél fontosabbnak minősül a jövőben is. 2000-ben az Egyesült Államokból érkező turisták az összes érkezések 19%-át adták. Ezen mutató még nagyobb jelentőséggel bír azáltal, hogy leszögezhetjük, az átlagos amerikai turista jóval magasabb költségi arányokkal bír, és hosszabb ideig is tartózkodik az Ír Köztársaságban mint például európai társai.

¹⁶ Az Ír Köztársaság többek közt turizmus marketingért felelős szervezete.

Európa:

Az európai piac marketingtechnikája elsősorban a versenyképesség növelését tűzi ki célul. A felmérések ismeretében leszögezhetjük, hogy a rövidebb távú utazásokat érdemes propagálni Európa piacán, illetve a specifikusabb igényekkel rendelkező szegmensek igényeit kell mind hatékonyabban kielégíteni.

Belföldi turizmus

Az ír turizmus vállalkozások működésében alapvető jelentőséggel bír a belföldi turizmus jelenléte. Az előző évek tapasztalata is bizonyítja, hogy a nemzetközi turizmus negatív trendjeinek, visszaesésének ellenére a belföldi turisták szerepe mind fontosabb az idegenforgalmi vállalkozások túlélésének tekintetében. Az ágazat marketingstratégiája is egyre inkább koncentrál a hazai turisták fontos piacára, a rövid utazások, a szabadidős tevékenységek mind szélesebb körű marketingjére koncentrálva.

B) Térbeli elérhetőség

Az idegenforgalom kínálati oldalát vizsgálva alapvető motivációs tényezőnek bizonyul az adott turista desztináció elérhetősége. Földrajzi aspektusból vizsgálva az Ír Köztársaság szigetjellegéből adódóan erősen függ a tengeri, illetve légi közlekedés pillanatnyi világgazdasági helyzetétől. A 2001. szeptember 11-i események után tapasztalt válság a légi közlekedésben azonban negatívan befolyásolta az országba érkező turisták számát, a beérkezések drasztikus csökkenése tehát többek közt a légi közlekedés válságának is köszönhető.

A légi közlekedés válságának következtében mind több járatot töröltek, ami ugyan a gazdaságosság elveit követte, azonban tovább fokozta a beérkező turisták hiányát. A visszaesést mi sem bizonyítja jobban, mint a limericki Shannon Repülőtérén tapasztalt heti 12 000 ülőhelyes veszteség. Az ITIC stratégiája a légi közlekedés kondícióinak javítására két pilléren alapult:

- A korábban törölt járatok újraindítása;
- Újabb útvonalak, járatok beindítása.

A kissé optimistának tűnő cél elérése érdekében alapvetően a versenyképes árak szabása jelenti a legfontosabb stratégiát. Emellett a már korábban létező észak-amerikai, illetve európai küldőterületek repülőtereivel történő kapcsolatfelvétel, illetve a piaci szegmensekre irányuló megfelelő marketingstratégia kidolgozása teszi teljessé az ITIC válságtervét.

Meg kell említenünk azonban a kis légitársaságok érdekes túlélési stratégiáját is, melynek egyik leglátványosabb példáját az ír Ryanair adja. A legújabb légiközlekedési trendek szerint tehát a kis légitársaságok olcsó jegyekkel, utazási lehetőséggel látják el a turistát, aki jegyért cserébe ugyan nem kap étkezést, vagy adott esetben újságokat, magazinokat, viszont az utazni vágyók többségének erre nincs is igazán igénye (CAWLEY, M. E. – DESMOND, A. G. 1997).

A kis légitársaságok ezen stratégiájuknak köszönhetően átvészelték az utóbbi esztendő kihívásait és erős versenyhelyzetét, azonban a tradicionális amerikai légi közlekedési vállalatok továbbra is válságban vannak, minek következtében az egyik legfontosabb piacként definiált észak-amerikai piac továbbra sem biztosít kellő számú turistát.

A tengeri közlekedést tekintve 2001-ben 15%-os visszaesést tapasztaltak a turistaérkezések számát vizsgálva. Ugyanebben az időszakban már napi 70 kompjárat működött a környező vizeken, ami 30 000 fős potenciális forgalmat jelent.

Ha azt vizsgáljuk, hogy a brit turisták csak mintegy 5%-a járt Írországbán, könnyen észrevehetjük, hogy a jövő marketingstratégiája a brit piacokra fog legerősebben koncentrálni (28.-29. táblázat). A mintegy 1,5 millió brit turista fele légi, fele pedig tengeri úton érkezik az Ír Köztársaságba. A tengeri elérhetőség marketingstratégiája a hosszabb tartózkodás, a nagyobb költségek és a mind szélesebb földrajzi eloszlás hármasságát követi (ITIC/a, 2002).

28. táblázat: Marketing költségvetés küldő területenként 2000–2001-ben

	2000	2001
Nagy-Britannia	34,4%	33,6%
Kontinentális Európa	27,9%	28,5%
Észak-Amerika	33,5%	33,8%
Egyéb	4,1%	4,1%

Forrás: ITIC/a, 2002

29. táblázat: Javasolt marketing többletköltségvetés (2002)

	<i>Javasolt költségvetés</i> (millió euró)	<i>Hozzájárulás mértéke</i> (millió euró)
Nagy-Britannia	8,7	5,0
Észak-Amerika	8,0	5,0
Európa	10,4	4,0
Termék marketing	12,6	5,0
Sport marketing	6,4	-
Belföldi turizmus	2,1	1,4
Összes	48,2	20,4

Forrás: ITIC/b, 2002

C) Gazdaság ösztönzés

Mivel a turizmusban résztvevő kis- és középvállalkozások jelentős része került nehéz anyagi körülmények közé a 2001-es esztendőt követően, a válságstratégia egyik alapvető prioritásának a gazdaságösztönzés eszközeinek kibővítése, a vállalkozások talpra állítása bizonyult. A stratégia elemei révén az idegenforgalmi vállalkozások alapvetően különböző és széles körű adókedvezményekben fognak részesülni, amelynek következtében versenyképességüket továbbra is biztosítani tudják a konkurens skót, walesi és angol versenytársakkal szemben (30. táblázat).

30. táblázat: Tervezett idegenforgalmi befektetések a magánszektorban

	2003 (millió euró)	2004 (millió euró)	2005 (millió euró)	2006 (millió euró)	Összes
Marketing	33,8	34,3	34,2	35,1	137,4
Termékfejlesztés	34,5	22,4	19,2	18,3	94,4
Szakképzés/Emberi- erőforrás képzés	23,1	23,6	24,0	24,5	95,3
Összes	91,4	80,3	77,4	77,9	327,1

Forrás: ITIC/a, 2002

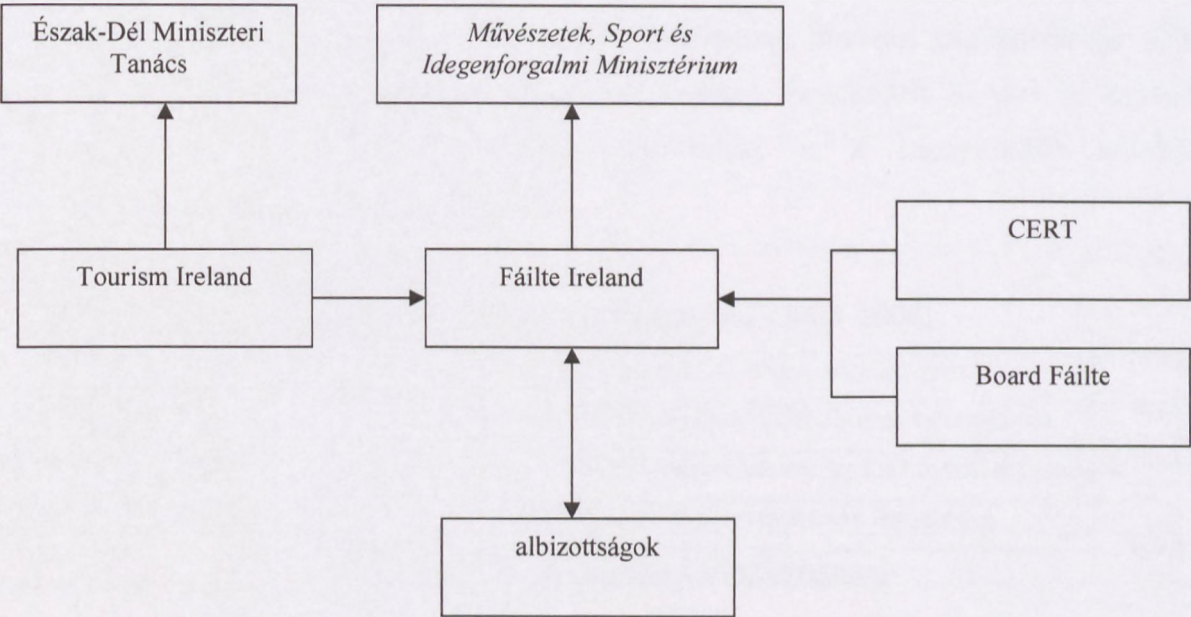
5.5.1.4. A Fájlte Ireland, az új Turizmusfejlesztési Hatóság felállítása

A turizmus mind hatékonyabb működése érdekében 2001. novemberében az ír kormány elfogadta egy ún. *Nemzeti Turizmusfejlesztési Hatóság* (National Tourism Development Authority) felállítását, melynek alapvető jövőbeli feladata a fenntartható turizmus fejlesztésének promóciója az emberi-erőforrás képzés, illetve a marketing területén, magába

olvasztva és hatékonyan koordinálva a Board Fáilte és a CERT eddigi ilyen irányú tevékenységét. A későbbiekben a szervezet a *Fáilte Ireland* nevet vette fel. A korábban kissé szétagolt tevékenységek így, az új turizmus fejlesztési szervezet felállításával immár koncentráltan egy intézmény kezében futottak össze, szabályozásuk is jóval átláthatóbb és követhetőbbé vált. A Nemzeti Turizmusfejlesztési Hatóság szorosan együttműködve a *Tourism Ireland* marketingtevékenységével koncentráltabb, versenyképesebb nemzeti szervezetet hozott létre elődeinél (21. ábra).

A hatóság alapvető feladataként a fenntartható és versenyképes idegenforgalom kialakítását tűzi ki célul az ágazat és a kormány megfelelő szerveivel szervesen és hatékonyan együttműködve, első osztályú minőségű termékek, szolgáltatások és marketing tevékenység kialakításával. További cél az idegenforgalomban résztvevők életszínvonalának javítása és további munkahelyek teremtése az Ír Köztársaság régióiban (ITIC/b, 2002).

21. ábra: Az írországi turizmus legfelsőbb irányítási rendszere

Forrás: Review of Regional Tourism Structures in Ireland, 2005

Az ír turizmus szervezeti és területi felépítésének tárgyalása kapcsán, utalva természetesen a korábbiakban leírtakra is, mindenképp ki szeretnénk hangsúlyozni, hogy annak hathatós működése csakis a megfelelően kidolgozott, szakszerű tervek elkészítésével mehetett-mehet végbe, illetve – talán még fontosabb szempontként – utalnánk rá, hogy a tervek

végrehajtásához már elfogadásukkor létezett forrás és akarat, kivitelezésük tehát akadály- és zökkenőmentesnek tekinthető. Annak ellenére, hogy ez a szempont egy modern, „egészséges” piacgazdaságban evidenciának tűnik, a hazai terület- és turizmusfejlesztési gyakorlatot ismerve az írt modell és gyakorlat egyik legfontosabb – adaptálandó és alkalmazandó – jegyének is tarthatjuk a fenti konzekvenciákat. Mindezt annak tudatában állítjuk, hogy a hazai tervezés egyik legfontosabb hiányossága egyrészt a forráshiány, másrészt pedig az elkészülés utáni, a kivitelezés hiányából adódó mindig újabb és újabb tervek elkészülése, melyek gyakorlatilag 3–5 éven belül sorra elavulnak és idejétmúlttá válnak.

5.6. Hazai tanulságok

Jelen fejezet egyrészt olyan kapcsolódási pontokat keres az ír gazdaságfejlődés modelljében, melyek alkalmazhatóak a hazai terület- és gazdaságfejlesztés terén is, különös tekintettel hazánk Európai Unió csatlakozására, másrészt pedig összegzi a két ország gazdasági, politikai és kulturális kapcsolatait. Itt kell megjegyezzük azonban, hogy a párhuzamok keresése a két ország sok szempontból eltérő társadalmi–gazdasági fejlődésének köszönhetően sokkal inkább tanulságokkal, mintsem adaptációs technikák átvételével járhat hazánk számára, azonban a két ország összehasonlítása semmiképp sem alaptalan, hisz egy sikeres ország modernizációs kísérleteinek tanulmányozása a hazai gyakorlatot is csak előre lendítheti.

5.6.1. Magyarország kapcsolatrendszere az Ír Köztársasággal

5.6.1.1. Politikai, diplomáciai kapcsolatok

Hazánk az Ír Köztársasággal diplomáciai kapcsolatait 1976. október 1-jén kezdte meg. Nagykövetségünk 1991. február óta működik Dublinban, Írország nagykövetsége 1996. februárjában nyílt meg Budapesten. Hazánkat továbbá tiszteletbeli konzul is képviseli Írországban. Az ír–magyar felsőszintű látogatásokat és a legfontosabb kétoldalú szerződéseket a 31.-32. táblázat mutatja be.

31. táblázat: Felsőszintű látogatások (2003–2004)

2003. november 13.	Bertie Ahern ír miniszterelnök Budapestre látogatott.
2003. március 29.	Mary Harney miniszterelnök-helyettes budapesti látogatása.
2004. május 1.	Medgyessy Péter Dublinban részt vett az EU bővítési ünnepségen.
2004. május 19.	Kormányfők közti kétoldalú konzultációk Budapesten.

Forrás: <http://www.kulugyminiszterium.hu>

32. táblázat: Legfontosabb kétoldalú szerződések

• Vízummentességi megállapodás,
• Kettős adózás elkerüléséről szóló megállapodás,
• Közúti Fuvarozási Egyezmény,
• Légügyi Egyezmény,
• Szervezett bűnözés elleni fellépést lehetővé tevő egyezmény.

Forrás: <http://www.kulugyminiszterium.hu>

5.6.1.2. Gazdasági–kereskedelmi kapcsolatok

A) Írország gazdasága

Írország 1994–2001 között évi átlagban az Európai Unióban rendkívül magas, 9,4%-os növekedést produkált. A növekedés motorjaiként az országban letelepedett multinacionális cégek exportja, a kedvező demográfiai- és az oktatás és humán erőforrás fejlesztésnek köszönhető munkavállalói helyzet, a jelentős külföldi tőke beáramlása és az EU tagság jelölhető meg (FARKAS P. 2001).

Meg kell jegyezzük azonban, hogy a 2001 után tapasztalt világgazdasági recesszió az Ír Köztársaság fejlődésének dinamizmusát is megtörte. Ez természetesnek is vehető, hisz a jelentős mértékben nyitott ország legfontosabb partnere az EU-n kívül az Egyesült Államok. Ezen folyamatnak köszönhetően 2003-ban a GDP már csak 1,4%-al bővült, az alacsony munkanélküliség növekedésnek indult, az infláció pedig elérte a 3,5%-ot (PIAC&PROFIT, 2004/a).

Az ír gazdaság 1980-as évek közepétől induló talpra állásának talán egyik legfontosabb tényezőjét a széles körű társadalmi konszenzuson alapuló, a kormány, a munkaadói szervezetek és a szakszervezetek összefogása biztosította, melynek köszönhetően 1987-ben elfogadtak egy hároméves programot, ami alapvetően a fiskális és monetáris stabilizációra, az adóreformra, a bérkirámlás visszafogására és a kiemelt ágazatok fejlesztésére épített (PEADAR, K. 2002). A következő lépésben igen kedvező befektetői környezetet és versenyképes működési költségeket biztosítottak a külföldi tőkének, például az EU-ban legalacsonyabb társasági adóval (2003. januárjától 12,5%) (PIAC&PROFIT, 2004/a).

Fenti tényezők mellett az ír modell nagy hangsúlyt fektetett a demográfiai helyzet javítására, a K+F-en alapuló gazdaság kiépítésére és az oktatás fejlesztésére, hiszen egészen az 1980-as évekig az írek drasztikus kiáramlása volt jellemző az országból (PIAC&PROFIT, 2004/c). Az oktatás modernizálásának köszönhetően aztán a külföldi tőke megfelelő

szakképzettségű munkaerőre talált, így lekötötte a helyi lakosságot. Érdekes folyamat, hogy a XX. század végére már az Írországból tapasztalt hallatlan fejlődés következtében az egykor kivándorolt lakosság egy része visszatelepedett az anyaországba.

A belső tényezők mellett természetesen ki kell emelnünk és hangsúlyoznunk az Európai Unió szerepét is, bár meg kell jegyezzük egyes elemzések talán néha túldimenzionálják azt és csak kevéssé ismerik el az észak-amerikai piac és befektetések fontosságát. Mindkét piac szerepét demonstrálja, hogy az Írországra érkező külföldi tőke három legfontosabb forrása sorrendben az USA, Németország és Nagy-Britannia. 2004-ig az összes külföldi tőke meghaladta a 150 milliárd USD-t, csak 2003-ban rekordmennyiségű, 42 milliárd USD érkezett az országba.

B) Ír–magyar áruforgalom

Az Írországra irányuló magyar export, és az ír importunk is az elmúlt 10 évben igen dinamikus fejlődött. A fejlődés alapvető előmozdítói három multinacionális nagyvállalat, a NOKIA, a PHILIPS és az IBM voltak. A rendkívül gyors növekedésben fontos szerepet játszott tehát a nagy multinacionális vállalatok közötti forgalom. A 2001-ben félmilliárd eurót meghaladó kétoldalú áruforgalom a nemzetközi konjunktúra változásait követve azonban széles sávban ingadozik és – elsősorban az informatikai termékek iránti kereslet zsugorodásának következtében – 2003-ra 300 millió euró értékig csökkent. Természetesen a csökkenés főleg a fent említett multinacionális cégek forgalma esésének is köszönhető.

2004-ben azonban a nemzetközi kereslet megélénkülésével párhuzamosan a kétoldalú forgalom ismét bővülni kezdett. Kivitelünk döntően gépek, gépi berendezések, ezen belül is jelentős a számítástechnikai és hírközlési eszközök aránya, valamint kisebb részben egyéb feldolgozott termékek.

Az Írországból származó behozatalunk több, mint fele szintén gép és gépi berendezés, a fennmaradó rész pedig döntően gyógyszer és egyéb vegyipari termék.

C) Befektetési kapcsolatok

Írország a legnagyobb magyarországi befektetők rangsorában a 18. helyen áll, mintegy 30 ír tulajdonban lévő vállalkozás működik hazánkban. Az elmúlt években a Külügyminisztérium adatai alapján 160 millió eurót fektettek be ír vállalkozók hazánkban. A termelő vállalatok többsége elektronikai terméket és gépipari termékeket állít elő Magyarországon. Az ír cégek

további profiljai a vendéglátásban, a szállodaiparban, az ingatlanfejlesztésben és több szolgáltatási ágazatban is megtalálhatók. Az ír vállalkozások kereskedelmi célú ingatlanfejlesztése mellett viszonylag nagy számban vásárolnak befektetési céllal lakást ír magánszemélyek is. Az érdeklődés a magyarországi befektetések iránt az utóbbi években – az uniós csatlakozás miatt – tovább fokozódott.

A legjelentősebb ír beruházások az Avonmore (új nevén Glanbie) tejüzeme Pásztón, illetve a Becketts cég fővárosi pubjai. További ír érdekeltségű cégek még az internet szolgáltató eTEL, az autógyártásban érdekelt többségi ír tulajdonú Autotrade Kft., illetve a számítógép-alkatrészeket valamint fém, illetve műanyag vázszerkezeteket gyártó Trend Technologies Inc. cég is. Meg kell továbbá említsük, hogy a budapesti Four Seasons-Gresham Palota Hotel egyik tulajdonosa az ír Quinlan Partnership.

D) A magyar–ír tudományos és technológiai kapcsolatok

A magyar–ír tudományos és technológiai kapcsolatok legfontosabb momentuma, hogy az OMFB és az ír Vállalkozási és Foglalkoztatási Minisztérium 1994. március 30-án Egyetértési Nyilatkozatot írt alá, az együttműködésről azonban ezek után egyezményes kapcsolat nem indult be. Helyét átvették a konkrét kutatás-fejlesztési elképzelésekhez kapcsolódó, részben nagy nemzetközi programok keretében zajló intézményi elképzelések (COST, EUREKA) (Magyarország Külgazdasága 2003, www.kulugyminiszterium.hu).

5.6.1.3. Kulturális és turisztikai kapcsolatok

Egészen napjainkig nincs egyezményes alapja az ír–magyar kulturális kapcsolatoknak, azonban ki kell emelnünk, hogy 1993-ban hazánk kulturális és oktatási csere-megállapodást kötött Írországgal. A magyar javaslatra létrejött államközi csere-megállapodás keretében, a kölcsönösség alapján évente zajlik egyetemisták, képzőművészek, valamint szakemberek cseréje, tanulmányútja (<http://www.kulugyminiszterium.hu>).

A turisztikai kapcsolatokat illetően mindenképp ki kell emelnünk, hogy a Magyar Turizmus Rt. 2003. januárjában nyitotta meg irodáját Dublinban, mely komoly visszhangot váltott ki az ír szakmai berkeken belül (<http://www.hungarytourism.hu>).

Az ír EU elnökség alatt a magyar kultúra megismertetése és terjesztése érdekében hazánk dublini nagykövetsége nagyszabású kulturális rendezvénysorozatot indított be a KÜM –

NKÖM társszervezésében, melynek köszönhetően az alábbi kulturális rendezvények jöttek létre:

- Vígszínház: Össztánc című előadása.
- Kiállítás a dublini Nemzeti Galériában az újonnan csatlakozó országok múzeumainak válogatott festményeiből.
- BM Katasztrófavédelmi Tűzoltózenekarának fellépése a St. Patrick's Day fesztiválon.
- Csatlakozási rendezvények Dublinban és Sligoban (<http://www.kulugyminiszterium.hu>).

A központi rendezvények mellett minden egyes újonnan csatlakozó országot egy-egy vidéki város fogadta vendégül; hazánkat Sligo városa fogadta, ahol magyar borbemutatóra, folklórprogramra és magyar-ír közös népzenei koncertre is sor került.

A kulturális kapcsolatok tárgyalásánál külön ki kell emelnünk hazánk 2005-ös megjelenését Írország második legnagyobb városában Corkban, hiszen a dél-írországi régióközpont volt 2005-ben Európa kulturális fővárosa. Az egész éves programok keretében külön hangsúlyt fektettek az újonnan csatlakozó országok bemutatására, így „Enlargement!” címmel hazánkat is behatóbban megismerhették az érdeklődők.

5.6.2. Politikai–gazdasági–társadalmi párhuzamok

1-2) Meggyőződésünk szerint a két tárgyalt ország modernizációs folyamatai legfontosabb hasznosítható párhuzamának a két ország csatlakozásakor végbemenő *nagyszabású integrációs változtatások* és azok hatásainak elemzése és esetleges kiaknázása jelölhető meg. A disszertáció első és legfontosabb párhuzama tehát, hogy *mindkét tárgyalt ország Európa egykori periferiájának számított* mind társadalmi, mind gazdasági értelemben véve. Hazánk társadalmi–politikai berendezkedése csak a rendszerváltás óta kezdte meg felzárkózását az európai magterülethez, az azóta tapasztalt pozitív folyamatoknak köszönhetően pedig az első körös országok egyik vezető államává vált és jó eséllyel bír arra, hogy az újonnan csatlakozott tizek kiemelkedő uniós országává váljon.

Hazánk 2004. május 1-jei csatlakozása az Európai Unióhoz szintén történelmi fordulópontot jelentett-jelent az integráció életében. Ezen fordulópontnak köszönhetően az Unió kénytelen átszervezni regionális politikáját, szervezeti felépítését, sőt hatalmi struktúráját is. *A második párhuzamnál* azonban meg kell jegyezzük, hogy ez már nem az a történelmi pillanat, amikor Írország számára megduplázódtak a Strukturális Alapokból, illetve

a Kohéziós Alapokból befolyó támogatások, azonban az Európai Unió átszervezése kapcsán hazánk megfelelő érdekeinek védelme révén a helyzet adta lehetőségeknek megfelelően továbbra is sokat profitálhatunk az Európai Unió támogatásából, sőt talán még a szervezeti átalakításokból is.

3) A kapcsolódási pontok keresése kapcsán nem hagyhatjuk ki hazánk és Írország történelmének vizsgálatát sem. Érdekes történelmi párhuzamként könyvelhetjük el GRIFFITH, A., a független Írország első elnöke „The Resurrection of Hungary: A Parallel for Ireland” (Magyarország feltámadása – Írországi párhuzam) címmel 1904-ben megjelentetett könyvét, melyben hazánkat hozva fel példaképül próbált meg követendő példát nyújtani az újjáalakult Írország számára. A két ország közti történelmi párhuzamok keresése tehát nem tűnik alaptalannak a kutató számára.

A kötet összefoglalja, és példaként állítja az írek elé hazánk XIX. századi függetlenségi mozgalmait, tárgyalja a kompromisszum és a radikalizmus adta lehetőségeket, lándzsát pedig a kompromisszumos megoldás és a meggondolt radikalizmus adaptációja felett tör (JESZENSZKY G. 2003).

4) Mind társadalom-, mind pedig természetföldrajzi szempontból is érdemes kitérnünk a két ország összehasonlítására, hisz kis területű, kis népességű, egykor több szempontból is *perifériális* országokról van szó. Természetesen hazánk az Európai Unió mércéjével nézve a közepes méretű és lakosságú országok körébe tartozik, azonban a két ország politikai súlya közel azonos az Unióban (33. táblázat).

33. táblázat: Magyarország és Írország egyes adatainak összehasonlítása Európai Unió viszonylatban

	Magyarország	Ír Köztársaság	Európai Unió átlaga (EU-15)
Terület (km ²)	93 030	70 280	210 400
Lakosság (millió fő)	10,032	3,969	253
Összes GDP (milliárd USD)	139,8	116,2	-
GDP/fő ¹⁷ (USD)	13 900 (EU-15 átlag 61%-a)	29 600 (EU-15-ök 131%-a)	22 595 (100%)

Forrás: CIA World Factbook, www.odci.gov, Eurostat, www.europa.eu.int

¹⁷ Vásárlóerő-paritáson alapuló számítás.

5) A *kulturális értékek* szempontjából történő elemzés legfontosabb párhuzama miszerint mind Írország, mind hazánk *Európában egyedülálló és különleges kultúrával* (kelta, illetve finnugor örökség) rendelkezik, mely merőben eltér az őket körülvevő társadalmi tértől¹⁸. A kulturális értékek és az anyanyelv szerepét és fontosságát, nemzeti öntudat építő szerepét a fent említett GRIFFITH, A. kötet is külön hangsúlyozza (GRIFFITH, A. 1904).

Itt kell rámutatnunk az *idegenforgalom* fontosságára, mely Írország és hazánk számára is a folyó fizetési mérleg javítása mellett, az országok nemzetközi megítélésén túl, jelentős jövedelmeket indukál a lakosság, illetve a vállalkozói szféra körében is (AUBERT A. 2001). A kulturális értékeken alapuló turizmus nagyságrendje Írországban rendkívül magas (CSAPÓ J. 2001), hisz a felmérések tanulsága szerint az országba érkező turisták mintegy 50%-a kulturális örökség látogatása céljából (is) érkezett a területre.

5.6.3. Esetleges párhuzamok Magyarország turizmusának fejlesztésére az ír példa alapján

A dolgozat megszületésének egyik fontos gondolata és célja volt az ír turizmus fejlődésének vizsgálatán keresztül olyan lehetséges utakat, célokat keresni a magyar turizmus szektor számára, melyek az ír példa alapján már kivitelezésre kerültek. Ahogy azt már korábban is hangsúlyoztuk a dolgozatban, az Írország és Magyarország közti párhuzam vonása úgy érezzük nem alaptalan, hiszen mindkét terület egykor – gazdasági – perifériának számító ország volt, mely 1973-ban, illetve 2004-ben egy erős, biztos alapú integrációba való felvételre pályázott. Hasonló gazdasági – jelen esetben idegenforgalmi – szempontú problémák vetültek tehát fel mindkét ország gazdaságtörténetében.

Az első és legfontosabb követendő példa Magyarország számára természetesen az Európai Unió csatlakozás pozitív hatásainak minél nagyobb fokú kihasználása. Mint azt már korábban említettük, Írország 1973-as akkori Európai Gazdasági Közösségbe történt felvételekor az EGK-s átlag 46,5%-ának megfelelő GDP/fő értékkel bírt (HORVÁTH GY. 1998). Az Unió regionális politikájának változásával aztán többek közt a Strukturális Alapokból és az Európai Regionális Fejlesztési Alapból befolyt összegeknek köszönhetően infrastruktúrális, humán-erőforrás fejlesztési, vidékfejlesztési és egyéb gazdasági-területfejlesztési célokat sikerült megvalósítani az országban. Írország az 1970-es évek elejétől hasonló szerkezeti-kohéziós problémákkal bírt, mint Magyarország. Ezek közül az

¹⁸ Természetesen Skócia és Wales kelta eredetű kultúrája földrajzi értelemben véve közel található az Ír Köztársasághoz, azonban az Ír-sziget kulturális öröksége számos területen egyedülállónak mondható.

egyik legfontosabb az idegenforgalom és a vidékfejlesztés, a periférikus helyzetből adódó nehézségek, a humán erőforrások kiaknázásának lehetőségei, illetve az infrastruktúrafejlesztés volt. Írország a beáramlott tőkeinjekciók következtében az utóbbi években elérte, sőt napjainkra már jelentősen meg is haladta az EU-s átlagot, a turizmus terén pedig több szempontból jóval jobb mutatókkal rendelkezik. Magyarország idegenforgalma tehát 2004. májusától jelentős tőkeinjekciókra számíthat elsősorban az Európai Regionális Fejlesztési Alap és a Strukturális Alapok oldaláról.

Az ír turizmus szervezeti és területi felépítésének tárgyalása kapcsán már korábban megállapítottuk, hogy a szigetországban a tervek végrehajtásához már elfogadásukkor létezett forrás és akarat, kivitelezésük így akadály-, és zökkenőmentesnek tekinthető. Szöges ellentétben tehát az eddigi magyar gyakorlattal, a siker receptje a gazdasági–politikai és társadalmi szereplők közös akaratának és tetterekészségének jelenléte, hisz hazánkban legtöbbször a kidolgozott tervek általában a megvalósulás, megvalósítás fázisának késése miatt 3–5 év elteltével elavulnak. Különösen fontos ez hazánk számára, hisz a vizsgált magyar területfejlesztési tervek, illetve turizmusfejlesztési stratégiák igen komoly hasonlatosságot mutatnak mind felépítésükben, mind pedig stratégiai célrendszerükben a 8–10 évvel ezelőtti ír programokkal. Ki kell emelnünk továbbá, hogy az ír és a magyar turizmus szervezeti rendszere is nagymértékben hasonlít egymásra, hasonló struktúrával rendelkeznek, így egyre kézenfekvőbbnek tűnik az ír turizmusfejlesztési gyakorlat egyes elemeinek alkalmazási lehetősége.

Súlyozottan fontos tényezőként értékeljük a vidéki turizmus tudatos írországi fejlesztését, és javallott alkalmazását hazánkban. Korábbi elemzésünkéből kiderült, hogy az Ír Köztársaság a kezdeti hiányos helyzetfelismerés után különös hangsúlyt fektetett az ír táj, mint unikális turisztikai attrakció fejlesztésére. A stratégia lényege az ír vidék egyediségében rejlő lehetőségek kiaknázása, melyet igen nagy sikerrel végre is hajtottak, mind az arculatépítés, mind pedig a vendégfogadás, a kínálat oldaláról, hisz a szigetországban a vidéki turizmus nem pótcselekvés a turizmus előkelőbbnek vélt ágai mögött, hanem igazi élményadó és keresett attrakciónak számít, amit mára már számtalan vendégkörfelmérés is bizonyít (BOARD FÁILTE, 1997–2003). Mivel hazánk egyedi táji adottságai is kiváló lehetőséget és természeti alapot adnak a vidéki turizmus kiépítésére, megállapításunk szerint az egyik legfontosabb unikális kínálati forrásunk Magyarország különleges természeti értékei lehetnének, melyet hangsúlyozottan nem a falusi turizmus kissé beskatulyázott keretei közt, hanem a vidéki turizmus komplex fejlesztésével kellene megoldani. A cél eléréséhez a vidékfejlesztés uniós és hazai eszközrendszere nyújt finansziális alapot.

Az ír idegenforgalom egyik sokszor tárgyalt hátráltató tényezője az ország rosszul kiépített infrastruktúrája volt. A keskeny és kacsaringós utak, az autópályák hiánya, az utak menti infrastruktúra kiépíttelensége mind az utazás idejét, mind pedig az árát megnövelte. A magyarországi lineáris infrastruktúra helyzetét vizsgálva szintén megfigyelhető az utak és városok, elsősorban Budapest és a Balaton szezonbeli túlterheltsége, az autópályák hiánya. Ezáltal nemcsak a turistadesztinációk elérhetősége romlik, hanem az ország megítélését is negatívan befolyásolja a rosszul és korszerűtlenül kiépített autópályák hálózata. (CSÁNYI A. 2001)

A korábban tudatosan „csak” humán-erőforrás fejlesztésre szánt és koncentrált összegek mára már Írországból is az infrastruktúra-fejlesztésre helyezték a hangsúlyt, felismerve a regionális repülőterek, autópályák kiépítésének fontosságát. Az utóbbi évekig az országban osztottpályás autópálya csak a két legnagyobb város, Dublin és Cork közvetlen közelében volt található, mára már azonban az infrastruktúrafejlesztés következtében nagy szabású útügyi, építési tervekbe fogtak a szigetországban is (www.ndp.ie). (Végső lépés az országban)

A humán-erőforrások terén történt változások pozitívabb képet festenek a magyar turizmus szektorról, azonban még mindig hiányoljuk, egy az ír CERT munkaerőképző központ működéséhez hasonló intézmény meglétét Magyarországon. A fenti szervezet ugyanis országsszerte átfogó szakképző tevékenységet folytat, és ami nagyon fontos, átlátja és szabályozza a szükséges munkahelyek és a fennálló munkaerő viszonyát¹⁹. (A munkaerő képzés megvalósulása)

Írországba 2003-ban 6 369 millió turista látogatott el, a teljes bevételek pedig meghaladták a 3 426 millió eurót. Ez az európai kontinens forgalmának összesen 1,6%-a, bevételeinek pedig az 1,4%-a. Magyarországon a turizmusból származó bevételek 2003-ban érték el a 3 041 millió eurót (a kontinens bevételeinek az 1,2%-a), ami mintegy 15,706 millió turistánál oszlott meg (3,9%-os piaci megoszlás Európában) (Tourism Market Trends, 2004). Szembetűnő Magyarország jelentős turistaforgalma Írországhoz képest, azonban a két ország közötti turizmus-erőforrásbeli kihasználtság-különbséget mi sem jelzi szembetűnőbben, minthogy a mintegy 2,5-szeres beérkezések ellenére az idegenforgalom által generált bevételek közel hasonlóak, illetve Írországé mintegy 400 millió euróval több is hazánkénál. (A turizmus szerepe az országban)

Az egyik legfontosabb cél tehát a korábbiakban már említett kvalitatív turizmus elérése lenne Magyarországon annak ellenére, hogy a szerző tisztában van a tranzitország helyzetből fakadó átutazó turizmus okozta statisztikai torzulásokkal. Hiába található Magyarország a világ első húsz turistadesztinációjának valamelyikén, ha az idegenforgalom által generált bevételek jóval rosszabb helyre sorolják az országot. Nem a beérkező turisták számának

¹⁹ Megjegyzendő azonban, hogy Írország jóval könnyebb helyzetben van a munkaerőképzés terén, mivel alapvetően munkaerőhiánnyal, nem pedig túltelítettséggel kellett-kell számolniuk.

növelése, hanem azok speciális igényeinek professzionális és szakszerű kiszolgálása a cél. Ezáltal jóval több bevétellel számolhat mind a magánbefektető, mind pedig az államkincstár.

Az Írországba érkező turisták több, mint 50%-a az ország kulturális értékeinek megismerése céljából érkezik a Köztársaságba (BOARD FÁILTE, 2001). Nyugat-Európában az 1990-es évek elejétől a turizmuson belül egyre fontosabb szerepet kap a kulturális turizmus, mint vonzótényező. Egy ország építészeti, nyelvi, irodalmi, történelmi és egyéb kulturális értékei jelentősen befolyásolják a turistát döntésében (TRÓCSÁNYI A. 2001). Írorszáiban a nyári egyetemeken a nyelvtanulás, irodalom- és kultúraoktatás iránt érdeklődőket, az építészeti és természeti értékek pedig a tárgyi kultúra szerelmeseit vonzza. Nem elhanyagolandó az ír emberekről kialakult image sem, mely szerint az írek kedvesek, jókedvűek és barátságosak. Mindezen kulturális tényezők egyértelműen pozitívan befolyásolják a turista egy adott országról kialakított országimázs képét, mely az idegenforgalom szempontjából a fenntartható fejlődést figyelembe véve végső soron a beérkezések számát, illetve a költségek nagyságát növeli.

Magyarország idegenforgalmának egyik még mindig nem eléggé kiaknázott szegmense a kulturális turizmus. Ahhoz, hogy hazánkban is hasonló arányban vegyenek részt – ha nem is az összes érkezések mintegy felét téve ki – a kulturális turizmusban résztvevő látogatók igen nagy erőfeszítéseket kell még tenni. A dolgozat írója szerint erre minden esélye megvan hazánkban, adottságai megfelelőek a kulturális turizmus mind szélesebb körű kiaknázására, azonban ezen cél elérése érdekében mind több energiát és pénzt kell koncentrálni a kínálati oldal kiépítésére. Persze az ezirányú cselekvések sorozata főleg a Magyar Turizmus Rt. vezetésével már megindult, többek közt a „kulturális turizmus éve” rendezvénysorozat, illetve az Európa Kulturális Fővárosa 2010 – melynek Pécs városa lett a győztese – cím elnyeréséért tett komoly erőfeszítések kapcsán.

Kiemelkedő fontossággal bírhat az ír marketing stratégia tanulmányozása is a hazai turizmusfejlesztés terén. Az 1994-től induló időszak integrált turizmustervezésének egyik sarkalatos pontja Írország agresszív ország marketingje az egész világban. A mind erősebb konkurencia és az 1990-es évek világpiaci kihívásaira reagálva jelentős összegek ráfordításával mind nagyobb piacot hódítottak meg a komplex ír turisztikai termék számára.

A Magyar Turizmus Rt. marketing stratégiája az 1990-es évek végén – forráshiány következtében – azt a fő célt követte, hogy a külföldi szakemberekkel, újságírókkal ismertetik meg az országot, nem pedig a piaci szegmenseket keresik fel jóval nagyobb összegekért. Természetesen azok a szakemberek, akiket sikerült meggyőzni Magyarországi turisztikai

előnyeiről széles körben terjeszthetik véleményüket országunkról, mind a szaksajtóban, mind pedig mindennapi munkájuk során.

A legfontosabbnak azonban a Magyar Turizmus Rt. utóbbi években végrehajtott piacfelmérési vizsgálatait értékeljük, melyek a lehető legkomplexebben tárják fel az esetlegesen Magyarországra érkező turisták piaci szegmenseit, igényeit, szokásait. Egy ilyen felméréssorozat kapcsán természetesen az ország jóval céltudatosabban tud felkészülni mind a turisták fogadására, mind pedig az ország külföldi marketingstratégiájára, reklámozására.

5.7. A területfejlesztéssel összefüggő sikeres hazai turisztikai projektek elemzése

A disszertáció 2006-os elkészültével hazánk immáron több, mint egy éves csatlakozáson és majdnem egy évtizedes előcsatlakozási folyamaton van túl. Ezen időszak alatt természetesen a komplex területfejlesztésen belül az idegenforgalom is aktívan részt vett a pályázati források lehívásában, legyenek azok nemzeti források, Előcsatlakozási Alapok, vagy a Strukturális Alapokból származó uniós források.

Jelen fejezet célja az Európai Unió kontextus és annak egyik sikerországja bemutatása után összegyűjteni és bemutatni esettanulmányokon keresztül ezen sikeres pályázatokat és projekteket, melyek segítségével a felvázolt hipotézist szeretnénk bizonyítani, miszerint a nemzeti alapok, az előcsatlakozási programok és a frissen érkező strukturális támogatások sikeresen befolyásolták a hazai területfejlesztést s azon belül a turisztikai célzatú fejlesztéseket.

Itt kívánjuk megjegyezni továbbá, hogy a WTTC 2004. május 1-jén publikált tanulmánya szerint az Európai Unióhoz való csatlakozás kapcsán Magyarország és Lengyelország profitálhat a legtöbbet az idegenforgalomból származó jövedelem és a turisztikai foglalkoztatás terén. A kissé optimista előrejelzés szerint a hazai turizmusban rejlő potenciál körülbelül 22,8 milliárd USD többletjövedelem, illetve 901 ezer új munkahely²⁰ (Turisztikai Hivatal, Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya, 2004). A tanulmány bemutatásával természetesen a csatlakozásban rejlő potenciált szeretnénk volna hangsúlyozni, melyet maga a turisztikai szakma is elismer, illetve számol vele.

A fejezet első részében tehát röviden összefoglaljuk a hazai területfejlesztési programok turisztikai hatásait, majd azok esettanulmányi jelleggel kerülnek elemzésre, különös tekintettel a Dél-Dunántúli Tervezési Statisztikai Régióra.

²⁰ Ez a véleményünk szerint túlzó szám természetesen a turizmus multiplikátor hatása révén indukált minden munkahelyet jelzi.

5.7.1. A turisztikai témájú területfejlesztési programozás és projektgenerálás a rendszerváltástól napjainkig

5.7.1.1. A Széchenyi Terv turizmusfejlesztési stratégiája

Az 1989-től kezdődő rendszerváltozás utáni időszak a turizmusfejlesztés szempontjából első fontos időszaka sajnos több, mint 10 év elteltével következett be a Széchenyi Terv létrehozásával és bevezetésével. A 2001-ben elkezdett program előtt ugyanis nem létezett egy koherens, az egész országot átfogó turisztikai alapú területfejlesztési eszme és program.

A Széchenyi Terv volt tehát az az első komplex általános nemzeti fejlesztési terv, amely még ugyan nem rendelkezett uniós forrásokkal, mindenesetre felismerte és megjelölte a hazánkon belüli regionális különbségeket, és azok ellen hathatósan kívánt fellépni. A Széchenyi Terv tehát a magyar kormány nagy volumenű gazdasági felzárkóztatási programja volt, melynek hat alprogramja közül az egyik az ún. Turizmusfejlesztési alprogram volt, amit további hét alprogramra (egészségturizmus, kongresszusi turizmus, turisztikai tematikus parkok, kulturális turizmus, lovas turizmus, egyéb minőségi turisztikai termékek, turisztikai információs rendszerek) osztottak fel (AUBERT, A. – CSAPÓ, J. – SZABÓ, G. 2005).

A program többek közt felismeri, hogy a turizmus hazánk gazdaságán belül mindenképp sikerágazatként kezelhető és kezelendő, azonban nélkülözhetetlenné vált a szerkezeti átalakítás a mennyiségiről a minőségi turizmus irányába való elmozdulás szükségessége. Megjelöli továbbá konkrétan az elmaradás területeit a nemzetközi viszonylatban alacsony jövedelemtermelő képességben, az infrastrukturális háttér elmaradottságát illetően, az adottságok, a turisztikai vonzerők kihasználatlansága, illetve a külföldi turizmus túlsúlyának terén. A fő cél a nemzetközileg versenyképes turisztikai termékek fejlesztése, a szolgáltatások színvonalának emelése, a szezonális csökkenése és a belföldi turizmus élénkítése volt (NAGY L. N. 2001/3. <http://www.piacesprofit.hu>).

A magyarországi turizmus szempontjából igen fontos időszakban tehát a kormányzat felismerve az ágazatból származó előnyöket az alprogram finanszírozására a 2001. évben 25 milliárd forintot, 2002-re pedig 28,2 milliárd forintot tervezett be (www.gkm.hu). Megjegyzendő, hogy a 2002-es kormányváltás után az új kormányzat úgy döntött, továbbviszi a Széchenyi Terv turizmusfejlesztési programját, s arra 2003, 2004 és 2005-re is elkülönít – egyre csökkenő mértékű – összegeket (PÁL B. 2002. www.zirc.hu).

A program kritikusi elsősorban az összeg alacsony volumenét emelték ki, amely kétségtelen tény, főleg ha számításba vesszük, hogy szakmai becslések alapján ezen időszakban csak a Balaton fejlesztésére 100 milliárdos nagyságrendben kellett volna – ideális

esetben – számolni. Le kell azonban szögeznünk, hogy első számú, a hazai turisztikát átfogó fejlesztési tervként igen fontos mérföldkőnek számított a Széchenyi Terv Magyarország turizmusának történetében, annál is inkább, hisz ez a program endogén forrásokból gazdálkodott, az Európai Unió forrásai csak később léptek be a rendszerbe (NAGY L. N. 2001/3. <http://www.piacessprofit.hu>).

Esettanulmány 2.: A Széchenyi Terv egészségturisztikai támogatásai

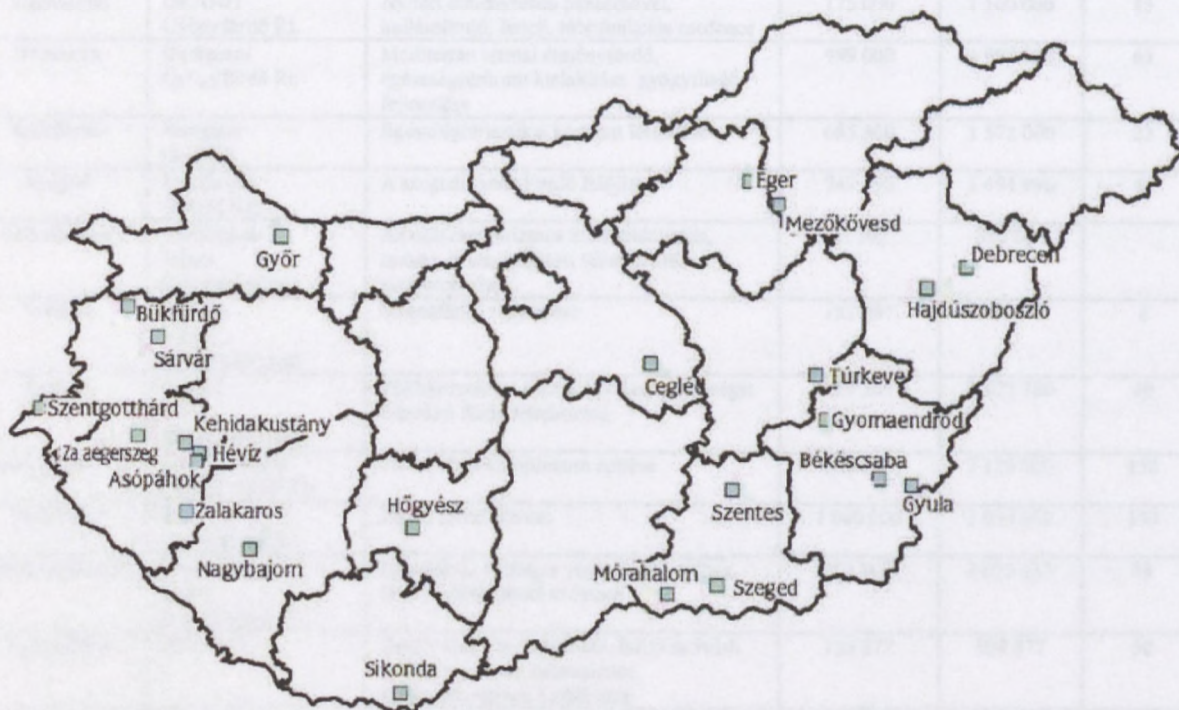
Az országos szinten volumenében és hazánk turizmusában betöltött szerepe alapján mindenképp érdemes az egészségturisztikai befektetéseket górcső alá vennünk. BUDAI Zoltán, az akkori GM Turisztikai Helyettes Államtitkársága helyettes államtitkára szerint „az egészségturizmus fejlesztési alprogram több eszköz – a termék- és szolgáltatásfejlesztés, a szabályozás, a marketing, valamint a humán-erőforrás fejlesztés – összhangjára épül. Valamennyi területen alapelv azonban a támogatások koncentrációja, annak érdekében, hogy a fejlesztés a turizmus egészére gyakoroljon húzóhatást.

Ennek szem előtt tartásával a fejlesztés legfontosabb területei:

- a működő gyógy- és termálfürdők felújítása, valamint szolgáltatásainak komplex fejlesztése;
- a feltárt, de még nem hasznosított termálvízkincs egészségturisztikai hasznosításának elősegítése;
- a gyógy- és termálfürdőhelyek, egészségturisztikai központok infrastrukturális fejlesztése, az egészségturisztikai szolgáltatások, az alap- és turisztikai infrastruktúra, valamint a települési környezet összehangolt, turisztikai célú fejlesztése;
- intézmény- és szabályozórendszer kialakítása;
- egészségturizmus-marketing kidolgozása és végrehajtása;
- humán erőforrás fejlesztés” (BUDAI Z. 2001).

A támogatás volumenét és területi megoszlását a 22. ábra és a 34. táblázat tartalmazza. Jól látható, hogy a támogatott területek regionális megoszlása természetesen a természetföldrajzi adottságokra építve egyaránt koncentrál mind a nyugati, mind pedig az ország fejletlenebb keleti területei irányába.

22. ábra: A 2001. szeptember 11-ig elbíralt és támogatást nyert egészségturisztikai pályázatok (TU-1, TU-2) helyszínei

Forrás: GM Turizmus Stratégiai és Befektetési Főosztály, Regionális Információs Főosztály, 2001

34. táblázat: A 2001. szeptember 11-ig elbíralt és támogatást nyert egészségturisztikai pályázatok (TU-1, TU-2: Fürdőfejlesztés, és a hozzá kapcsolódó infrastruktúra és környezeti fejlesztés támogatása)

A projekt helyszíne	Pályázó	Tartalom	Támogatás összege (ezer Ft)	Beruházás bekerülési értéke(ezer Ft)	Új munkahelyek száma
Gyula	Gyulai Várfürdő Kft.	Medencefelújítás, gyógyászat fejlesztése, gyermekparadicsom, wellness-centrum	400 000	920 000	16
Hajdúszoboszló	Hajdúszoboszlói Gyógyfürdő Rt.	Gyógyfürdő felújítás, mediterrán tengerpart, élményfürdő, vízi vidámpark	1 000 000	2 000 000	25
Hévíz	Hotel Carbona Rt.	Fürdőfelújítás és szolgáltatásbővítés	160 000	320 000	5
Sárvár	Sárvári Gyógyfürdő Kft.	Wellness profilú fürdő, gyógyászat (kisebb)	994 000	1 995 000	44
Zalaegerszeg	Zalaegerszeg Város Önkormányzata	Fiatalos fürdő: strandmedence, csúszdák, hullámedence	608 000	1 216 000	74
Hévíz	Hotel Carbona Rt.	Szálláskapacitás bővítése	90 000	600 000	8
Kehidakustány	Horváth-Ép Közmű-, Út- és Mélyépítő Kft.	Gyógyászati központ, fedett gyógy- és élményfürdő, medence-felújítás	640 000	1 280 000	72
Eger	Strandüzemeltető Kft.	Kétszintes épület, élménymedencék, vadvízi folyó	298 390	596 780	4
Túrkeve	Túrkeve Város Önkormányzata	Központi épület felújítása, termál- és gyermekmedence, élményfürdő	162 000	378 000	16
Hőgyész	Hermelin termál	Komplex fejlesztés, gyógy- és rekreációs	200 000	542 000	52

	Kastélyszálló Rt.	szolgáltatások, vendéglátás, szállásfejlesztés			
Békéscsaba	Békés Megyei Vízművek Vállalat	A fürdő épületének és medencéinek felújítása, egészségcentrum kialakítása	473 714	1 000 000	8
Zalakaros	GRANIT Gyógyfürdő Rt.	Nyitott élményfürdő pancsolóval, hullámfürdő; fedett, többfunkciós medence	175 000	1 100 000	15
Debrecen	Debreceni Gyógyfürdő Rt.	Mediterrán termál élményfürdő, egészségcentrum kialakítása, gyógyfürdő fejlesztése	999 000	1 998 000	63
Bükfürdő	Hungária Golf Kft.	Egészségturisztikai központ létesítése	685 360	1 572 000	23
Szeged	Fürdővizek Szeged Kft.	A szegedi Anna Fürdő felújítása	747 498	1 494 996	45
Mórahalom	Mórahalom Város Önkormányzata	Az egészségturizmus infrastrukturális, eszköz és szolgáltatási feltételeinek megteremtése	82 502	320 000	
Szentes	Szentes Város Önkormányzata	Strandfürdő fejlesztése	181 087	362 174	8
Cegléd	Cegléd Város Önkormányzata	Többgenerációs kikapcsolódási lehetőséget biztosító fürdő létrehozása	724 203	1 473 780	40
Szentgotthárd	Szentgotthárdi Termál Fürdő Kft.	Fedett fürdőkomplexum építése	825 000	2 120 000	150
Bükfürdő	Büki Gyógyfürdő Rt.	Fedett fürdő bővítés	1 000 000	2 033 000	150
Hajdúszoboszló	Thermál Hotel Sport Hajdúszoboszló	Új szálloda építése a város központjában lévő fürdőépülettel szemben	303 800	2 025 333	89
Nagybajom	Polaris Rt.	Bezárt fürdő revitalizálása, külső és belső élménymedence, ülőmedence, gyermekmedence kialakítása	153 577	309 577	30
Sikonda	Sikonda Kft.	Új termál-élményfürdő kialakítása két fedett és egy szabadtéri élménymedencével és pezsgőmedencével	429 350	1 130 000	32
Győr	Győr Önkormányzata	Fürdőközpont építése a meglévő idényfürdő, gyógyfürdő és fedett uszoda mellé: termál-élményfürdő	977 000	2 000 000	28
Mezőkövesd	Mezőkövesd Önkormányzata (Városgazdálkodási Rt.)	Élménymedence, gyógyvizes ülőmedence, üvegezett télikert, pezsgőmedence építése, gyógyászati részleg felújítása	230 000	460 000	16
Gyomaendrőd	Gyomaendrődi Liget Fürdő	Gyógyászat és szolgáltatások bővítése, egész évben működő fedett uszoda és élményfürdő építése	393 100	786 200	7
Alsópáhok	Kolping Családi Hotel	Gyógy- és wellness centrum bővítése	150 000	303 000	7
Bükfürdő	Hungária Golf Kft.	200 ágyas, 4*-os, wellness profilú termálszálló építése a golfclub területén	330 000	2 200 000	124
		Összesen	13 412 581	32 535 840	1 151

Forrás: GM Turisztikai Helyettes Államtitkárság, www.gkm.hu

5.7.1.2. Az Előcsatlakozási Alapok turisztikai vonzatai

Az ISPA program

Az Állami Számvevőszék 2005-ös jelentése alapján elmondhatjuk, hogy az ISPA 2000 óta évi 88 millió euró támogatást biztosított hazánk számára a dolgozatban már korábban is elemzett területeken, nevezetesen a közlekedésfejlesztési és környezetvédelmi programoknál, 50–50%-os arányban. Hazánk a közlekedési infrastruktúra fejlesztése terén 11 közlekedésfejlesztési projektet kötött le, melyek tervezett összértéke 643,3 millió euró, s melyhez az Európai Unió 322,9 millió euróval járul hozzá 2008 végéig.

Ahogy azt már korábban is említettük igen komoly kritika a hazai területfejlesztés és a mindenkori kormányzat felé, hogy a programok késedelme miatt az igényelhető, lehívható összegek is jóval megkésték hazánk számára. Általános problémaként lépett fel a műszaki tervezés és engedélyeztetés ütemtervének késlekedése. További hiányosságként mutatkozott, hogy hazánk még nem építette ki teljesen a nyilvántartási feladatokra is létrehozandó Egységes Monitoring Információs Rendszert, ezzel is késleltetve az ellenőrzési folyamatot.

Az ISPA program keretében a hazai gyakorlatból kiemelendő a dél-dunántúli programozás, ahol Baranya, Somogy és Tolna megyében 2006-ra elkészülő három regionális szemétkerakó megépítése, továbbá negyven szemétkerakó rekultivációjának programja került kivitelezésre (Origo.hu – Üzleti hírek-Menedzsment fórum 2005. Az ISPA-t értékelte a számvevőszék, www.mfor.hu, 2005. július 20.).

Meg kell jegyezzük, hogy az ISPA-ból alapvetően közlekedésfejlesztési és környezetvédelmi program révén természetesen csak közvetett módon részesülhet az idegenforgalom.

A SAPARD program

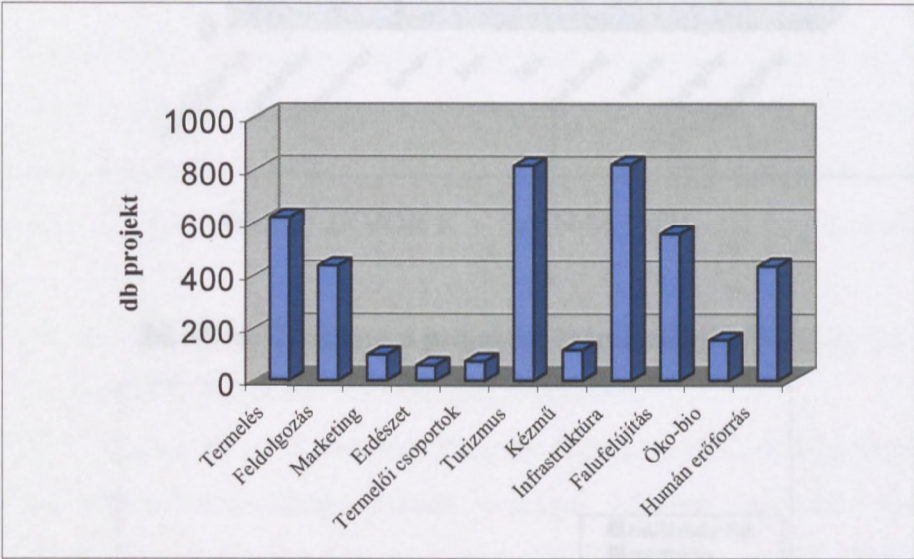
A vidékfejlesztés leghatékonyabban a kistérségi integrált vidékfejlesztési programok keretében valósítható meg. Ezt szolgálta az FVM többfordulós pályázati rendszere, melynek végcéljaként a kistérségi operatív programjainak elkészítése, illetve azoknak a SAPARD-hoz illeszkedő projektjei kerültek kivitelezésre (1999–2001). A vidékfejlesztési stratégiai és operatív programok egységes szakmai útmutató alapján készültek, eredményességük alapján „A”, „B” és „C” kategóriába sorolták őket. A kistérségi stratégiai programok hét éves időtávra készültek, a fejlesztési célokhoz kapcsolódó projektek részben SAPARD forrásból, részben különböző nemzeti forrásokból társfinanszírozhatók, helyi saját forrás bevonásával.

Az első pályázati felhívás 2002. szeptember 26-án, a második 2003. februárjában jelent meg, a prioritásai között még nem szerepeltek a vidékfejlesztésben szerepet játszó turisztikai projektek, így a valós, konkrét pályázatokról sem kaphatunk még információkat. A tervezési stádiumban (1999–2000) elkészült prioritásokhoz kapcsolódó projektstruktúráról az FVM összesítőjéből emeltük ki a számunkra legfontosabb információkat (AUBERT A. – CSAPÓ J. 2003).

Országos szinten vizsgálva elmondhatjuk, hogy a kistérségek jelentős része eljutott az operatív program készítéséig. Közvetlen kivitelezésükre forrásigény nagyságrendje miatt nincs mód, a programok fokozatos megvalósulása a Vidékfejlesztési Célelőirányzatra és a

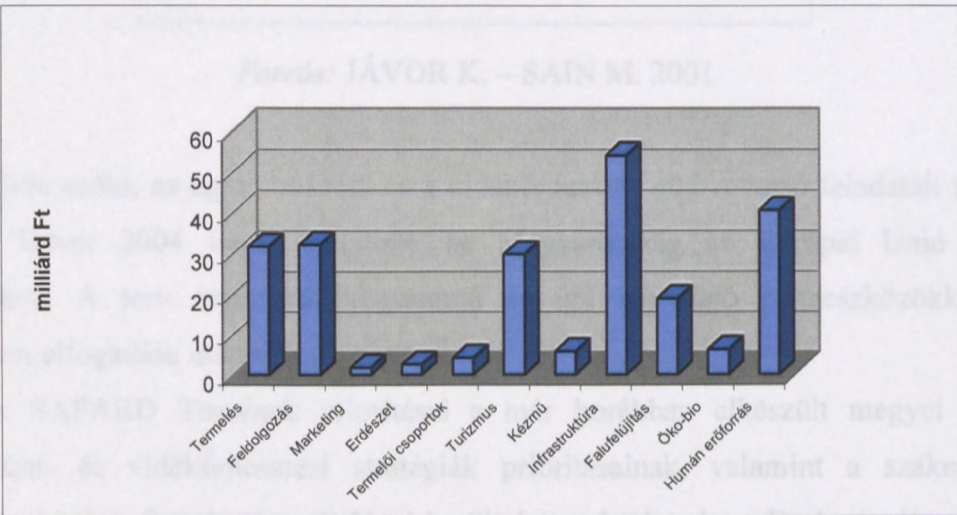
SAPARD program intézkedéseire beadott pályázatok révén volt várható (4300 projekt, 228 milliárd forint beruházási igény). A turisztikai projektek számszerűségében és beruházási nagyságrendjükkel is kiemelkednek (23.–24. ábrák), belső szerkezetük (25–26. ábra) viszont rendkívüli aránytalanságokat mutatnak, ugyanis a projektek több mint fele a szállásférőhelyek fejlesztését célozza meg, a kiegészítő szolgáltatások messze elmaradnak.

23. ábra: Az operatív programok projektjei témák szerint

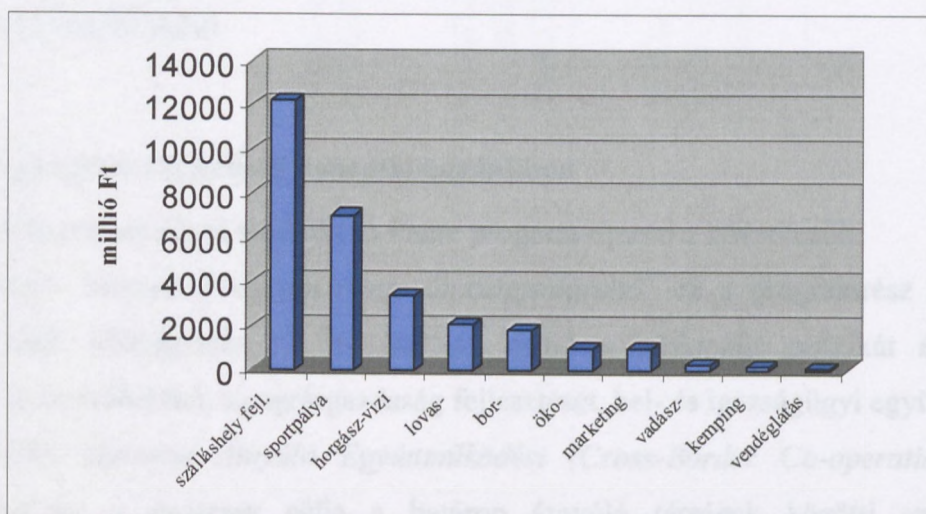
Forrás: JÁVOR K. – SAIN M. 2001

24. ábra: Az operatív programokban található projektek témánkénti beruházási költség összesítője

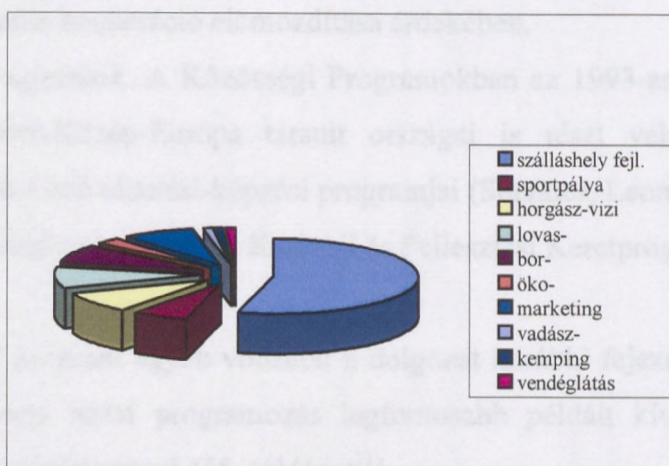
Forrás: JÁVOR K. – SAIN M. 2001

25 ábra: Turizmus a bekerülési költség alapján

Forrás: JÁVOR K. – SAIN M. 2001

26. ábra: Turizmus a projektek száma alapján %

Forrás: JÁVOR K. – SAIN M. 2001

A hét évre szóló, az agrárstruktúra és a vidékfejlesztés elkövetkező feladatait tartalmazó SAPARD Tervet 2004 végén nyújtotta be Magyarország az Európai Unió Brüsszeli Bizottságához. A terv érvényes Programmá és így lehívható pénzeszközökké csak a dokumentum elfogadása után vált.

Hazánk SAPARD Tervének prioritásai a már korábban elkészült megyei és régiós agrárstruktúra- és vidékfejlesztési stratégiák prioritásainak, valamint a szakmapolitikai megfontolásoknak a figyelembe vételével kerültek meghatározásra. Ezek alapján a turizmus főleg a vidékfejlesztési intézkedések révén kerül fejlesztésre (falvak megújítása és fejlesztése,

vidéki értékek védelme; a tevékenységek diverzifikálása alternatív jövedelemszerzések érdekében) (www.ddrft.hu).

A PHARE program turisztikai vonzatai hazánkban

Az 1998-tól új orientációval rendelkező Phare program típusai a következők:

- *PHARE Nemzeti Program (vagy Országprogram):* ez a programrész adja az évi PHARE költségvetés kb. 60–80%-át, érinti a regionális politikát és kohéziót, környezetvédelmet, az agrárgazdaság fejlesztését, bel- és igazságügyi együttműködést.
- *PHARE Határon Átnyúló Együttműködési (Cross-Border Co-operation – CBC) Program:* a program célja a határon átnyúló térségek közötti színvonal- és fejlettségbeli különbségek kiegyenlítése a térségek együttműködésének fejlesztése révén.
- *Multi Beneficiary Program:* jelen programoknál több PHARE ország együttesen vesz részt a regionális kooperáció előmozdítása érdekében.
- *Közösségi Programok:* A Közösségi Programokban az 1993-as koppenhágai csúcsot követően Kelet-Közép-Európa társult országai is részt vehettek, melyek közül kiemelendő az Unió oktatási-képzési programjai (Socrates, Leonardo Programok), és a kutatást-fejlesztést támogató V. Kutatási és Fejlesztési Keretprogram (www.ddrft.hu).

Mivel a PHARE program egyéb vonzatai a dolgozat korábbi fejezeteiben már elemzésre kerültek, így a sikeres hazai programozás legfontosabb példáit kívánjuk jelen pontban, táblázatos formában megjeleníteni (35. táblázat²¹).

²¹ A forrásokat igyekeztünk HUF-ban megadni, azonban néhány forrás csak euróban közli az adatokat.

35. táblázat: A legfontosabb sikeres PHARE finanszírozású turisztikai programok hazánkban, megyei bontásban

Megye	Program	Támogatás mértéke		
		Phare támogatás	Saját erő	Összes költségvetés
Borsod-Abaúj-Zemplén	Matyóföld gyógy- és termálvízre, kulturális örökségre lapozott turizmus fejlesztése (Phare Regionális Kísérleti Program Alap)	68,702 millió HUF	36,925 millió HUF	105,627 millió HUF
	Regionális Borászati Kereskedelmi Központ létesítése Tokajban	416 000 euró	452 062 euró	868 052 euró
Győr-Moson-Sopron	Soproni konferenciaközpont (Magyarország–Ausztria Phare CBC Program)	330 millió HUF (2002-es átadás)	130 millió HUF központi alap+500 millió HUF Széchenyi Terv+500 millió HUF saját erő	1460 millió HUF
Hajdú-Bihar	Panzióépítés Polgáron, idegenforgalmi információs hálózat létrehozás	55,55 millió HUF	68,64 millió HUF	124,19 millió HUF
Heves	Barokk Fürdőváros Fejlesztés (Phare Regionális Kísérleti Program Alap Vidékfejlesztés alprogram: „Vidéki, falusias turizmus fejlesztése, termál- és gyógyturizmus, falusi kézművesipar fejlesztése, kulturális örökség megőrzése”	55,52 millió HUF	79 millió HUF	134,52 millió HUF
Jász-Nagykun-Szolnok	Észak-magyarországi bázis létrehozása a turizmus oktatására és fejlesztésére	160 ezer euró	105 276 ezer euró	265,276 ezer euró
	Túrkevei termál- és gyógyturizmus fejlesztése	67,067 millió HUF	83,668 millió HUF	150,735 millió HUF
	Falusi turizmus feltételeinek javítása (Phare regionális kísérleti program, 1999)	35,211 millió HUF	23,346 millió HUF	58,557 millió HUF
Nógrád	Törökszentmiklós turisztikai szálláskapacitás bővítés (2002-es átadás)	Összesen 22 millió euró Phare keret (1997)		
	Hollókő minőségi turizmusának fejlesztése	60 787 euró	15 372 ezer euró	76 159 euró
Somogy	Drávai Kishajós Víziturizmus feltételeinek megteremtése	45,071 millió HUF	13,016 millió HUF	58,087 millió HUF
Szabolcs-Szatmár-Bereg	Vízisport és szabadidőcentrum fejlesztése a leveleki tónál	30,554 millió HUF	17,557 millió HUF	48,111 millió HUF

Forrás: Nemzeti Fejlesztési Hivatal, www.nfh.hu

5.7.1.3. Az NFT I. turizmusfejlesztési stratégiája (2004–2006)

A 2004–2006-os tervezési időszakra szóló Nemzeti Fejlesztési Terv dokumentuma első számú célja a csatlakozás után a Strukturális Alapokból való régiós támogatások elnyerése. Az NFT tehát a csatlakozás után jogosulttá teszi az új országok NUTS II. szintű régióit az EU költségvetésének mintegy 30%-át kitevő alapok fogadására.

Az NFT dokumentuma ún. fejlesztési prioritásokat jelöl meg, melyek a tervezési időszak alatt az ország területfejlesztési, gazdaságösztönző szempontból legfontosabb fejlesztendő területeit tartalmazzák. A megjelölt területek céljainak elérése érdekében pedig öt operatív programot hoztak létre, melyek közül a munkaközi anyagban a Gazdasági Versenyképesség Operatív Program külön foglalkozott a turizmussal is, azonban többek közt az EU előzetes véleményezésének köszönhetően a turizmus az NFT végleges formájában legnagyobb súlyban a Regionális Operatív Programokon (ROP) belül, emellett pedig az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programban található meg (AUBERT, A. – CSAPÓ, J. – SZABÓ, G. 2005). Ez utóbbi marginálisabban kezeli a turizmust, jelentőségét főleg a vidék kulturális örökségének védelme kapcsán jelöli meg. A Regionális Operatív Programon belül a turizmus önálló prioritásként jelenik meg, méghozzá az első pontban, „A turisztikai potenciál erősítése” címen. A prioritáson belül két további intézkedés, a turisztikai vonzerők versenyképességének növelése és a turizmushoz kapcsolódó szolgáltatások fejlesztése szolgálja az idegenforgalom differenciáltabb fejlesztését (KOVÁCS B. 2004).

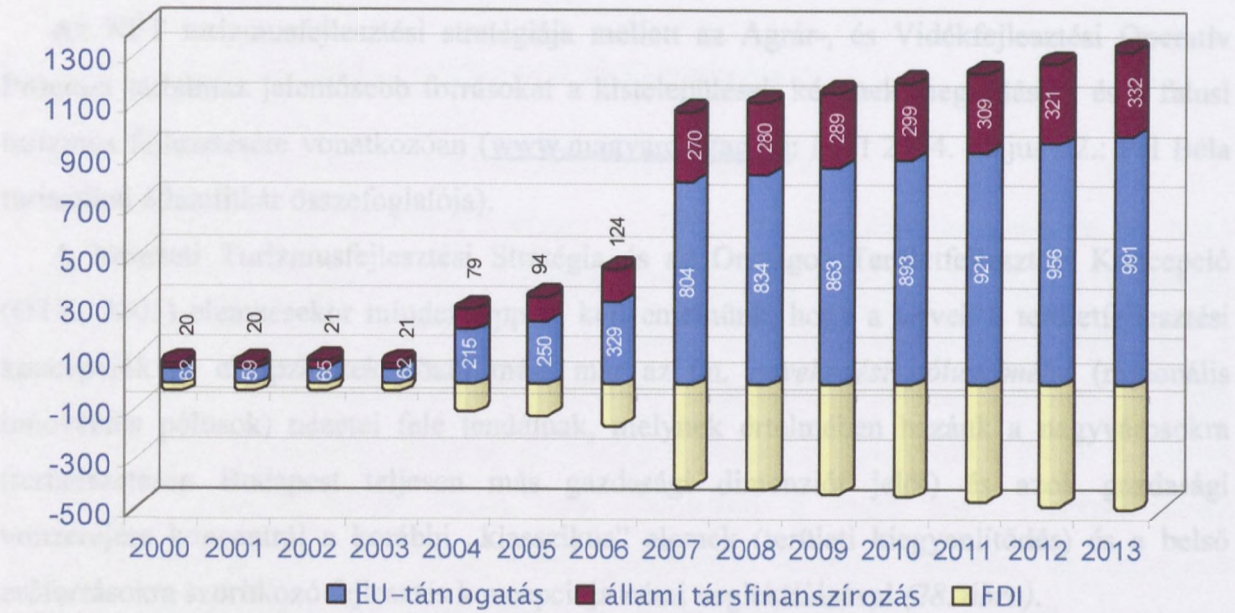
A 2004–2006-os tervezési periódusra egyébként a becslések szerint mintegy 20 milliárd HUF Uniós fejlesztési forrás áll majd rendelkezésre a turizmus számára, amit 8 milliárd HUF hazai forrás egészít ki a társfinanszírozásnak köszönhetően (www.magyarorszag.hu: MTI 2004. május 22.: Pál Béla turisztikai államtitkár összefoglalója). Ez az összeg a hazánkra jutó, összesen 510 milliárd euró mintegy 4%-a, így a turizmusnál csak a környezetvédelem, a közlekedés és a mezőgazdasági eszközfejlesztés részesül nagyobb támogatásban (KOVÁCS B. 2004).

5.7.1.4. Az NFT II. (Európa Terv) turizmusfejlesztési stratégiája

A 2007–2013-as tervezési periódusra elkészült NFT II. (Európa Terv) természetesen jóval nagyobb dimenziókat nyit hazánk számára az európai uniós támogatások lehívása tekintetében is. Ha a 27. ábrát megvizsgáljuk, teljesen egyértelművé válik számunkra a hazai területfejlesztési forrásokon belül az uniós források megoszlásának három periódusa, melyek

a 2000–2004, 2004–2006, és a 2007–2013 közti tervezési időszakot ölelik fel (SZALÓ P. 2005).

27. ábra: Az Európai Unió támogatások, az állami önrész és a magántőke aránya a 2000–2013 közti időszakban (milliárd HUF)

Forrás: SZALÓ P. – Nemzeti Fejlesztési Hivatal, 2005

Egyes (politikai indíttatású) becslések szerint a 2004–2006-os tervezési időszakban lehívható összegek mintegy 7–8-szorosára számíthat Magyarország a 2007–2013-as periódusban a turizmus területén is, így összesen mintegy 140–160 milliárd HUF uniós támogatás jelenhet meg a hazai turizmusfejlesztés terén (www.magyarorszag.hu: MTI 2004. május 22.: Pál Béla turisztikai államtitkár összefoglalója). A szakma által elfogadott becslések (KOVÁCS B. 2004) azonban mintegy 20–24 milliárd HUF-ról és körülbelül a korábbi összegek négyszereséről beszélnek. Ismerve – a dolgozat lezártáig – az Európai Unió alkotmányával és a regionális politikájának változtatásával kapcsolatos parázs vitákat, a becslések egyenlőre csak becslések maradnak, az azonban biztos leszögezhető, hogy a következő tervezési periódus egészen új távlatokat nyit majd meg a hazai területfejlesztés, illetve jelen esetben a turizmusfejlesztés számára is.

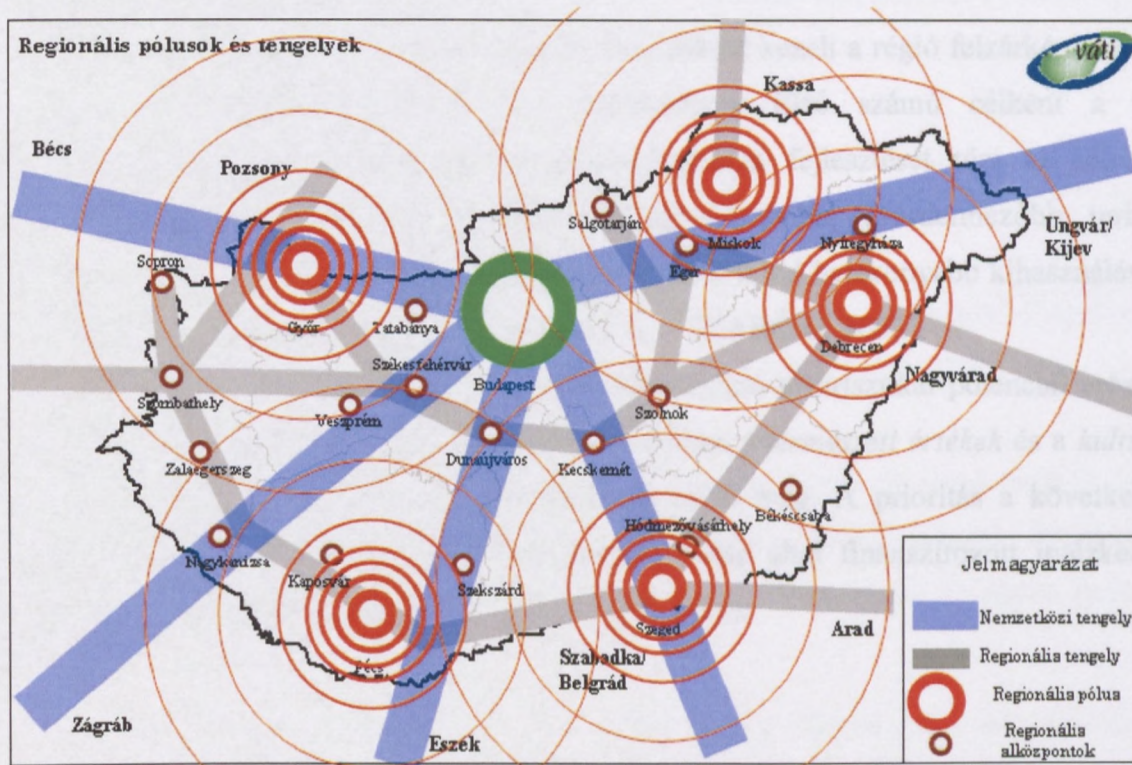
Emellett külön ki kell emelni, hogy a Gazdasági Minisztérium már elkészítette a munkatervét az új Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégiának, melynek a társadalmi–szakmai országos vitái a dolgozat megírásának idején (2004 áprilisától) indultak el. Mivel a hazai

turizmusfejlesztés és tervezés terén elmondható, hogy a kormányváltásoknak köszönhetően a konzisztencia hiánya a mind újabb és újabb „gyökértelennek” ható tervek elkészítéséhez vezetett, remélhetőleg a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia karöltve a mindenkori kormányprogramok turizmussal kapcsolatos fejezeteivel, illetve az NFT turizmusfejlesztéssel kapcsolatos intézkedéseivel, megadja majd a turisztikai ágazat közép- és hosszútávú fejlesztésének bázisát is (KOVÁCS B. 2004).

Az NFT turizmusfejlesztési stratégiája mellett az Agrár-, és Vidékfejlesztési Operatív Program tartalmaz jelentősebb forrásokat a kistelepülések képének megújítására és a falusi turizmus fejlesztésére vonatkozóan (www.magyarorszag.hu: MTI 2004. május 22.: Pál Béla turisztikai államtitkár összefoglalója).

A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia és az Országos Területfejlesztési Konceptió (OTK, 2005) elemzésekor mindenképp ki kell emelnünk, hogy a tervek a területfejlesztési koncepciók és elképzelések közül mára már az ún. *növekedési póluselmélet* (regionális innovációs pólusok) nézetei felé tendálnak, melynek értelmében hazánk a nagyvárosokra (természetesen Budapest teljesen más gazdasági dimenziót jelöl) és azok gazdasági vonzerejére koncentrál a korábbi „klasszikus” elemek (területi kiegyenlítődé) és a belső erőforrásokra szorítkozó fejlesztés koncepciója némi neglektálásával (28. ábra).

28. ábra: Regionális pólusok és tengelyek Magyarországon

Forrás: Országos Területfejlesztési Konceptió, 2005

A társadalmi és szakmai viták tarkította új elképzelés értelmében tehát hazánk az Európai Unió programozásánál az ún. nagy volumenű programokra koncentrál, melyek a későbbiekben multiplikátor hatásuk révén tovagyűrűznek a vidéki területekre is. Az Unió társfinanszírozás mintegy felét így a nagy volumenű programok fogják lehívni, míg a másik felét a regionális projektekre fogják fordítani.

5.7.2. A Dél-Dunántúli Régió gyakorlatának bemutatása

5.7.2.1. A Dél-Dunántúli ROP turizmusfejlesztési stratégiája

A Dél-Dunántúli Régió Baranya, Somogy és Tolna megyét foglalja magában. A régió változatos turisztikai adottságokkal – természeti, kulturális értékkel, gazdag történelmi múlttal – rendelkezik. Magyarország 10 nemzeti parkjából a Duna-Dráva Nemzeti Park érinti a térséget, a régió központja, Pécs az UNESCO világörökségi listáján szerepel. A régió gazdasági teljesítőképessége elmarad az országos átlagtól (Dél-Dunántúli Régió Komplex Fejlesztési Program, 1999). Ennek oka elsősorban a régió nagy részének rossz megközelíthetősége, a déli határ menti perifériális fekvése, valamint az elaprózott településszerkezet (TÓTH J. 2002, 2003). A turizmus emellett fontos tényező a gazdasági szerkezet átalakításában (AUBERT A. et al. 2000, A Dél-Dunántúli Régió Fejlesztési Stratégiájának Vázlata (2007–2015), 2005).

A Dél-Dunántúli ROP a turizmust kiemelt tényezőként kezeli a régió felzárkóztatásának, gazdasági versenyképességének növelése tekintetében. Első számú célként a régió idegenforgalma tematikus turisztikai terméksomagjainak fejlesztését tűzi ki célul. Az intézkedés célja egy területileg és időben kiegyenlítettebb, jövedelmezőbb turizmus kialakítása, a meglévő és potenciális turisztikai vonzerők mind hatékonyabb kihasználása, az ágazat versenyképességének növelése (AUBERT A. – SZABÓ G. 2002).

A ROP prioritásai és intézkedései közül az első számú a turisztikai potenciál erősítése. Ezen prioritás a program középtávú céljaként elsősorban a *természeti értékek és a kulturális örökség* turisztikai célú fenntartható hasznosítását jelöli meg. A prioritás a következő, a csatlakozás után az Európai Regionális Fejlesztési Alap által finanszírozott intézkedések megvalósítását tűzi ki célul (BERKI M. – CSAPÓ J. 2003):

- *A turisztikai vonzerők fejlesztése.*
- *A turisztikai fogadóképesség javítása.*
- *Kistelepülések szennyvízkezelése.*

A NFT ROP turizmusfejlesztés szempontjából tehát a legjelentősebb erőforrások között a helyi értékekre és adottságokra épülő kulturális turizmusban (világörökségi helyszínekre, az ingatlan kulturális örökség, a múzeumok gyűjteményei, a nemzetközi hírű művészeti élet és a népművészeti hagyományok értékeire), aktív és ökoturisztikai termékek és szolgáltatások kialakításában jelöli meg a turizmusfejlesztés irányait (Regionális Fejlesztés Operatív Program (ROP) 2004–2006).

A Dél-Dunántúli Régió SWOT-analízisében a turizmus, mint a jelenlegi gazdasági helyzetből történő kitörési lehetőség került megfogalmazásra. A turizmuson belül kiemelt terméktípusként jelenik meg az örökségturizmus, a kulturális és a természeti értékek hasznosításához kapcsolódó idegenforgalom fejlesztés. (36. táblázat)

36. táblázat: A Dél-Dunántúli Régió turisztikai SWOT-analízise (kiemelt terméktípusok)

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> - Gazdag gyógyforrás- és termálkincs - Az idegenforgalom országos átlagot meghaladó szerepe - A Balaton, mint idegenforgalmi célpont ismertsége - Gazdag kulturális és történelmi örökség - Jelentős kiterjedésű természet- és tájvédelmi területek 	<ul style="list-style-type: none"> - Turisztikai szolgáltatások szezonális és területileg koncentrált jellege - A magas komfortfokozatú szálláshelyek hiánya
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> - Kulturális, gyógy-, wellness és ökoturizmus növekvő trendje 	

Forrás: A Dél-Dunántúli Régió fejlesztési stratégiája a regionális szerkezetű Regionális Operatív Programban tervezői javaslat, Pécs DDRFÜ Kht, 2002

A Nemzeti Fejlesztési Tervben a turizmusfejlesztés a Gazdasági Versenyképesség OP-ban szerepelt először, ahol két prioritás került kidolgozásra a Dél-Dunántúli Régióban. A turizmusfejlesztés ROP-ba való áthelyezésével e két prioritás beolvad az egyéb turisztikai termékfejlesztések közé. A prioritások az alábbiak voltak:

1. *Operatív Program: Az UNESCO Világörökségi listára nevezett emlékek és környezetük, a történelmi belváros fejlesztése – Pécs, a Világörökség része.*

Általános célként a Dél-Dunántúli Régió gazdag történelmi, kulturális hagyományai megőrzésével, ápolásával, hasznosításával kívánja a régió turisztikai vonzerejét, a kulturális turizmust fejleszteni. A program középpontjában Pécs, mint a régió örökségi központjának bemutatása áll.

2. *Operatív Program: Az ökoturizmus fejlesztése a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság hatóterületén.*

A program célja a Dél-Dunántúli Régió természeti örökségének és kulturális hagyományainak megőrzése és turisztikai célból történő hasznosítása. A program területi szinten a Duna-Dráva Nemzeti Park területére épül (Dél Dunántúli Regionális Idegenforgalmi Bizottság, 2002).

Az NFT ROP-ban az első számú prioritás a turisztikai potenciál erősítése, a helyi és egyedi sajátosságokra épülő természeti értékek, és a kulturális örökség turisztikai célú fenntartható hasznosításával. A fenti két operatív program illeszkedik ezen feltételrendszerhez, valamint mind a világörökségi cím, mind a nemzeti park jelentős vonzerőt képviselnek, megmaradt kiemelt szerepük a Dél-Dunántúli Régió turisztikai termékei között.

5.7.2.2. *Sikeres turisztikai célú pályázatok a Dél-Dunántúli Régióban*

A régióban turisztikai célú támogatásokat elnyert területek alapvetően a korábbi Széchenyi Terv beruházásaihoz, illetve a 2004–2006-os Nemzeti Fejlesztési Tervhez kapcsolódó ROP pályázatokhoz és Európai Uniós forrásokhoz (INTERREG) köthető. Ebben a fejezetben mindenekelőtt a nagyberuházásokat kíséreljük meg kiemelni, melynek anyagi határát hozzávetőleg 100 milliós (vagy ahhoz közelítő) nagyságrendben állapítottuk meg, hisz megítélésünk szerint a „nagyprojektek” demonstrálják leginkább egy terület, régió fejlesztésének alapvető irányait.

A Dél-Dunántúli Régióban a Széchenyi Tervből sikeresen pályázott programok, az előbbi kritériumok alapján tehát a következők voltak: (A támogatott projektek területi megoszlása tekintetében meg kell jegyezzük, hogy a legsikeresebb régiók a Nyugat-Dunántúl, Észak-Alföld, Budapest-Közép-Duna-vidék és a Dél-Alföld voltak.) (37. táblázat)

37. táblázat: A Széchenyi Tervből támogatott projektek regionális rangsora

Statisztikai régió	Támogatott projektek száma (db)	Támogatás összege (millió Ft)	Fejlesztési összege (millió Ft)	Új munkahelyek száma
Budapest-Közép- Duna-vidék	10	4 408	11 767	361
Közép-Dunántúl	7	2 693	7 401	232
Nyugat-Dunántúl	28	10 469	29 640	930
Dél-Dunántúl	10	2 628	6 819	230
Észak- Magyarország	12	2 282	6 447	175
Észak-Alföld	19	4 447	10 710	302
Dél-Alföld	14	3 997	8 675	185
Összesen	100	30 934	81 458	2 415

Forrás: GELLAI I. 2004

A régiós területi lehatároláshoz figyelembe vett pályázatokat a 38.-39. táblázat foglalja össze.

38. táblázat: A Széchenyi Terv pályázatainak nyertesei a Dél-Dunántúli Régióban –
turisztikai program

A Széchenyi Terv pályázatainak nyertesei – turisztikai program: Baranya megye					
Kód	Téma	Név	Település	Megye	Megítélt támogatás
SZT-TU-1	termálfürdők	Sikonda kft.	Komló	Baranya	429 350 000 Ft
SZT-TU-1	termálfürdők	Harkányi Gyógyfürdő Rt.	Harkány	Baranya	750 000 000 Ft
SZT-TU-3	termál-szállás	Kreatív-Invest Kft.	Csertő	Baranya	94 641 000 Ft
SZT-TU-4	várak	Kincstári Vagyoni Igazgatóság	Szigetvár	Baranya	172 800 000 Ft
SZT-TU-KO	konferencia	Hungária Szálloda- Ingatlankezelő Rt.	Pécs	Baranya	500 000 000 Ft
A Széchenyi Terv pályázatainak nyertesei – turisztikai program: Somogy megye					
Kód	Téma	Név	Település	Megye	Megítélt támogatás
SZT-TU-1	termálfürdők	Polaris Rt.	Nagybajom	Somogy	153 577 000 Ft
SZT-TU-3	termál-szállás	Lenark Hungary Kft	Mernye	Somogy	100 000 000 Ft
A Széchenyi Terv pályázatainak nyertesei – turisztikai program: Tolna megye					
Kód	Téma	Név	Település	Megye	Megítélt támogatás
SZT-TU-1	termálfürdők	Hermelin Termál Kastélyszálló Rt.	Hőgyész	Tolna	200 000 000 Ft
SZT-TU-3	termál- szálláshelyf.	H&C Holges Castellum 1277 Kft.	Hőgyész	Tolna	62 588 000 Ft
SZT-TU-4	várak	Kincstári Vagyoni Igazgatóság	Ozora	Tolna	108 000 000 Ft

Forrás: Dél Dunántúli Regionális Marketing Igazgatóság adatbázisa. 2005, www.gm.hu

39. táblázat: További sikeres turisztikai pályázatok a Dél-Dunántúli Régióban

Kód	Téma	Név	Település	Megye	Megítelt támogatás
ROP 1.1	strandfürdő	Barcsi Strandfürdő	Barcs	Somogy	800 000 000 Ft
Dél-Dunántúli Régió területfejlesztési alapjából és EU Orpheus program	gyógyfürdő	Nagyatádi Strandfürdő	Nagyatád	Somogy	90 000 000 Ft
NFT ROP 1.1 DD-1.1.2-039	világörökség	Pécs/Sopianae Örökség KHT.: „Pécs világöröksége, turisztikai vonzerő fejlesztése”	Pécs	Baranya	1 500 000 000 Ft.
	gyógyfürdő		Szigetvár	Baranya	829 000 000 Ft.
	gyógyfürdő		Harkány	Baranya	1 500 000 000 Ft.
	gyógyfürdő kórház				950 000 000 Ft (EU pénzből)
	gyógyfürdő		Dombóvár-Gunaras	Tolna	600 000 000 Ft.
	gyógyfürdő		Sikonda	Baranya	628 000 000 Ft. (össz. beruházás 2 000 000 000 Ft.)
	gyógyfürdő		Igal	Somogy	240 000 000 Ft.
2004–2006	ökoturizmus	WaterTour (Duna- Dráva víziturizmus)			23 000 000 Ft. (Össz. támogatás 207 millió Ft.)
INTERREG III. C	borturizmus	VinTour			162 000 000 Ft. (634 ezer euró) amelyből 214 ezer euró (55 millió forint) önrész, míg 420 ezer euró (107 millió forint) INTERREG IIIC

Forrás: Dél-Dunántúli Regionális Marketing Igazgatóság adatbázisa, 2005, www.gm.hu

Érdemes kiemelnünk, hogy a 20 db. vizsgált nagyprojektből összesen 11 sikeres pályázat irányult strand- és gyógyfürdőfejlesztésre, további négy gyógy-, vagy termálfürdő szálláshely-kapacitás bővítést célzott meg. A termál- és gyógyidegenforgalom fontossága a régióban tehát hűen tükröződik a beadott pályázatok intenzitása és azok kedvező elbírálása terén is. Természetesen a korreláció annak is köszönhető, hogy a Széchenyi Terv egyik prioritása a gyógy- és termálturizmus fejlesztése volt.

További nagyprojektek közül kettő foglalkozott várfejlesztéssel (Szigetvár és Ozora), egy-egy pedig ökoturizmussal (Water Tour projekt), borturizmussal (VinTour projekt),

konferenciaturizmussal (Pécs–Nádor szálló) és kulturális turizmussal (Pécsi Világörökség). A legnagyobb volumenű támogatásokat Harkány, Pécs, Barcs, Szigetvár és Sikonda kapta meg.

A megyék rangsorában Baranya nyerte el a legtöbb pályázati forrást, melyet Somogy követ és végül Tolna zár le.

6. Összefoglalás

Az értekezés a turizmus és területfejlesztés európai uniós kapcsolatrendszerén keresztül világít rá az Ír Köztársaság gyakorlatára 1973-tól napjainkig, különös tekintettel az 1990-es évek második felétől végbement eseményekre és folyamatokra. Vizsgálatainkból egyértelműen kitűnik, hogy az idegenforgalom szerepe az Európai Unió gazdaságában kiemelkedő, azonban hiába a terület- és vidékfejlesztés egyik legfontosabb eszköze, ki kell emelnünk, hogy az EU még mindig közös szabályozásának hiányát éli meg. Így mindamellett, hogy Európa – és azon belül döntő többségben az Európai Unió tagjai – adják a világ összes turistaérkezésének 57%-át, a Közösség nem rendelkezik még közös turisztikai politikával, melynek jövőbeni szabályozása elengedhetetlennek tűnik, különös tekintettel az integráció bővítési hullámaival kialakult új területi és gazdasági folyamatokra.

Annak ellenére azonban, hogy a turizmus, miután az alapszerződésből kimaradt, az Európai Unióban nem rendelkezik megfelelő jogi alapokkal, közvetlenül, vagy – jóval gyakrabban – közvetett módon mégis részesül a Közösség regionális támogatási rendszeréből. A turizmus multiplikátor hatása következtében tehát az Unión belül egyre inkább felismerik annak jelentőségét, a gazdaságban, illetve mindennapjainkban betöltött szerepét. Számítások szerint az Európai Unióban a közvetlenül a turizmusban dolgozók száma eléri a 9 millió főt, amely az összes kereső lakosság 6%-át teszi ki, az összes GDP értékének pedig mintegy 5,5%-át adja (<http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourismeu.htm>).

Megfelelő Uniós költségvetéssel rendelkező közvetlen turizmus programok híján az idegenforgalom egyéb EU-s programok kapcsán tud csak belépni a regionális támogatási rendszerbe, programokba. Számítalan turizmus kezdeményezés kapott és kap támogatást az Unióban, melyek alapvető forrásai a következők:

- Strukturális Alapok,
- Más területeken – környezetvédelem, oktatás, szakképzés stb. terén – megvalósított programok,
- Az Európai Beruházási Alap kölcsönei.

Az Európai Unióban a turizmusra fordított támogatási összegeket alapvetően két részre oszthatjuk, a vállalkozások, illetve az állami szervezetek számára nyújtott összegekre. Ezen támogatásokat a 40. táblázat foglalja össze.

40. táblázat: Az Európai Unióban turizmusra fordított támogatások területei

A vállalkozások számára nyújtott támogatások	Az állami szervezetek számára nyújtott támogatások
<ul style="list-style-type: none"> • Szálláshelyek minőségi fejlesztése • Vonzerőfejlesztés (újak létrehozása, illetve meglévők felújítása) • Turisztikai vállalkozók marketingképzése • Segítségnyújtás a marketing területén 	<ul style="list-style-type: none"> • Kulturális örökség fejlesztése • Túraútvonalak, turisztikai attrakciók fejlesztése • Kihasztnálatlan vízi utak megtisztítása • Networking és együttműködés

Forrás: Pénzügyi támogatások a turizmus területén az Európai Unió egyes tagállamaiban

www.europa.eu.int alapján saját szerkesztés

Ezen fő tevékenységi területek mellett a vállalkozások számára még egyes országok esetében előfordulnak támogatások a vendéglátó-ipari fejlesztések, a piaci tanulmányok, a turisztikai vállalkozások képzése, a menedzsmentképzés, az IT és kommunikáció, illetve vállalatindításkor nyújtott tanácsadás terén. Az állami szervezetek számára nyújtott támogatások esetében a fentiekén kívül még a turisztikai infrastruktúra, a rekreációs lehetőségek, az úthálózat és egyéb közösségi infrastruktúra, valamint a környezetbarát turizmus fejlesztése terén nyújtott támogatás is jelen van. Az uniós vállalkozásoknak és állami szervezetnek nyújtott támogatásokat a 41/a és a 41/b táblázatok foglalják össze (Pénzügyi támogatások a turizmus területén az Európai Unió egyes tagállamaiban www.europa.eu.int).

Az 1994–1999 közti tervezési időszak alatt a turizmus projektek 7,3 milliárd ECU támogatást kaptak a Strukturális Alapokból. (A 2000–2006 közti tervezési időszakról még nem állnak rendelkezésre részletes adatok.) A támogatások elnyerésekor alapvető cél a gazdasági és szociális kritériumok teljesítése, illetve a lokális megvalósítás támogatása az adott ország által. Általánosan elfogadott szempont az Unión belül továbbá a programok kapcsán a mind szélesebb kooperációk kiépítésének igénye. Egy turizmus projekt például jóval kedvezőbb elbírálásban részesülhet, ha más partnerországok is bevonásra kerülnek. A másik fontos támogatási alapelv a társfinanszírozás elve, mely szerint az Unió csak egy bizonyos nagyságrendben támogatja a projekteket a fennmaradó részt az állam, az önkormányzat, vagy a magánszféra vállalja

(<http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourisme.htm>).

Összegzésként elmondható tehát, hogy a turizmus fontosságát felismerve az EU mind komolyabban kezeli a területet, annak megfelelő jogi és intézményi irányítása azonban még mindig várat magára.

41/a. táblázat: Az európai uniós vállalkozásoknak és állami szervezetnek nyújtott támogatások

	szálláshelyek minőségi fejlesztése	☺	vendéglátó-ipari fejlesztések	☺	vonzófejlesztés (újak létrehozása, ill. meglévők felújítása)	☺	turisztikai vállalkozók marketingképzése	☺	segítségnyújtás a marketing területén	piaci tanulmányok	☺	turisztikai vállalkozások képzése (üzleti hatékonyságot elősegítő készségek fejlesztése)	turisztikai tevékenységekbe / niche termékekbe történő beruházás (halászat, túrázás, kerékpározás, lovaglás)	segítségnyújtás a menedzsment területén (üzleti tervek, pénzügyi tanácsadás)	információs és kommunikációs technológiával kapcsolatos beruházások támogatása	☺	együttműködések, régiók létrehozásának ösztönzése	☺	üzleti vállalkozások megkezdéséhez tanácsadás
Ausztria		☺			☺		☺		☺										
Belgium		☺			☺		☺		☺										
Dánia		☺			☺		☺		☺										☺
Egyesült Királyság		☺			☺		☺		☺										☺
Finnország		☺			☺		☺		☺										
Franciaország		☺			☺		☺		☺										
Görögország		☺			☺		☺		☺					☺					
Hollandia		☺			☺		☺		☺										
Írország					☺				☺		☺								
Luxemburg		☺			☺		☺		☺										
Németország		☺			☺		☺		☺										☺
Olaszország		☺			☺		☺		☺										
Portugália		☺			☺		☺		☺										
Spanyolország		☺			☺		☺		☺	☺									
Svédország		☺			☺		☺		☺										

Forrás: Pénzügyi támogatások a turizmus területén az Európai Unió egyes tagállamaiban, www.europa.eu.int

41/b. táblázat: Az európai uniós vállalkozásoknak és állami szervezetnek nyújtott támogatások

	kulturális örökségek fejlesztése	túraútvonalak, turisztikai attrakciók fejlesztése (természetes örökségek, kerékpárutak minőségi fejlesztése, útvonalak kitáblázása)	kihasználatlan vízi utak megisztítása (régí csatornák, tavak)	networking és együttműködések (B2B és PPP-együttműködések ösztönzés	turisztikai infrastruktúra fejlesztése (turisztikai jelzések, berendezések, túrdó- és egyéb beruházások)	rekreációs lehetőségek fejlesztése	útálózat és egyéb közösségi infrastruktúra fejlesztése	környezetbarát turizmus fejlesztése
Ausztria	☺	☺		☺		☺		
Belgium	☺			☺	☺			
Dánia	☺	☺		☺				
Egyesült Királyság	☺	☺	☺	☺				
Finnország	☺	☺		☺				☺
Franciaország	☺	☺	☺	☺				
Görögország	☺	☺	☺	☺			☺	
Hollandia	☺	☺	☺	☺				
Írország	☺	☺	☺					
Luxemburg	☺	☺	☺	☺				
Németország	☺	☺		☺				
Olaszország	☺	☺	☺	☺				
Portugália	☺	☺	☺	☺				
Spanyolország	☺	☺		☺	☺			
Svédország	☺			☺	☺			

Forrás: Pénzügyi támogatások a turizmus területén az Európai Unió egyes tagállamaiban, www.europa.eu.int

Első hipotézisünk, miszerint az EU csatlakozás kedvező folyamatokat generál a turizmus szektorban egyértelműen bizonyított, hisz a fejlesztési források jelentős hányada kapcsolódik, még ha legtöbb esetben közvetett módon is a turizmusfejlesztéshez.

Mindemellett a fent említett terület- és vidékfejlesztő szerepe alapján az EU turizmusa, és ezáltal területfejlesztési gyakorlatának vizsgálata úgy érezzük, elengedhetetlen és alapvetően szükséges Magyarország számára. Ezért az általános gyakorlat uniós bemutatása mellett a dolgozat gerincét az Ír Köztársaság gyakorlatának bemutatása képezi. Természetesen nem véletlenül esett a választás Írországra, hisz több fontos párhuzam vonható Magyarország és az egykori Írország társadalmi–gazdasági viszonyaira. Az EU területfejlesztési politikájának és gyakorlatának megváltozásával az első 10–15 év visszafogottsága után az írek extrém módon alkalmazkodtak egyrészt az uniós támogatások lehívásához, másrészt ezzel párhuzamosan a világpiac változásaihoz.

Az ír regionalizmus történetének gyökerei az 1950-es évek elejétől számíthatók. Az országban tapasztalt több évtizedes folyamat eredményeként mára a területfejlesztés és a regionalizmus szorosan együttműködő, jól kiépített rendszert teremtett. Ezen hálózat egyik fontos pontja az idegenforgalom, a turizmusfejlesztés.

A múltbéli sikerei és a jövőbeni ismert – országosan előrevetített – potenciálja miatt a turizmus szektor továbbra is a kormány egyik kulcsfontosságú eszköze a területfejlesztésben, a gazdaság növekedésében és a regionális fejlődésben. Az idegenforgalmi bevételeknek az Ír Köztársaságban fontos multiplikátor hatásuk van mind a helyi-, mind a nemzetgazdaságra, mivel minden terméket és szolgáltatást az országon belül hazai munkaerővel állítanak elő, és kicsiny importigénnyel rendelkezik.

Ennek is köszönhető, hogy Írország a csatlakozást követő első egy évtizedet leszámítva nemcsak gazdasága, hanem azon belül turisztikai szektora is igen sikeresen éli meg az integrációt, az 1990-es évek közepétől az Európai Unió egyik legversenyképesebb államává válik.

Második hipotézisünk is bizonyított tehát, miszerint Írország gyors gazdasági fellendülésének egyik alapja az integrációhoz történő csatlakozás, illetve erőforrásainak sikeres felhasználása.

Az ír idegenforgalom potenciáljának „teljes” kiaknázása a XXI. század elején még mindig várat magára, azonban a területfejlesztéssel szorosan összefonódó tudatos tervezés következtében nemcsak az országon belül vált mára az idegenforgalom az egyik legfontosabb nemzetgazdasági tényezővé, hanem az ír modell megítélésünk szerint igen hasznos példaként szolgálhat más nemzetgazdaságok turizmusának fejlesztéséhez is.

Természetesen a turisztikai kínálattal és kereslettel kapcsolatos sikeres stratégia alkotás együtt kell járjon annak hathatós megvalósításával is. Ennek kivitelezésére három fő befolyásoló tényezőt említhetünk meg:

1. Írország turizmusának fejlődését és növekedését leginkább a magánszféra befektetései fogják befolyásolni és alakítani, mely folyamat egy alkalmazkodóképes és naprakész kormányzati politikával kell kiegészülni.
2. A turizmus politika legalapvetőbb funkciója professzionális és konzisztens cselekvési rendszer felállítása és fenntartása, melyet a vállalkozások, az innováció és a befektetések vezérelnek.
3. A kormányzat nagyon fontos kiegészítő szerepkört tölt be a turizmus üzleti tevékenységének ösztönzésében, mely feladatot a vállalkozások számára nem megtérülő területeken különösen kiemelten kell kezelni.

Ennek érdekében, ha szükséges tényleges változásoknak kell bekövetkezniük a kormányzati politika kulcsterületein, ezen politika átadásában a turizmus állami és reprezentatív szervezetei felé, illetve legteljesebb mértékben a magánvállalkozások szintjén. Fenti változások legfontosabb tényezői:

- Olyan politikai akarat és ahhoz kapcsolódó cselekvések sorozatának jelenléte, mely továbbra is támogatja az erős, önálló, profitáló, innovatív és turista-orientált turisztikai vállalkozásokat.
- Olyan turizmus ágazat megjelenése, amely a turisták igényeit a jövőre vetítve is képes felmérni és kiszolgálni, illetve a termék, szolgáltatások és az élmény terén a konkurenciánál is jobb szolgáltatást nyújtani.

A korábban már vizsgált, a *Turizmuspolitikai Felülvizsgáló Bizottság* (Tourism Policy Review Group) által felvázolt „*Az Ír Turizmus Jövőképe 2003–2012*” (The New Vision for Irish Tourism 2003–2012) című dokumentum a stratégiai sikertényezők meghatározásakor mintegy 70 speciális tevékenységi területet szabott meg a sikeres turizmusfejlesztés terén, melyek legnagyobb része a 2003–2005-ös periódusra koncentrálva jelöli meg a fejlesztések várható irányait.

A stratégia és az akcióterv az ír turizmus fejlődésének koherens vázát alkotja, melynek vezető intézménye a *Művészetek, Sport és Turizmus Minisztériuma* szoros partnerségben az

egyéb kormányzati és állami intézményekkel, illetve az ágazat kulcsszereplőivel. Az írországi turizmus kulcsfontosságú jövőbeni kihívásai tehát a következők lesznek:

1. Az ír turizmus az utóbbi évtizedekben az ország egyik legfontosabb gazdaságfejlesztő szektorává vált, a nemzeti-, regionális- és szociális fejlődés egyik motorja lett. Az ágazat legnagyobb részben hazai tulajdonú kis- és középvállalkozásokat ölel fel. *Az első megállapításunk tehát az, hogy a turizmus további növekedési tendenciái az ország számára is kedvező gazdasági folyamatokat fog generálni.*
2. Az ír turizmus fejlődésének fókuszában az utóbbi időkben elveszített versenyképesség visszanyerése, és a gyors és hatékony alkalmazkodóképesség kialakítása lesz. *Második megállapításunk értelmében az ír turizmus versenyképességét az ár-érték arányok javításával vissza kell állítani az Európai Unió „normákra”.*
3. A turizmusban végrehajtandó változások alapvető befolyásoló tényezője az ország gazdasága egészében végbemenő folyamatok összessége. Ezért elengedhetetlen a kettő párhuzamos és egymástól függő fejlődése, hisz a turizmus csak így válhat a nemzetgazdaság egészére pozitívan ható ágazattá. *A harmadik megállapításunk tehát az, hogy a turizmus sikeres fejlődése csakis az ország egészében tapasztalt pozitív gazdasági-társadalmi változásokkal együtt mehet végbe.*

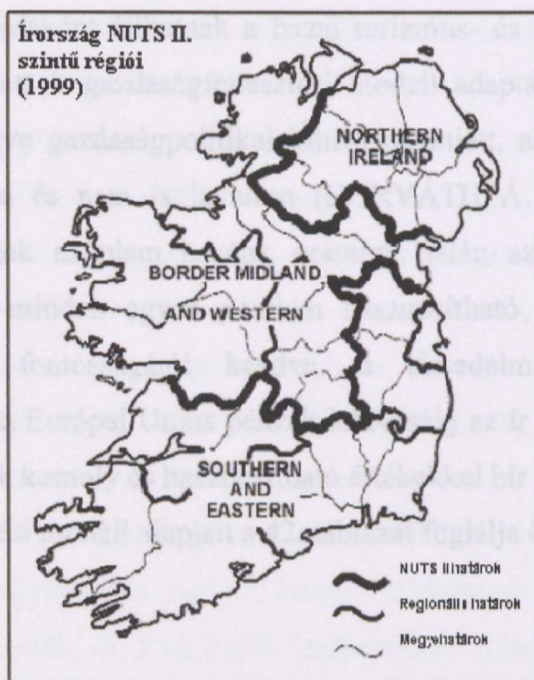
Napjaink globalizálódó világában egyre inkább érzékelhető, hogy a gazdasági-politikai-társadalmi események tovagyűrűzése mindenhol hatással van Földünk gazdasági életében. Az Ír Köztársaság turizmusa az 1990-es évtizedtől töretlen fejlődésen ment keresztül, mutatói alapján a leggyorsabban fejlődő és egyik leghatékonyabb idegenforgalmi ágazatát adta az Európai Uniónak. Az új évezred azonban egy eladdig sosem tapasztalt versenyhelyzetbe sodorta az országot, melyet csak tetézett a globális gazdasági aktivitás, illetve a terrortámadások okozta utazási kedv drasztikus csökkenése. Az időközben kitört száj- és körömfájás járvány is jelentősen visszavetette az Írországra igyekvő turisták utazási kedvét.

A turizmus tehát sebezhetősége révén azt is bebizonyította, hogy a hosszú évek, évtizedek alatt a precíz és szakszerű tervezés, kutatás következtében kialakult fejlődés a globális világgazdaságban akár egyik pillanatról a másikra megtörtént drasztikus változások következtében bármikor összeomolhat. Az Ír Köztársaság Nemzeti Fejlesztési Terve által előírt mutatók teljesíthetatlenné váltak, új stratégiát, menedzsment, illetve marketing technikát kellett kidolgozni a válság kezelésére.

Az Ír Köztársaság turizmusának egyik sarkalatos pontja szervezeti felépítésének hathatós, korszerű működése. Mind a regionális, mind az országos szintű szervezetek is ezt a célt tűzték ki számukra, azonban egészen az 1990-es évek végéig úgy tűnt, hogy a rendszer felépítése bonyolult, soklépcsős, a szervezetek nem feltétlenül támaszkodtak egymásra, így a kellő hatékonyság is nehezebben vált elérhetővé. Mivel a legtöbb szervezet működési mechanizmusában, gyengén, vagy erősen, de függött a másiktól, így a turizmusban megkövetelendő gyors és hatékony, a mindenkori változásokra azonnal reagáló ágazat kialakulása esetleges ellenállásba ütközhetett.

Alapvető hibaként tapasztalható tehát, hogy Írország az Európai Unióhoz való csatlakozása után centralizált berendezkedésű ország maradt, mely tulajdonsága révén csak a gazdasági kényszer (a támogatási források lehívása) vezette rá a régiós gondolkodás, a decentralizáció bizonyos folyamatainak kiépítésére. Jellemző egyébként, hogy egészen az 1990-es évek végéig az ország az EU NUTS I. szintjén maradt, míg abban a pillanatban, ahogy elérte, sőt jelentősen meghaladta az Unió átlagot és megcsappanni látszott az esetleges támogatási források volumene, két NUTS II. szintű régiót – a BMW és az S&E régió – hoztak létre (29. ábra). Ezzel a lépéssel kiiktatták ugyan a jóval fejlettebb keleti és déli területeket a lehívható Unióss összegekből, a nyugati és középső országrészek azonban továbbra is haszonélvezőivé váltak a regionális támogatási politikának.

29. ábra: Írország NUTS II. szintű régiói

Forrás: HORNER, A. (2000) alapján saját szerkesztés

A XXI. századra azonban ez a gyakorlat megsemmisülni látszik, hisz a kormányzati és az alulról érkező jelzések következtében egy, a rendszert átfogó intézmény, a *Fáilte Ireland* megalakításával végre egy minden területre kiterjedő turisztikai irányító bázis jött létre Írorszában. Megítélésünk szerint az előbb említett folyamatokat tükrözi tehát az ország turizmusának irányítási és menedzsment rendszere is, azonban hozzá szeretnénk tenni, hogy az idegenforgalomban a rendszer működő- és versenyképesnek bizonyult az elmúlt évtizedek folyamán.

A turizmus kínálat és kereslet elemzése fejezet részletekbe menően rávilágított arra, hogy a turisztikai kínálat alkalmas jelentős turisztikai bevételek generálására, mindemellett a turizmus irányítási és menedzsment rendszere jól működően és mindenkor adaptívan közvetíti a kínálat és a világpiac felé. A rendszer tanulmányozása jelen esetben azért is lehet fontos, hisz Írország kelta gyökereken nyugvó kultúrája épp a környező országok erős turisztikai konkurensévé teszi, így a kínálati oldal kiépítése és a keresleti oldal reagálásának vizsgálata is komoly tapasztalatokkal bírhat akár hazánk közép-európai pozícióinak és kínálatának megerősítése terén is.

A dolgozat igazi kihívását képezi az ír gyakorlat példamutatásának igazolása a magyar gyakorlat számára. Természetesen e téren egyáltalán nem egy esetleges adaptációról beszélünk, hiszen az ír modell nem ültethető át a hazai gyakorlatba, sokkal inkább a dolgozat által tapasztalati és gyakorlati téren kiemelt pontokról beszélhetünk, melyek mindenképpen hasznosak lehetnek és példaként állhatnak a hazai turizmus- és területfejlesztés fejlesztése terén. A korábban elemzett ír gazdaságfejlesztési modell adaptációja így, az eltérő külső gazdasági környezet, illetve gazdaságpolitikai kihívások miatt, ahogy azt már korábban is említettük nem lehetséges és nem is javallott (HORVÁTH Á. – SZALAI Z. 2001). A modellben rejlő tanulságok azonban hazánk számára, talán az angol anyanyelvi szintű nyelvtudást leszámítva²² minden egyes pontban hasznosítható forrásokká válhatnak. Az idegenforgalmi szektor fontosságától kezdve, a társadalmi konszenzuson alapuló kormányzáson keresztül az Európai Unió pénzek lehívásáig az ír gazdaságfejlesztési modell tanulmányozása szerintünk komoly és hasznosítható értékekkel bír hazánk számára is.

Az ír gazdaságfejlesztési modell alapjait a 42. táblázat foglalja össze.

²² Kissé lakonikusan hangzik, ám említést kell tennünk róla, hogy mi is rendelkezünk észak-amerikai magyar diaszpórával, igaz nem olyan nagyságúval és tökeerejével, mint az írek, bár megjegyezzük a kisebb potenciál jelenléte is generálhatná a további amerikai befektetéseket.

42. táblázat: Az ír gazdaságfejlesztési modell alapjai

• Európai Unió (Strukturális és Kohéziós Alapok)
• Amerikai ír diaszpóra (öntudatos, befektetésre hajlamos ír diaszpóra)
• Angol nyelvtudás
• Társadalmi konszenzus
• Kedvező kormányzati gazdaságpolitika (ciklusokon átívelő nemzeti fejlesztési tervek)
• Kedvező demográfiai helyzet (magas a fiatalok aránya)
• Kedvező adózási politika (pl. az EU legalacsonyabb társasági adója (12,5%); Shannon Fejlesztési Ügynökség; a világ első vámszabad területe)
• Kedvező oktatási, humán-erőforrás képzési helyzet, jól képzett, adaptív munkaerő
• Kedvező bérrendszer
• Nyitott, exportorientált, K+F-re építő gazdaság
• Modern, a változásokra gyorsan reagáló idegenforgalmi szektor

Forrás: Saját szerkesztés

Mindezen tényezők sikere csakis a társadalomban is kialakult pozitív szemléletmód, egyfajta önbizalmon alapuló modernizáció elfogadása, az ír társadalom attitűdbeli változása mellett jöhetett csak létre (LUKOVICH T. – HÁRSFALVYI M. 2003). Meggyőződésünk szerint talán ez az egyik legfontosabb tanulsága az ír példának, hisz a magyar történelemmel párhuzamba állítva lényegében az 1980-as évekig Írországot is a társadalmi–politikai–gazdasági lemaradás, periférikus helyzet jellemezte. Ugyanezt az attitűdöt hordozta magán az akkor még mélabús, változásokra nehezen képes társadalom is, amely aztán a társadalmi konszenzuson alapuló, több kormányzati cikluson is átívelő nemzeti fejlesztési terveket megvalósító programok gyökeres átalakulásával önmagára talált, s napjainkra a világ egyik legversenyképesebb országává avanszált. Egyetértve tehát Írország magyarországi nagykövetével, Brendan McMahon-nal (PIAC&PROFIT, 2004/b), hazánk potenciáljait fölmérve (kedvező gazdaságföldrajzi helyzet, humán-erőforrások javuló helyzete, javuló és növekedő gazdasági potenciál, stb.) az egyik legfontosabb feladat valószínűleg a pozitív, optimista, bizakodó hozzáállás kiépítése lesz számunkra.

Hazánk uniós csatlakozása után eltelt bő másfél év után az Előcsatlakozási Alapok, a Strukturális Alapok és a nemzeti fejlesztési források gyakorlatának felmérésével

megállapíthatjuk, hogy egy lassan, de biztosan beinduló fejlődési folyamatról van szó, ahol a derogációs időszak lejárta után reményeink szerint itthon is egy olyan történelmi, gazdasági kihívás és esély elé kerül Magyarország, amely egy leendő gazdasági centrumtér és látványos fejlődés útjára tereli hazánkat, különösen a soron következő tervezési periódus (2007–2013) időszakától számítva.

Megállapításunk jelen esetben azért hagyatkozik a feltételes módra, mivel a nemzeti forrásokat leszámítva a dolgozat kutatásának lezártaig még nem áll módunkban az igazán nagy volumenű turisztikai befektetések hatásainak pontos elemzése. Utolsó hipotézisünk, miszerint a turisztikai projektek jelentős terület- és vidékfejlesztő hatást generálnak, csak az Előcsatlakozási Alapok és a korábbi nemzeti források már véghezvitt projektjeit tudta számba venni, így eredményeink ezen a területen csak részlegesnek mondhatóak.

Köszönettel a diszertációs kutatási irányának folytatásában a tapasztalati és teoretikus bejárások alapuló munkái szervesen egészítették ki a hazánkban felmért turisztikai-területfejlesztési projektek esettanulmányokba illesztett bemutatása, azok várható hatásainak értékelése is, melyben a projektvezetőkkel készített interjúk további primer bázist adtak a munka folytatásához. A tanulmányok lényege hatástanulmányok formájában felméri az adott programok sikerességét, vagy esetleges sikertelenségét, egyáltalán gyakorlati megvalósulását a Dél-Dunántúli Régióban.

A tanulmányok partnerintésként kiválasztása alapján a turisztikai projekteket egy-egy jellemző megvalósulásban már állott program hatástanulmánya fedné le. Céltuk megismerés és kiértékelés a projektek gazdasági és társadalmi közpénz-átvitel, melynek segítségével felmérhető, hogy milyen programokhoz mennek keresztül az utóbbi években a régió, vagy csak kísérletként kerültek bevezetésre és a támogatási források lehívása miatt csupán végbe a területen.

Külön elemzésre kerülhet az ún. Köhözjáró országok csoportjának, Írország mellett Spanyolország, Portugália és Görögországok a vizsgálata, hisz ahogy azt a dolgozatban is foglaltuk, csatlakozásuk óta rendkívül nagy mértékű támogatásban részesültek, regionális fejlesztések és változások tömegeit hozva maguk után, azok hatásai tehát széles és tudományos összefüggéseket vehetnek fel.

A regionális turizmus vizsgálatakor globális vetületeként a kutatás a turizmus transzformációs folyamatait vizsgálta, nyomon követésével, illetve változásai is foglalkozni kíván.

7. A kutatás további irányai

A kutatás a nemzetközi regionális turizmusföldrajz, illetve azon belül a terület- és vidékfejlesztés vizsgálata szempontjából számos további irányt vetít elő. Magyarország példájából kiindulva érdemesnek találjuk elemezni az újonnan csatlakozott országok tízes csoportját – mely országok egyben hazánk legerősebb versenytársai is a világpiacon – jelen esetben alapvetően turizmusuk szemszögéből, hisz legtöbbjük igen komoly idegenforgalmi potenciállal rendelkezik, ezáltal szignifikánsan megváltoztathatják, legalábbis átalakíthatják az Európai Unió eddigi „erőviszonyait”, illetve az integráció szolgáltató szektorának kapcsolatrendszerét is. Jelen esetben tehát a turizmus- és területfejlesztés szerepének elemzése és annak távlati lehetőségei kerülnek elemzésre az uniós csatlakozás és a világpiaci trendek függvényében.

Közvetlenül a disszertáció kutatási irányának folytatásában a tapasztalati és terepi bejárásokon alapuló munkát szervesen egészítené ki a hazánkban felmért turisztikai-területfejlesztési projektek esettanulmányokba ültetett bemutatása, azok várható hatásainak értékelése is, melyben a projektvezetőkkel készített mélyinterjúk további primer bázist adnak a munka folytatásához. A mélyinterjúk lényege hatástanulmányok formájában felmérni az uniós programozás sikerességét, vagy esetleges sikertelenségét, egyáltalán gyakorlati megjelenését a Dél-Dunántúli Régióban.

A mélyinterjúk partnereinek kiválasztása alapján a turisztikai projekteket egy-egy jellemző, megvalósuláson már átesett program hatástanulmánya fedné le. Célunk megismerni és kiértékelni a projektek gazdasági és társadalmi lecsapódásait, melynek segítségével felmérhető, hogy sikeres programozáson ment-e keresztül az utóbbi években a régió, vagy csak látszat intézkedések sokasága és a támogatási források lehívása ment csupán végbe a területen.

Külön elemzésre kerülhet az ún. Kohéziós országok csoportjának, Írország mellett Spanyolországnak, Portugáliának és Görögországnak a vizsgálata, hisz ahogy azt a dolgozatban is taglaltuk, csatlakozásuk óta rendkívül nagy mértékű támogatásban részesültek, regionális folyamatok és változások tömkelegét vonzva maguk után, azok hatásai tehát érdekes és tanulságos összefüggéseket vethetnek fel.

A regionális turizmus vizsgálatok globális vetületeként a kutatás a turizmus trendjeinek folyamatos vizsgálatával, nyomon követésével, illetve változásaival is foglalkozni kíván.

Természetesen a hazai gyakorlat további és folyamatos kutatása lesz azonban a legfontosabb kutatási profil, ahol a turizmussal kapcsolatos területfejlesztési programozás elemzése és értékelése mellett a hazai turizmus trendeket kívánjuk nyomon követni és értékelni. A regionális vizsgálatok kiemelt területe továbbra is a Dél-Dunántúli Turisztikai Régió lesz.

Köszönetnyilvánítás

A dolgozat megszületésében köszönettel tartozom *Dr. Tóth Józsefnek* a Pécsi Földtudományok Doktori Iskola vezetőjének, aki egyrésztől biztosította számomra a doktori képzésben való részvétel lehetőségét, másrészt pedig előadásai és óriási szakmai kompetenciája révén mind hallgató koromban, mind pedig PhD doktoranduszként megalapozta későbbi ismereteimet, ezáltal szakmai orientációm is.

Külön köszönettel és kiemelt tisztelettel tartozom továbbá témavezetőmnek, *Dr. Aubert Antalnak* kinek lelkiismeretes szakmai és „főnöki” segítsége, illetve ötletei és tanácsai nélkül minden bizonnyal nem készülhetett volna el ez a munka.

Itt szeretném megemlíteni a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetének minden egyes kollegináját és kollegáját, akiknek ezúton szeretném megköszönni irántam tanúsított segítőkészségét és szakmai-baráti bizalmát.

A köszönetnyilvánítás egyik legfontosabb kiemeltje azonban *Édesanyám* és *Édesapám*, akik születésem óta egyengetve utamat, óriási, az életből és a szakmaiságból merített tapasztalatai alapján immáron felnőtt fejjel is „elszenvedett dorgálásai” és „fenékbetáncolásokai” következtében megszülethetett jelen dolgozat.

Irodalomjegyzék, források

1. A Dél-Dunántúli Regionális Marketing Igazgatóság adatbázisa 2005. www.ddrfu.hu
2. *A Dél Dunántúli Regionális Idegenforgalmi Bizottság Javaslat a Nemzeti Fejlesztési Terv Operatív Programjához* (2002): Megbízó: DRIB. Témavezető: Dr. Aubert Antal. Pécs, 7 p.
3. A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG KÜLÜGYMINISZTERIUMA (2000): *Régiók Európája, az Európai Unió regionális politikája*. Bp., 24 p.
4. A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG KÜLÜGYMINISZTERIUMA (2000): *Utazás és az Európai Unió*. Bp., 16 p.
5. ARTNER A. (1996): *Az Ír Köztársaság gazdasága*. MTA Világgazdasági Kutató Intézet. www.vki.hu
6. ARTNER A. (2000): *A perifériáról a centrumba? Írország gazdasági fejlődése az elmúlt évtizedekben*. Aula, Budapest. 171 p.
7. ARTNER A. (2002): *Az Európai Unió struktúrapolitikájában rejlő lehetőségek a tagországi tapasztalatok alapján, különös tekintettel Írországra és Görögországra*. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Kihívások. 153. 14 p.
8. ARTNER A. (2005): *Írország a fellendülés éveiben*. MTA Világgazdasági Kutató Intézet. Kihívások. 181. 10 p.
9. AUBERT A. (2001): *A turizmus és a területfejlesztés stratégiai kapcsolata Magyarországon*. Turizmus Bulletin 2001/1.
http://old.hungarytourism.hu/bulletin/regi/01_03/TU44.htm

10. AUBERT A. (2005): *A turizmus földrajz elméleti alapjai*. In.: Aubert A. – Csapó J. – Gyuricza L. (ed.): Nemzetközi turizmusföldrajz. Egyetemi jegyzet. HEFOP-3.3.1-P-2004-06-0016/1.0. Az Európai Szociális Alap támogatásával. pp. 4–29. 165 p.
11. AUBERT A. – CSAPÓ J. (2003): *A turisztikai programozás területi szintjeinek harmonizációs kérdései a Dél-Dunántúl terület- és vidékfejlesztési terveiben*. VI. Falukonferencia. A vidéki Magyarország az EU-csatlakozás előtt. Szerk.: Kovács T. MTA RKK – MRTT, Pécs, pp. 410–420.
12. AUBERT, A. – CSAPÓ, J. – SZABÓ, G. (2005): *The Appearance of EU Development Policy in the Hungarian Sectoral and Regional Processes*. In.: Arbeitsmaterialen zur Raumordnung und Raumplanung. Heft 238. Erwartungen und erste Ergebnisse der EU-Erweiterung. (Tagung des Forschungssechsecks der Universitäten Bayreuth, Bratislava, Graz., Maribor, Pécs und Plzeň) Bayreuth, pp. 57–71.
13. AUBERT A. – MISZLER M. – SZABÓ G. (2000): *A regionális területfejlesztés és a turizmustervezés összefüggései a Dél-Dunántúlon*. In: Turizmus Bulletin 2000/1. pp. 33–38.
14. AUBERT A. – SZABÓ G. (2002): *A Dél-Dunántúli Idegenforgalmi Bizottság Javaslat a Dél-Dunántúli Regionális Operatív Programhoz (Összefoglaló)*. DRIB Pécs, 8 p.
15. BERKI M. – CSAPÓ J. (2003): *Turisztikai vezérprojektek a regionális programozás folyamatában a Dél-Dunántúlon*. In.: Európai kihívások 2. Szeged, Szegedi Tudományegyetem – SZÉF pp. 437–442.
16. BOARD FÁILTE – IRISH TOURIST BOARD (1997): *The Fáilte Business – Tourism's Role In Economic Growth*. Board Fáilte, Dublin, 32 p.
17. BOARD FÁILTE – IRISH TOURIST BOARD (1998): *Marketing Ireland to the World Annual Review 1998 and Outlook 1999*. Board Fáilte, Dublin, 36 p.
18. BOARD FÁILTE – IRISH TOURIST BOARD (1998): *The Regional Tourism Organisations of Ireland*. Board Fáilte, Dublin, 8 p.

19. BOARD FáILTE – IRISH TOURIST BOARD (1999): *Regional Tourism Authorities 1999*. Board Fáilte, Dublin, 10 p.
20. BOARD FáILTE – IRISH TOURIST BOARD (1998): *Tourism Facts '98*. Dublin, 6 p.
21. BOARD FáILTE – IRISH TOURIST BOARD (2000): *Tourism Facts 2000*. Dublin, 6 p.
22. BOARD FáILTE – IRISH TOURIST BOARD (2001): *Tourism Facts 2001*. Dublin, 6 p.
23. BOARD FáILTE – IRISH TOURIST BOARD (2002): *Tourism Facts 2002*. Dublin, 6 p.
24. BOARD FáILTE – IRISH TOURIST BOARD (2003): *Tourism Facts 2003*. Dublin, 6 p.
25. BOARD FáILTE (2000): *Tourism Development Strategy 2000-2006*. Board Fáilte. Dublin, 36 p.
26. BUCHANAN, C. et al. (1968): *Regional Studies in Ireland*. Dublin: Foras Forbatha. 215 p.
27. BUDAI Z. (2001): *A Széchenyi Terv keretében megvalósuló egészségturisztikai fejlesztések első félévének eredményei*. In.: *Turizmus Bulletin* 2001/3. http://old.hugarytourism.hu/bulletin/regi/01_09/Sz3.htm
28. BURTON, R. (2000): *Travel Geography*. (2nd edition) Longman, London. 514 p.
29. CAWLEY, M. E. – DESMOND, A. G. (1997): *Vidékfejlesztés az Ír Köztársaságban, annak kapcsolódása az Európai Unióhoz*. In: IV. Falukonferencia – A fenntartható mezőgazdaságtól a vidékfejlesztésig. MTA RKK, Pécs, pp. 26–39.

30. CEC (1999): *The Impact of Structural Policies on Economic and Social Cohesion in the Union 89–99*. CEC, Brussels, 1999.
31. Central Statistical Office of Ireland/Írország Központi Statisztikai Hivatala www.cso.ie
32. CIA World Factbook (2004): www.odci.gov
33. CITY TOURISM & CULTURE. THE EUROPEAN EXPERIENCE (2005): *A Report Produced for the Research Group of the European Travel Commission (ETC) and for the World Tourism Organization (WTO)*. LAgrou & Interarts. Brussels, ETC Research Report N° 2005/1. 137 p.
34. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (2002): *Report On Community Measures Affecting Tourism*. Commission Staff Working Paper. Brussels, 15. 3. 2002 SEC(2002) 300., 54 p.
35. CONSIDINE, T. (2004): *The Role of the EU Financial Perspectives in the Development of Ireland*. Brussels Economic Forum, Előadáskivonat. 14 p.
36. CSAPÓ J. (2001): *Írország kulturális turizmusa*. Geográfus Doktoranduszok VI. Országos Konferenciája, Pécs, 2001. november 21–23. p. 10. (Megjelenés alatt)
37. CSAPÓ J. (2004): *A területfejlesztés és a turizmus rendszere Írországban*. In.: Turizmus Bulletin 2004/1. pp. 49–56.
38. CSF Evaluation Unit (1999): *CSF Performance Indicators: Proposals for 2000–2006 Programming Period*,
<http://www.eustructuralfunds.ie/htm/publications/evaluation/index.htm>
39. DÉL-DUNÁNTÚLI REGIONÁLIS FEJLESZTÉSI TANÁCS (1999): *Dél-Dunántúli Régió Komplex Fejlesztési Program*. Pécs, 149 p. www.ddrft.hu

40. DÉL-DUNÁNTÚLI REGIONÁLIS FEJLESZTÉSI ÜGYNÖKSÉG (2002): *A Dél-Dunántúli Régió fejlesztési stratégiája a regionális szerkezetű Regionális Operatív Programban tervezői javaslat*. DDRFT, Pécs, 13 p.
41. DÉL-DUNÁNTÚLI REGIONÁLIS FEJLESZTÉSI ÜGYNÖKSÉG (2005): *A Dél-Dunántúli Régió fejlesztési stratégiájának vázlata (2007–2015)*. DDRFT, Pécs, 18 p.
www.ddrft.hu
42. DEPARTMENT OF TOURISM AND TRADE (1994): *Tourism 2000 Guide*. Dublin, 32 p.
43. DEPARTMENT OF TOURISM SPORT AND RECREATION (1998): *Draft Discussion Paper – Steering a New Direction for Irish Tourism – Strategy for Tourism Development in Context of EU Structural Funding 2000–2006*. Dublin, 11 p.
44. DRUDY, P. J. (1997): *A rurális régiók fejlesztési problémái és prioritásai Írországbán*. In.: *Régiók felemelkedése és hanyatlása. Regionális átalakulás a Brit-szigeteken*. Szerk.: Horváth Gy. MTA RKK, Pécs, pp. 139–149.
45. ERDŐSI F. (2000): *Európa közlekedése és a regionális fejlődés*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 547 p.
46. EUROPEAN COMMISSION (2003): *Structure, Performance and Competitiveness of European Tourism and Its Enterprises*. Luxemburg – Office for Official Publications of the European Communities, 53 p.
47. EUROPEAN COMMUNITIES (1999): *Europe's Agenda 2000. Strengthening and widening the European Union*. Brussels, 24 p.
48. EUROPEAN COMMUNITIES (2002): *SOCRATES European Community Action Programme in the Field of Education (2000–2006) Gateway to education*. Brussels, 4 p.

49. EUROPEAN COUNCIL (2002): *Working together for the future of European tourism*. Brussels, 2002/C 135/01.
50. EuroInfo Service (2003): www.euroinfo.hu
51. European Integration, Regional Policy and Growth (2003): Világbank 2003. Magyar változat: Euro Info Service 2003. www.euroinfo.hu
52. EUROPEAN TOURISM INSIGHTS 2004 – OUTLOOK FOR 2005. (2005): *Report produced for the Research Group of the European Travel Commission (ETC)*. Travel Business Partnership, Brussels, ETC Research Report N° 2005 / 2. 46 p.
53. Eurostat honlapja: www.europa.eu.int
54. Eurostat European Regional Statistics: *Reference Guide*, 2003. www.europa.eu.int
55. Fáilte Ireland, Tourism Facts, 2003. www.failteireland.ie/tourism_facts_2003
56. Fáilte Ireland: Tourism Facts, 2004 (2005): Fáilte Ireland. Dublin, 4 p.
57. Fáilte Ireland: Visitor Attitude Survey, 2003: www.failteireland.ie
58. FARKAS P. (2001): *A gazdaságfejlesztő állam Írországban*. In.: Közgazdasági Szemle, XLVIII. évf., pp. 640–658.
59. FINK, P. (2004): *Purchased Development: The Irish Republic's Export-oriented Development Strategy*. Münster, Lit Verlag, 150 p.
60. FINN, M. – ELLIOTT WHITE, M. – WALTON, M. (2000): *Tourism and Leisure Research Methods – Data Collection, analysis and Interpretation*. Longman, London. 285 p.
61. FORMAN B. (2001): *Regionális politika az Európai Unióban*. VÁTI, Budapest, 400 p.

62. FORMAN B. (2002): *Az Európai Unió regionális politikája tagállami példák alapján – Írország, Portugália és Görögország példája*. Előadás kézirat. Tempus Közalapítvány: „Felkészülés a Strukturális Alapok felhasználására” c. minősített közigazgatási továbbképzés.
http://www.newsite.tpf.iif.hu/eszamkk/docs/sakk/Forman_B/Az_EU_regionalis_politika_ja-tagallami_peldak.doc
63. FORMAN B. (2004): *A magyarországi regionális politika továbbfejlesztéséhez szükséges további ismeretek az EU regionális politikai gyakorlatából*. In.: 2004/3 FALU-VÁROS-RÉGIÓ, pp. 31–59.
64. FUJITA, M. – KRUGMAN, P. (1995): *When is the economy monocentric? Von Thünen and Chamberlain Unified*. *Regional Science and Urban Economics* 25. pp. 505–528.
65. FUJITA, M. – KRUGMAN, P. – VENABLES, A. (1999): *The Spatial Economy. Cities, Regions and International Trade*. MIT Press, Cambridge, MA, 367 p.
66. GAZDASÁGI MINISZTERIUM Turizmus Stratégiai és Befektetési Főosztály, GM Regionális Információs Főosztály, 2001. www.gkm.hu
67. GAZDASÁGI MINISZTERIUM Turisztikai Helyettes Államtitkárság, www.gkm.hu
68. GELLAI I. (2004): *Az egészségturizmus szerepe-nagyságrendje Magyarországturizmusában A Széchenyi tervben támogatott fürdők főbb adatai 2000–2002-ben*. In.: *Egészségturizmus* (szerk.: Aubert A. – Csapó J.) PTE, Pécs, pp. 66–86.
69. GILLMOR, D. A. (1996): *Evolving Air–Charter Tourism Patterns: Change in Outbound From The Republic of Ireland Traffic*. *Tourism Management*, Vol. 17. No. 1. pp. 9–16.
70. GOVERNMENT OF IRELAND (1994): *Operational Programme for Tourism 1994–1999*. The Stationery Office, Dublin 1994. 130 p.

71. GOVERNMENT OF IRELAND (2001): *European Union Community Support Framework for Ireland*. NDP/CSF Information Office, Department of Finance, 53.
72. <http://www.eustructuralfunds.ie/html/publications/official/index.htm>.
73. GRAHAN, B. – ASHWORTH, G. J. – TUNBRIDGE, J. E. (2002): *A Geography of Heritage. Power, Culture and Economy*. Oxford University Press, New York, 284 p.
74. GREER, J. (2002): *Developing trans-jurisdictional tourism partnerships. Insights from the Island of Ireland*. In.: Tourism Management No. 23. pp. 355–366.
75. GRIFFITH, A. (1904): *The Resurrection of Hungary: A Parallel for Ireland*. Regionális Intézkedés a Brit-szigeteken. Szek.: Horváth Gy. MTA RKK, Pécs, pp. 17–95.
76. HALL, C. M. – PAGE, S. J. (2002): *The Geography of Tourism and Recreation – Environment, Place and Space*. Routledge, London, 399 p.
77. HANS-WERNER, S. (2005): *Tourism in the Enlarged European Union. Statistics in Focus. Industry, Trade and Services Population and Social Conditions*. Eurostat – European Communities 13/2005. 8 p.
78. HEGARTY, D. – FITZ GERALD, J. (2000): *Ex Ante Evaluation Process for the 2000 to 2006 Period in Ireland*. Paper Prepared for Fourth European Conference on Evaluation of the Structural Funds, (A Strukturális Alapok kiértékelésének IV. Európai Konferenciája) Edinburgh. 15 p.
79. HEGARTY, D. (2004): *Framework for the Evaluation of the Structural Funds in Ireland*. NDP/CSF Evaluation Unit, Ireland. Paper Prepared for Fifth European Conference on the Evaluation of the Structural Funds (A Strukturális Alapok kiértékelésének V. Európai Konferenciája), Budapest, 14 p.
80. HEGARTY, D. – HONOHAN, P. (1998): *Mid-Term Evaluation of CSF for Ireland*. Paper Prepared for European Conference on Evaluation Practices in the Field of Structural Policies (A Strukturális Alapok kiértékelésének gyakorlata Európai Konferenciája) Sevilla. 16 p.

81. HENRY, E. W. – DEANE, B. (1997): *The Contribution of Tourism to the Economy of Ireland in 1990 and 1995*. In.: *Tourism Management*, Vol. 18, No. 8, pp. 535–553.
82. HORNER, A. (2000): *Geographical regions in Ireland – Reflections at the Millennium*. In.: *Irish Geography*, Volume 33(2), 2000, pp. 134–165.
83. HORVÁTH Á. – SZALAI Z. (2001): *A kevésbé fejlett EU-tagországok konvergenciájának tapasztalatai*. In.: *Közgazdasági Szemle*, XLVI. évf., pp. 470–482.
84. HORVÁTH GY. (1997): *Fejlettségi különbségek és fejlesztési politikák az Egyesült Királyságban és Írországban*. In.: *Régiók felemelkedése és hanyatlása. Regionális átalakulás a Brit-szigeteken*. Szerk.: Horváth Gy. MTA RKK, Pécs, pp. 17–95.
85. HORVÁTH GY. (1998): *Európai regionális politika*. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 1998. 501 p.
86. HORVÁTH GY. (2001/a) (szerk.): *Az Európai Unió strukturális és kohéziós politikájának szabályozása*. MTA RKK, Pécs.
87. HORVÁTH GY. (2001/b): *Regionális támogatások az Európai Unióban*. Osiris Kiadó, Budapest.
88. HORVÁTH GY. (2003): *Regionális támogatások az Európai Unióban*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. p. 347.
89. HORVÁTH Z. (2002): *Kézikönyv az Európai Unióról*. Ötödik, átdolgozott, bővített kiadás. Magyar Országgyűlés, 2002. 508 p.
90. HRD OP Tematikus Munkacsoport: *Kézikönyv a Strukturális Alapokról*. SPP–Nontwinning Projekt. Referencia Kézikönyv. www.gkm.hu
91. HUSSEY, G. (1993): *Ireland Today – Anatomy of a Changing State*. Townhouse Viking, Dublin, 520 p.

92. INTERNATIONAL MONETARY FUND SURVEY (2005): *Country Focus: Ireland after the tiger years*. In.: IMF Survey. 2005. január 24. vol. 34. No.1. pp. 6–8.
93. IRELAND'S NATIONAL DEVELOPMENT PLAN 2000–2006. <http://www.ndp.ie>
94. ITIC/a (The Irish Tourist Industry Confederation). (2002): *A Recovery Programme for Tourism*. <http://www.itic.ie> 12 p.
95. ITIC/b (The Irish Tourist Industry Confederation). (2002): *Establishment of New Tourism Development Authority*. Report of Implementation Group. <http://www.itic.ie> 35 p.
96. JANCSEK A. (1997): *Az Európai Unió turizmussal kapcsolatos intézkedési II*. Turizmus Bulletin 1997. december. I. évf. 4. sz. pp. 18–31.
97. JANCSEK A. (1998): *Az Európai Unió turizmussal kapcsolatos intézkedései*. Oktatási segédanyag. KIT Képzőművészeti Kiadó és Nyomda Kft. 40 p.
98. JANCSEK A. (2001): *Integrációs folyamatok az Európai Unió turizmusában*. PhD disszertáció, BKÁE.
99. JANCSEK A. (2002): *Az Európai Unió turizmusa* (kivonatolt jegyzet). Veszprémi Egyetem, Turizmus Tanszék. Veszprém.
100. JÁVOR K. – SAIN M. (2001): *Az FVM támogatásával készített kistérségi agrárstruktúra- és vidékfejlesztési operatív programok előzetes feldolgozásának fontosabb eredményei*. VÁTI Kht. Országos Vidékfejlesztési Iroda In: Falu–Város–Régió. 2001/6 pp. 25–30.
101. JESZENSZKY G. (2003): *A historizálás hasznossága*. In.: Kortárs – Irodalmi és kritikai folyóirat. <http://www.kortaronline.hu/0305/jeszen.htm>
102. JOHNSON, N. C. (1999): *Framing the past: time, space and the politics of heritage tourism in Ireland*. In.: Political Geography 18 (1999) 187–207.

103. KENDE T. – SZÜCS T. (szerk.). (2000): *Európai közjog és politika*. Osiris Budapest, 609 p.
104. KENGYEL Á. (1999): *Az Európai Unió regionális politikája*. AULA Kiadó Kft. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, 205 p.
105. KOVÁCS B. (2003): *Európai Füzetek 52 – Szakmai összefoglaló a magyar csatlakozási tárgyalások lezárt fejezeteiből – Turizmus az Európai Unióban*. A Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ és a Külügyminisztérium közös kiadványa. 32 p. <http://www.stratek.hu>
106. KOVÁCS B. (2004): *Az állami turizmusfejlesztés-politika közösségi pillére*. In.: Turizmus Bulletin 2004/2 pp. 28–47.
107. KOZMA G. (2003): *Regionális gazdaságtan*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
108. KRUGMAN, P. (1995): *Development, Geography and Economic Theory*. MIT Press, Cambridge, London 128 p.
109. KRUGMAN, P. (2000): *A földrajz szerepe a fejlődésben*. Tér és Társadalom 4. pp. 1–21.
110. LENGYEL M. (1999/a): *Az Európai Unió turizmussal kapcsolatos tevékenysége egyes tagországok tapasztalatai tükrében – I. rész*. Turizmus Bulletin 1999. június. III. évf. 2. sz. pp. 15–23.
111. LENGYEL M. (1999/b): *Az Európai Unió turizmussal kapcsolatos tevékenysége egyes tagországok tapasztalatai tükrében – II. rész*. Turizmus Bulletin 1999. szeptember. III. évf. 3. sz. pp. 9–17.
112. LENGYEL M. (2002): *A turizmus általános elmélete I*. Heller Farkas Gazdasági és Turisztikai Szolgáltatások Főiskolája, Budapest, 222 p.

113. LOCKWOOD, A. – MEDLIK, S. (Ed.) (2001): *Tourism and Hospitality in the 21st Century*. Butterworth Heinemann. Oxford, 324 p.
114. LUKOVICH T. – HÁRSFALVI M. (2003): *Szemtől szemben a „Kelta Tigrissel”*. In.: Falu–Város–Régió 2003/10. pp. 27–28.
115. MAGYAR TERÜLET- ÉS REGIONÁLIS FEJLESZTÉSI HIVATAL (2005): *Országos Területfejlesztési Koncepció (Munkaverzió 2005. június 6.)* Készült a VÁTI Kht. – Stratégiai Tervezési Igazgatóság közreműködésével. www.nfh.hu 214 p.
116. Magyar Turizmus Rt. honlapja <http://www.hungarytourism.hu>
117. Magyarország Külgazdasága 2003. www.kulugyminiszterium.hu
118. MESTER T. (2003): *Turisztikai trendek Európában*. In.: Turizmus Bulletin 2003/4. pp. 39–42.
119. MESTER T. (2005): *A világ és Európa turizmusának alakulása 2004-ben*. In: Turizmus Bulletin VIII. évfolyam 4. szám pp. 42–51.
120. MICHALKÓ G. (2004): *A turizmuselmélet alapjai 1.* Turizmus Akadémia, Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola. 218 p.
121. MINISZTERELNÖKI HIVATAL, NEMZETI TERÜLETFEJLESZTÉSI HIVATAL (2003): *Regionális Fejlesztés Operatív Program (ROP) 2004–2006.*, 140. p. www.meh.hu
122. NAGY L. N. (2001): *Pušta, Piroshka, Paprika helyett...A Széchenyi Terv turizmusprogramja* <http://www.piecesprofit.hu> 2001/3.
123. NEMZETI FEJLESZTÉSI HIVATAL: www.nfh.hu
124. Objective 1 in Support of Commerce and Tourism, European Commission, http://europa.eu.int/comm/regional_policy/objective1/index_en.htm

125. Objective 2 in Support of Commerce and Tourism, European Commission,
http://europa.eu.int/comm/regional_policy/objective2.index_en.htm
126. Objective 3 in Support of Commerce and Tourism, European Commission,
http://europa.eu.int/comm/employment_social/esf2000/member_states-en.htm
127. OCDE (Organisation de Coopération et de Développement Economiques, Organisation for Economic Co-operation and Development) (2004): *National Tourism Policy Review of Ireland*. 23 p.
128. O'NEILL, M. A. – FITZ, F. (1996): *Northern Ireland tourism: what chance now?* Tourism Management, Vol. 17, No. 3, pp. 161–163.
129. ORGOVÁN E. (2000): *Az ifjúság és az Európai Unió*. A Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, Bp., 16 p.
130. Origo.hu – Üzleti hírek–Menedzsment fórum (2004): *Az EU támogatások áttekintése*. www.mfor.hu 2004. szeptember. 24.
131. Origo.hu – Üzleti hírek–Menedzsment fórum (2005): *Az ISPA-t értékelte a számvevőszék*. www.mfor.hu. 2005. július. 20.
132. PAUKER CS. (2003): *Az „ír csoda” és ami mögötte van*. In.: Tanulmánykötet Zinhaber Ferenc professzor emlékére. Szerk.: BARANCSUK J., OROSZI S. és VARGA A. PTE–KTK, Pécs, pp. 233–246.
133. PÁL B. (2002): VIII. Bakonyi Turisztikai Konferencia, Zirc. Konferencia összefoglaló. www.zirc.hu
134. PEADAR, K. (2002): *The Celtic Tiger in Distress. Growth With Inequality in Ireland*. International Political Economy Series. General Editor: Timothy M. Shaw. Palgrave Publishing, Wiltshire, Great Britain, 253 p.

135. Pénzügyi támogatások a turizmus területén az Európai Unió egyes tagállamaiban (EU A 15) 10 p. <http://www.europa.eu.int>
136. PETE N. (2000): *Az Európai Unió közös agrárpolitikája*. A Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, Bp., 40 p.
137. Piac&Profit (2004/a): *Írország nem csodára, hanem tőkére várt, és nem hiába*. <http://www.piacesprofit.hu> 2004. május 17.
138. Piac&Profit (2004/b): *Legyünk optimisták! Csatlakozási útravaló Írország magyarországi nagykövetétől*. <http://www.piacesprofit.hu> 2004. május 24.
139. Piac&Profit (2004/c): *Az ír példa – sikeresen zárult az EU-konferencia*. <http://www.piacesprofit.hu> 2004. június 3.
140. POLLARD, J. (1997): *Az ír turizmus regionális hatásai*. In.: Régiók felemelkedése és hanyatlása. Regionális átalakulás a Brit-szigeteken. Szerk.: Horváth Gy. MTA RKK, Pécs, pp. 305–323.
141. PORTER, M. (1996): *What is Strategy?* Harvard Business Review, Nov-Dec., pp. 93–102.
142. PORTER, M. (2000): *Location, Competition and Economic Development*. Economic Development Quarterly. No. 1. pp. 15–34.
143. PRENTICE, R. – ANDERSEN, V. (2000): *Evoking Ireland Modeling Tourist Propensity*. In.: Annals of Tourism Research. Vol. 27, No. 2, pp. 490–516.
144. RECHNITZER J. (1993): *Szétszakadás vagy felzárkózás. A térszerkezetet alakító innovációk*. – MTA RKK, Pécs-Győr.

145. RECHNITZER J. (2005): *Vázlatpontok a regionális fejlődés új dimenzióihoz*. In.: A földrajz dimenziói. Tiszteletkötet a 65 éves Tóth Józsefnek. MTA FKI. Szerk.: Dövényi Z. – Schweitzer F. Bp. 2005. pp. 129–140., 489 p.
146. ROBINSON, M. – EVANS, N. – CALLAGHAN, P. (ed.) (1996): *Tourism and Culture – Towards the 21st Century – Conference Proceedings – Tourism and Culture: Image, Identity and Marketing*. University of Northumbria at Newcastle, 312 p.
147. *Regionális Fejlesztés Operatív Program 2004-2006*. Miniszterelnöki Hivatal, Nemzeti Területfejlesztési Hivatal, 2003. 140 p.
148. RÜDIGER, L. (2004) *The european tourism industry: A multi-sector with dynamic markets structures, developments and importance for Europe's economy*. European Commission, 100 p.
149. SIKLÓSI N. (2004): *Az Európai Unió területfejlesztési alapelveinek érvényesülése Magyarországon Békés megye példáján*. In.: Turizmus Bulletin 2004/4. pp. 33–41.
150. SKRABSKI L. (2004): *Írország és az Európai Unió – Egy sikertörténet intézményi kerete – Egy kis ország sikeres érdekérvényesítése az Európai Unióban*. In.: Európai Tükör 2004. 1. sz. pp. 172–184.
151. SOMAI M. (2005): Magyar Tudományos Akadémia, Világgazdasági Kutatóintézet (2004): „Vásárolt fejlődés” avagy recenzió Philipp Fink *Purchased Development: The Irish Republic's Export-oriented Development Strategy* című, nemrég megjelent könyvéről. 4 p. www.vki.hu
152. SOMLYÓDYNÉ P. E. (2004): *Az uniós tagországok közigazgatásának szerepe a strukturális politika végrehajtásában*. Integrációs és fejlesztési munkacsoport. Regionalizmus. 46 p.
153. STARK V. (2004) *A turizmus fogyasztóbarát szabályozása az Európai Unióban és Magyarországon*. In.: Turizmus Bulletin. 2004/3. pp. 38–46.

154. STOCKS, J. (1996): *Heritage and Tourism in the Irish Republic – Towards a Giant Theme Park?* pp. 251–261. In.: ROBINSON M., EVANS N., CALLAGHAN P. (ed.) 1996. *Tourism and Culture – Towards the 21st Century – Conference Proceedings – Tourism and Culture: Image, Identity and Marketing.* University of Northumbria at Newcastle, 312 p.
155. STONE, J. (2000): *Regional Policy in Ireland.* 14 p.
http://www.midlands.ie/documents/MRA/Regional_Policy_in_Ireland.pdf
156. STRATEGY ADVISORY SERVICES (2005): *Review of Regional Tourism Structures in Ireland.* Dublin, 139 p.
157. SÜLI-ZAKAR I. (Szerk.) (2003): *A terület- és településfejlesztés alapjai.* Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 471 p.
158. SZALÓ P. (ed.) (2005): *Gondolkodjunk együtt Magyarország jövőjéről.* Nemzeti Fejlesztési Hivatal. 35 p. www.nfh.hu
159. SZIVÓS P. – MEDGYESI M. (2003): *Rajtgépben egykor és most: egyenlőtlenségek a sikeresen és kevésbé sikeresen csatlakozó országokban, valamint Magyarországon.* Keszthely, 2003. december 12.
160. TASNÁDI J. (2002): *A turizmus rendszere.* (2. bővített kiadás) Aula Kiadó, Budapest. 281 p.
161. THE GOVERNMENT OF IRELAND (2002): *The National Spatial Strategy for Ireland 2002–2020. People, Places and Potential.* Government Publications. 160 p.
162. TOURISM POLICY REVIEW GROUP (2003): *New Horizons for Irish Tourism – An Agenda for Action.* Report of the Tourism Policy Review Group to John O'Donoghue T.D. Minister for Arts, Sport & Tourism. Dublin, 139 p.

163. TOURISM POLICY REVIEW GROUP (2002): *The New Vision for Irish Tourism 2003–2012*. Dublin.
164. TÓTH J. (2001): *Általános társadalomföldrajz I*. Pécs-Budapest, Dialóg-Campus Kiadó. 485 p.
165. TÓTH J. (2002): *Általános társadalomföldrajz II*. Pécs-Budapest, Dialóg-Campus Kiadó. 304 p. (Szerkesztő munkatársa: Tésits R.)
166. TÓTH J. – GOLOBICS P. (2002): *A nemzetközi regionális együttműködés egyes elméleti kérdései*. In: Abonyiné Palotás J. – Becsei J. – Kovács Cs. (szerk.): *A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága*. Szeged, SZTE Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék – Ipszilon Kiadó és Pedagógiai Szolgáltató Kft. pp. 149–161.
167. TÓTH J. (2003/a): *A Dél-Dunántúl történeti és mai társadalmi-gazdasági viszonyai*. In: Frisnyák S. – Tóth J. (szerk.): *A Dunántúl és a Kisalföld történeti földrajza*. Nyíregyháza-Pécs. pp. 55–85.
168. TÓTH J. (2003/b): *Terület- és településfejlesztés 1*. Tankönyv geográfus hallgatók számára. (szerk: Pap N. – Tóth J.) Pécs. 164 p.
169. TÓTH J. (2003/c): *Terület- és településfejlesztés 2*. Kutatások a terület- és településfejlesztésben. Egyetemi jegyzet (szerk: Pap N. – Tóth J.) Pécs. 160 p.
170. TÓTH J. (2003/d): *Hungary in the Regional Structure of the United Europe*. In: Kozma L. – Tarrósy I. (eds.): *University and Society – Current Problems of Regional Co-operation*. Pécs. pp. 10-21.
171. TRÓCSÁNYI A. (2001): *Cultural Tourism in Hungary. Resources & Future Perspectives. Tourism – An Alternative for the Development of the Economies in Transition* (Konferencia előadás). Kolozsvár, 10 p. Megjelenés alatt.

172. TURISZTIKAI HIVATAL, NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK FŐOSZTÁLYA (2004):
A WTTC tanulmánya az Európai Unióhoz újonnan csatlakozott tíz ország turisztikai szektorában rejlő lehetőségekről. In.: Turizmus Bulletin 2004/3. pp. 64–65.
1. www.aircanada.com
173. TURIZMUS ONLINE (2001): *Írország képekben.* www.turizmusonline.hu
4. www.cerf.ie
174. VÁTI Kht. Országos Vidékfejlesztési Iroda (2004) *LEADER Hírlevél.* 1. szám, 16 p.
6. www.delta.com
175. WALSH, J. A. (1997): *Economic Growth in Ireland in the 1990's: The Regional Dimension.* Geographical Viewpoint, 25. pp. 18–30.
9. http://europa.eu.int/comm/education/irlanda_en.html
176. WORLD TOURISM ORGANISATION (2004): *Tourism Market Trends, 2004.*
11. www.world-tourism.org
12. http://europa.eu.int/comm/education/irlanda_en.html
13. http://europa.eu.int/comm/education/irlanda_en.html
14. http://europa.eu.int/comm/education/irlanda_en.html
15. http://europa.eu.int/comm/education/irlanda_en.html
16. http://europa.eu.int/comm/education/irlanda_en.html
17. www.infocentre.org
18. <http://www.kubiga.com>
19. <http://www.mazda.com>
20. www.mazda.com MTF 2004. május. 22. Pál Béla turisztikai állományok
foglalkoztatása
21. <http://www.obkik.hu>
22. www.ryanair.com
23. www.southwest.com
24. <http://www.travel.ie>
25. www.world-tourism.org

Felhasznált honlapok:

1. www.aerlingus.com
2. www.aircanada.com
3. www.cert.ie/chairman.htm
4. www.cert.ie
5. www.continental.com
6. www.delta.com
7. www.ddrft.hu A Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség honlapja
8. www.gov.ie
9. http://europa.eu.int/comm/education/leonardo_en.html
10. <http://europa.eu.int/comm/education/socrates.html>
11. <http://europa.eu.int/comm/education/youth.html>
12. <http://europa.eu.int/comm/enlargement>
13. <http://europa.eu.int/comm/enterprise/services/tourism/tourismeu.htm>
14. <http://europa.eu.int/comm/regional>
15. http://europa.eu.int/comm/regional_policy/objective1/index_en.htm
16. <http://europa.eu.int/enlargement/pas/phare/wip/index.htm>
17. www.inforegio.cec.eu.int
18. <http://www.kulugyminiszterium.hu>
19. <http://www.magyarorszag.hu>
20. www.magyarorszag.hu: MTI 2004. május. 22. Pál Béla turisztikai államtitkár összefoglalója
21. <http://www.pbkik.hu>
22. www.ryanair.com
23. www.usairways.com
24. <http://www.travel.ie>
25. www.world-tourism.org

